

*Taivas putoaa niskaan, rahaa ei tipu ja suosio tipahtaa –
verbien pudota, tippua ja tipahtaa polysemiaa*

Pro gradu -tutkielma
Anniina Jeshoi
014447141
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma, pääaine suomen kieli	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli			
Tekijä – Författare – Author Jeshoi, Anniina Emilia			
Työn nimi – Arbetets titel – Title <i>Taivas putoaa niskaan, rahaa ei tipu ja suosio tipahtaa</i> – verbien <i>pudota</i> , <i>tippua</i> ja <i>tipahtaa</i> polysemiaa			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 111 sivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan verbejä <i>pudota</i>, <i>tippua</i> ja <i>tipahtaa</i> ja niiden polysemiaa. Tutkimuskysymykset keskittyvät verbien jakamiin merkityksiin ja verbien ilmaisemien liikeprosessien muuttujien ominaisuuksiin: Millaisia erilaisia merkityksiä verbeillä <i>pudota</i>, <i>tippua</i> ja <i>tipahtaa</i> on? Millaisia rajoitteita verbit asettavat liikkeessä olevalle oliolle? Työssä pyritään lisäksi löytämään eroja verbien välillä ja muodostamaan kuva niiden tyyppillisistä käytöistä.</p> <p>Aineisto on koottu Kielipankin Korp-palvelimen Suomi24-internetfoorumikeskustelujen kokouksesta ja se koostuu yhteensä 300 esiintymästä. Aineiston kieli on vapaamuotoista kirjoitettua puhekieltä. Teoreettisena viitekehyksenä toimivat kognitiivinen kielentutkimus, Langackerin kognitiivinen kielioppi ja Goldbergin konstruktio teoria. Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään kognitiivisen kielentutkimuksen teorioita polysemiasta, metaforista ja voimadynamiikasta.</p> <p>Työssä osoitetaan, että verbien merkitykset voidaan jakaa viiteen pääryhmään: 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin', psykofyysinen asennonvaihdos alaspäin, 'metaforisesti liikkua alaspäin vastaanottajan luo', statuksen muutos eli 'metaforisesti liikkua alaspäin ryhmästä toiseen' ja arvon metaforisesti alaspäin suuntautunut muutos. Päämerkitykset voidaan jakaa kahteen ryhmään liikeprosessin luonteen mukaan. Merkitysten esiintymislaajuus vaihtelee verbeittäin. Tutkielmassa selviää myös, että <i>pudota</i> on verbeistä neutraalein, <i>tippua</i> suosii abstraktisen ja subjektiivisen liikkeen merkityksiä, ja <i>tipahtaa</i> esiintyy yleensä objektiivisen liikkeen merkityksessä.</p> <p>Tutkielman tulokset osoittavat, että kieli muuttuu ja merkitykset kehittyvät. Aineistossa esiintyy useita sellaisia merkityksiä, joita ei ole 1960-luvun sanakirjan tai tuoreimman Kielitoimiston sanakirjan määritelmässä. Lisäksi aineistosta käy ilmi, että 2000-luvun vaihteessa pelätty "kielenhuolto-ongelma" eli verbien käyttö laajentuneessa merkityksessä on levinnyt 2010-luvun kieleen, jossa ilmiö elää vahvana. Tutkielma antaa lähtökohdat jatkotutkimukselle, jossa tarkoituksenmukaista olisi tutkia verbien käyttöä muissakin kielimuodoissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords verbi, liikeverbi, polysemia, metafora, kognitiivinen kielentutkimus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten kielten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Aiheen taustaa.....	1
1.2 Verbit <i>pudota</i> , <i>tippua</i> ja <i>tipahtaa</i>	2
1.3 Tutkimuskysymykset	4
1.4 Aineisto	4
1.5 Tutkimusmenetelmä ja työn kulku	6
2 Teoreettinen viitekehys.....	8
2.1 Kognitiivinen kielentutkimus.....	8
2.1.1 Ensyklopedisuus, kognitio ja skeemat	8
2.1.2 Merkityksen rakentuminen.....	10
2.1.3 Prototyyppi ja prototyyppisyys	12
2.1.4 Aspekti	13
2.1.5 Kognitiivinen kielioppi ja verbit	14
2.2 Konstruktiot	17
2.2.1 Valenssi.....	17
2.2.2 Muuttuja ja kiintopiste konstruktiossa	18
2.2.3 Goldbergin konstruktiokielioppi	18
2.3 Polysemia	19
2.4 Metafora	22
2.5 Voimadynamiikka.....	24
3 Objektiivinen liike.....	27
3.1 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	27
3.1.1 'irrota kokonaisuudesta ja liikkua alaspäin'	42
3.1.2 Postilaatikkonstruktio.....	50
3.1.3 <i>taivas tipahtaa</i> -konstruktio	52
3.1.4 <i>tipahtaa taivaasta</i> -konstruktio	54
3.1.5 'siirtyä metaforisesti pois tarkastelualueelta' eli 'hävitä'	58
3.1.6 'laskeutua tai suuntautua alaspäin johonkin asentoon'	60
3.1.7 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' osana metaforaa	61
3.2 Psykofyysinen asennonvaihto alaspäin	64

4 Abstraktinen tai subjektiivinen liike.....	68
4.1 'ilmestyä' eli 'metaforisesti liikkua alaspäin vastaanottajan luo'	68
4.2 Statuksen muutos eli 'liikkua metaforisesti alaspäin ryhmästä toiseen'	73
4.2.1 'liikkua metaforisesti alaspäin pois jostakin ryhmästä'	75
4.2.2 'liikkua metaforisesti alaspäin johonkin ryhmään'	79
4.2.3 'liikkua metaforisesti alaspäin ei-osallistujaksi'	81
4.3 Arvon metaforisesti alaspäin suuntautunut muutos	83
5 Vertailua	88
5.1 Verbit ja merkitykset.....	88
5.2 Muuttujatyypit aineistossa	95
5.3 Aineisto ja sanakirjojen määritelmät.....	98
6 Pohdinta.....	104
AINEISTO.....	109
LÄHTEET	109

1 Johdanto

Tässä tutkielmassa tarkastelen verbejä *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* ja niiden polysemiaa kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta. Tutkin verbien eri merkityksiä ja sitä, miten nuo merkitykset liittyvät toisiinsa. Lisäksi vertailen verbejä toisiinsa ja selvitän, onko verbien käytöissä ja merkityksissä eroja vai voidaanko näitä kolmea verbiä käyttää täysin synonyymisesti.

1.1 Aiheen taustaa

Olen työskennellyt putoamisliikettä ilmaisevien verbien kanssa aiemminkin, sillä olen kirjoittanut aiheesta sekä pienoistutkielman että kandidaatintutkielman. Alkuperäinen innostukseni koski *tippua*-verbin valenssia ja erityisesti sitä, mikä saa *tippua*. Inspiraationi toimivat erinäiset sanakirjojen määritelmät, joiden mukaan *tippua*-verbiä ei ole suotavaa käyttää ihmisestä, vaan sitä tulisi käyttää lähinnä puhuttaessa nesteistä. Omaan, vahvasti murretaustaiseen kielikorvaani verbin käyttö ihmisen liikkumisesta ei kuitenkaan tuntunut virheelliseltä, ja päätin perehtyä asiaan tarkemmin. Kirjoitin aiheesta lyhyehkön esseen kielenhuollon kurssille, ja jatkoin *tippua*-verbin tarkastelua edelleen kandidaatintutkielmassani.

Kandidaatintutkielmassani tutkin Suomi24-internetfoorumikeskusteluista kerättyä aineistoa ja vertailin aineistossa esiintyviä *tippua*-verbin merkityksiä Kielitoimiston (tästä eteenpäin KS) sanakirjan määritelmään (Jeshoi 2017). Havaitsin, että *tippua*-verbiä käytetään muun muassa usein ilmaisemaan prosessia, jossa ihminen liikkuu konkreettisesti alaspäin painovoiman vaikutuksesta. KS ei kuitenkaan suosittele verbiä käytettäväksi näin (KS s.v. *tippua*, viitattu 21.4.2019). Lisäksi aineistostani selvisi, että verbillä voidaan ilmaista arvon vähenemistä, jolloin kyseessä ei olekaan konkreettinen, fyysinen syöksyliike kohti maanpintaa. Tätä käyttöä edustaa seuraava todellisia esiintymiä mukailtava esimerkki: *Painoni oli tippunut sitten viime lääkärikäynnin*. Tätä merkitystä KS:ssa ei ole mainittu lainkaan. Havainnostani innostuneena päätin jatkaa aiheen parissa myös pro gradu -tutkielmassani ja laajentaa tarkasteluni koskemaan myös lähisynonyymeja *pudota* ja *tipahtaa*.

1.2 Verbit *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa*

Verbit *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* ilmaisevat kaikki liikeprosessia, jossa jokin kappale liikkuu kohti maata painovoiman vaikutuksesta. KS ja Nykysuomen sanakirja (tästä eteenpäin NS) antavat verbeille myös muita merkityksiä, joista useat esiintyvät jopa kaikilla kolmella verbillä. Seuraavat lyhennetyt lainaukset avaavat joitakin tarkastelemieni verbien käyttötarkoituksia.

pudota

1. liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin (nopeasti) alaspäin, maata kohti; vrt. laskeutua, painua, vajota. *Vapaasti putoava kappale.* – –

Erik. jstak irtoamiseen, luiskahtamiseen tms. liittyen. *Kynä putosi kädestä. Takista on pudonnut nappi.* – –

Kuv. *Oli kuin puusta pudonnut hämmästynyt, ällistynyt. Pudota kärkyiltä lakata ymmärtämästä.* – –

2. laskeutua, aleta, madaltua, painua (nopeasti, runsaasti). *Veden pinta on pudonnut pari metriä. Jyrkästi putoava [= viettävä] rinne.*

3. joutua (huomattavasti) alempaan arvoasemaan. *Pudota arvoasteikolla, tulosluettelossa.*

4. vähetä (nopeasti, runsaasti) määrältään, arvoltaan tms.; us. paremmin: vähentyä, pienentyä, supistua, heikentyä, huonontua (huomattavasti, nopeasti). *Oppilasmäärä on pudonnut 20:een. Hinta putosi 50 %. Ruplan arvo alkoi pudota. Koettaa saada painonsa putoamaan.*

(KS s.v. *pudota*, viitattu 18.12.2018.)

tippua

1. nesteestä: putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida. *Hanasta tippui vettä. Haavasta tippuu verta.* – –

2. muusta kuin nesteestä: putoilla, pudota, varista, karista. *Katosta tippui rappausta. Kypsät omenat olivat tippuneet maahan.*

3. **kuv.**, **ark.** herua, tihkua. *Tietoja tippui vähitellen. Häneltä ei tipu keräyseen kolikkoakaan. | ”Anna se tänne!” ”Ei tipu [= en anna, ei tule kuuloonkaan]!”*

4. kerrallisesta putoamisesta paremmin toisin. *Omena tippui [paremmin: putosi, tipahti] maahan.*

(KS s.v. *tippua*, viitattu 18.12.2018.)

tipahtaa

pudota. Nenänpäästä tipahtava hikipisara. Älä nuolaise ennen kuin tipahtaa –– Tipahtaa puusta. Lasi tipahti kädestä. Kukkaro tipahti kadulle. Mistä sinä siihen tipahdit [= ilmestyit yhtäkkiä]? Tipahti kärkijoukon vauhdista. Joukkue tipahti mestaruussarjasta. Hänen nimensä on tipahtanut luettelosta.

(KS s.v. *tipahtaa*, viitattu 18.12.2018.)

Valitsin nämä verbit tämän tutkielman aiheeksi, koska niiden merkitykset muistuttavat toisiaan. Lisäksi verbit *tippua* ja *tipahtaa* muistuttavat asultaan toisiaan niin paljon, että on loogista olettaa, että *tipahtaa* on *tippua*-verbin johdos. *Tipahtaa* sisältää momentaanijohtimen *-AhtA-*, mikä tarkoittaa, että verbijohdos on momentaaninen ja sen kuvaama tapahtuma on hetkellinen eli punktuaalinen ja aspektiltaan rajattu. Momentaanijohdoksien merkitykset ovat kantaverbien merkityksiä enemmän kerrallisia ja lyhytkestoisempia, kun kantaverbit voivat ilmaista sekä kerrallista että toistuvaa tapahtumaa. Johdos *tipahtaa* ilmaisee siis lyhyempikestoisempaa ja rajatumpaa prosessia kuin kantaverbi *tippua*. (VISK § 368.) On mielenkiintoista tutkia, miten nämä kaksi selvästi toisiinsa liittyvää verbiä kenties eroavat toisistaan kielenkäytössä. Lisäksi erityisen herkullinen tutkimuksen kohde on verbi *pudota*, sillä se on erikantainen kuin kaksi muuta verbiä. Eroaako se kenties tämän takia jotenkin oleellisesti verbeistä *tippua* ja *tipahtaa*?

Pudota-verbin vastineita löytyy sukukielistä, esimerkiksi liivistä, pohjoissaamesta ja virosta, jossa on vanhentunut verbi *pududa*, joka tarkoittaa 'pudota ja mennä rikki'. Myös suomen verbi *pudistaa* ymmärretään samakantaiseksi johdokseksi. Sanavartalon alkuperästä on epävarmuutta, mutta kirjakielessä verbi on ollut mukana jo Agricolan ajoista alkaen. (Nykysuomen etymologinen sanakirja s.v. *pudota*.) Etymologisesta sanakirjasta ei löytynyt merkintöjä verbeistä *tippua* tai *tipahtaa*.

Pudota vaikuttaisi olevan verbeistä vanhin kirjakielessä, sillä sen varhaisin kirjallinen käyttö löytyy vuodelta 1544, jolloin sitä on käyttänyt Mikael Agricola. Merkinnät verbeistä *tippua* ja *tipahtaa* löytyvät vasta 1700-luvulta. *Tipahtaa*-verbi vanhin kirjallinen esiintymä on vuodelta 1702, kun taas *tippua* esiintyy ensimmäisen kerran kirjoitustussa asussa vuonna 1745. (Jussila 1998.) On tietenkin mahdollista, että verbejä on käytetty kirjallisesti jo aikaisemmin, mutta todisteet niiden käytöstä eivät ole säilyneet meidän päiviimme asti. Nämä ensimmäiset kirjalliset esiintymät eivät myöskään millään tavalla todista sitä, että näitä verbejä ei olisi käytetty aikaisemmin tai että niiden ikäjärjestys

vastaisi niiden kirjallisten esiintymien järjestystä. Ensiesiintymät kirjasuomessa kuitenkin antavat jotain vihjettä verbien käytöstä ja yleisyydestä.

1.3 Tutkimuskysymykset

Koska olen kirjoittanut jo muutaman työn *tippua*-verbin polysemiasta, lähestyn pro gradu -tutkielmani aihetta tietyn ennako-odotuksin ja -tiedoin. Kandidaatintutkielmassani tutkimukseni lähtökohta oli vertailla aineistoani KS:aan ja sovittaa aineistoni esimerkit sanakirjan määritelmässä esitettyihin merkityksiin. Jälkeenpäin olen havainnut menetelmän epäkäytännölliseksi, ja koen, että vertailu sanakirjan määritelmään ohjasi aineiston analyysii liikaa tiettyyn suuntaan. Tässä tutkielmassa perehdyn siis erityisesti aineistooni ja siinä esiintyviin merkityksiin, ja vertailen tuloksiani sanakirjojen määritelmään vasta analyysini loppuvaiheessa.

Koska aihe on minulle jossain määrin tuttu, haluan tietää, toistuvatko kandidaatintutkielmassani tekemäni havainnot *tippua*-verbistä uudessa aineistossa ja miten verbit *pudota* ja *tipahtaa* mahdolliset eroavat *tippua*-verbistä. Olen myös kiinnostunut tutkimaan, löytyykö laajemmasta aineistosta joitain sellaisia merkityksiä, joita en kandidaatintutkielmassani havainnut. Tämän lisäksi haluan tarkastella sitä, millaisia rajoituksia eri verbit asettavat sille, mikä saa olla liikkeessä, sillä juuri liikkeessä olevan olion tarkastelu oli alkuperäinen innoitukseni koko aiheeseen. Tiivistän tutkimuskysymykseni seuraavasti:

- Millaisia erilaisia merkityksiä verbeillä *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* on?
- Millaisia rajoitteita verbit asettavat liikkeessä olevalle oliolle?

1.4 Aineisto

Olen kerännyt aineistoni Korp-käyttöliittymän (korp.csc.fi) avulla Kielipankin Suomi24-aineistosta, jonne on koottu Suomi24-keskustelupalstan foorumikeskusteluja väliltä 1.1.2001–24.9.2016. Kokoelma kattaa yli 2,5 miljardia sanetta. *Pudota*-verbin esiintymiä on koko kokoelmassa 169 006, *tippua*-verbin esiintymiä 124 730, ja *tipahtaa*-verbillä niitä on kaikkiaan 28 534. Yhteensä se tarkoittaa 322 270 esiintymää.

Olen koonnut aineistoni niin, että poimin jokaisesta tarkastelemastani verbistä sata esiintymää kustakin, eli koko aineistoni koostuu yhteensä 300 esiintymästä. Korpuksen hakutoiminto tuottaa verbejä kaikissa finiittimuodoissa sekä infinitiivi- ja partisiippimuodoissa. Lisäksi verbit esiintyvät jonkin verran myös osana verbiketjuja. Olen poiminut myös näitä muotoja mukaan aineistooni, sillä haluan kattavan kuvan siitä, miten tarkastelemiani verbejä käytetään. Aineistoa kerätessäni valitsin korpuksesta satunnaisotannalla noin joka kymmenennen esiintymän, jotta aineistoni kattaisi mahdollisimman monta eri keskustelua ja siten useita erilaisia kielenkäyttötilanteita ja konteksteja. Olen jättänyt pois sellaiset esiintymät, jotka eivät olleet tarkastelemieni verbien esiintymiä tai joita oli esimerkiksi mahdottomia ymmärtää.

Valitsin aineistokseni internetkeskustelupalstan kirjoitetut keskustelut siksi, että haluan tarkastella juuri arkista kieltä, jota tuottavat ”tavalliset” ihmiset eli henkilöt, joilla ei välttämättä ole minkäänlaista kielenammattilaisen taustaa. Keskusteluiden aiheet vaihtelevat hyvin arkisista asioista aina vakavienkin sairauksien käsittelyyn sekä poliittisiin debatteihin. Useimmissa aineistoni teksteissä keskustelijoiden puheenvuorot vaikuttavat varsin spontaanisti tuotetuilta, ja niiden henki on paikoitellen saattanut äityä hyvinkin kiivaaksi, jolloin puheenvuoron sanavalinnat ja kieliasu eivät ole viilattuja ja hiottuja, vaan kieli muistuttaa enemmän spontaanisti tuotettua puhuttua kieltä. Vähemmänkin tunteikkaissa tapauksissa näyttäisi siltä, että oikeinkirjoitus ja hyvän yleiskielen tuottaminen eivät ole olleet kovin tärkeässä roolissa tai että kirjoittajalla ei ole ollut edes taitoa tuottaa standardikielen normien mukaista kieltä. Haluankin nähdä valitsemieni verbien eri merkitysten käyttöä juuri tällaisessa kontekstissa, jossa kirjoitettu kieli on spontaania ja niin luonnollista kuin se voi kirjoitettuna olla.

Olen merkinnyt jokaisen tässä tutkielmassa esittelemäni aineistoesimerkin yhteyteen aineistoviitteen, josta selviää, mistä keskusteluketjusta kyseinen esiintymä on poimittu. Aineistoviite rakentuu siten, että viitteessä annettu päivämäärä viittaa siihen päivämäärään, jolloin esiintymän sisältävä kommentti on kirjoitettu. Päivämäärää seuraa koko keskusteluketjun otsikon nimi ja esiintymän sisältävän kommentin internetosoite. Mikäli verbin esiintymä on keskustelun avausvuorossa, osoite on koko keskustelun osoite.

1.5 Tutkimusmenetelmä ja työn kulku

Hyödynnän tässä tutkielmassa lingvististä ja morfosyntaktista merkitysanalyysia, jonka avulla tarkastelen kolmea verbin piirteitä ja polysemiaa. Lähdän tarkastelemaan aineistoani niin, että erittelen esiintymät sen mukaan, mikä niissä liikkuu, millaisesta sijainnista liike alkaa ja mihin se päättyy, ja minkälaista prosessia verbi kussakin esiintymässä ilmaisee. Kiinnitän huomiota siihen, millaisia muita seuralaisia verbi mahdollisesti saa esiintymässä ja onko verbi kenties osa metaforaa. Luokittelen esiintymät erilaisiin merkitysryhmiin, jotka muodostan aineiston pohjalta hyödyntämällä argumenttien vaihtelua ja niiden semanttista luokkaa sekä omaa syntyperäisen kielenpuhujan intuitiotani, jonka voi ajatella riittävässä määrin heijastavan puheyhteisön intersubjektiivista luonnollista normia. En siis käytä merkitysryhmien luomisessa apuna esimerkiksi sanakirjojen määritelmiä. Tarkastelen aineistoa myös määrällisesti, eli lasken, kuinka monta esiintymää kukin merkitys saa, jotta saan selvillä, millaiset merkitykset ovat ominaisia tietyille verbeille ja onko verbien välillä eroja siinä, mitä merkityksiä ne tyypillisesti ilmaisevat. Tätä käsittelytapa ei tuota tyhjentäviä tuloksia verbien keskinäisistä suhteista, sillä aineistoni on vain kapea otanta tietynlaisesta kielimuodosta. Lisäksi merkitysten esiintymien laskennalliset suhteet voivat olla jossain määrin vääristyneitä, sillä olen valinnut aineistooni kullekin verbille yhtä monta esiintymää, vaikka pohja-aineistossa verbien frekvenssit eroavat toisistaan jopa sadoilla tuhansilla esiintymillä.

Tutkielma etenee niin, että luvussa 2 esittelen teoreettisen viitekehykseni eli kognitiivisen kielentutkimuksen ja muun teorian tiedon, jota tarvitsen analyysissäni. Luvut 3 ja 4 ovat aineiston analyysiä. Olen jakanut aineistoni kahteen ryhmään sen mukaan, millaista liikettä ne ilmaisevat. Luvussa 3 käsittelen objektiivista liikettä ja luvussa 4 käsitelen tapauksia, joissa liike on virtuaalista eli joko abstraktista tai subjektiivista. Avaan nämä liiketyypit seuraavassa luvussa. Luvussa 5 keskityn tarkastelemaan analyysini tuloksia vertailemalla verbejä keskenään sen mukaan, millaisia merkityksiä niissä on ja mikä niissä on liikkeessä. Lisäksi vertailen aineistoni merkityksiä lyhyesti KS:n ja NS:n määrittelemiini merkityksiin.

Esittelen aineistoni analyysin aikana verbien merkityksiä aineistoesimerkkien avulla. Esimerkkien tarkastelun helpottamiseksi olen lisännyt lihavoitteja, alleviivauksia ja selityksiä hakasulkeissa. Esimerkeissä tarkasteltavaa liikettä ilmaisevan verbin muoto

on lihavoitu. Liikkeessä oleva kappale eli muuttuja on merkitty alleviivauksella ja mahdollinen kiintopiste kursiivilla. Muut mahdolliset muotoilut ja virheet kieliopissa ja oikeinkirjoituksessa ovat alkuperäisten foorumikirjoitusten kieliasujen mukaisia.

Avaan myös joitakin konstruktioita esittelemällä niiden skemaattisen kaavan. Näissä kaavoissa M merkitsee muuttujaa ja K kiintopistettä. Hakasulkeissa on avattu niiden mahdolliset merkityshahmotukset. Lisäksi olen merkinnyt kiintopisteiden tyypilliset sijamuodot alaindeksein.

2 Teoreettinen viitekehys

Tutkielmani tieteellisenä viitekehysenä toimii kognitiivinen kielentutkimus. Monia tutkielmani kannalta olennaisia kielen ilmiöitä on jo tarkasteltu kognitiivisen kielentutkimuksen näkökulmasta, joten hyödynnän kyseisen kielentutkimuksen suuntauksen teorioita esimerkiksi polysemiasta, metaforasta ja voimadynamiikasta.

2.1 Kognitiivinen kielentutkimus

Kognitiivinen kielentutkimus on kielentutkimuksen haara, joka keskittyy tutkimaan ja kuvaamaan kielen rakenteita erityisesti merkitysten ja käytön kautta. Kielen rakenteiden ymmärretään motivoituvan merkityksestä. Erityisen tärkeä on ajatus mielikuvaisuudesta, jolla tarkoitetaan sitä, että oleellista ei ole vain jonkin kielenilmauksen sisältö, vaan myös se, miten jäsenämme ilmauksen sisällön eli rakennamme kielellisen ilmauksen. Kielen avulla on mahdollista ilmaista jokin tietty asia usealla eri tavalla käyttämällä erilaisia rakenteita, eli asia voidaan *konstruoida* monin eri tavoin. (Langacker 1987; Leino 1993; Jaakola 2012: 537, 538.)

Kognitiivisen kielentutkimuksen suuntaus syntyi 1980-luvulla vastavedoksi formaalille näkemykselle, jossa merkitys nähtiin pelkästään maailman ja sanojen suhteena. Kognitiivisen kielentutkimuksen tutkijoiden mukaan tämä näkemys ohitti kokonaan ihmisen ajattelun eli kognition osuuden kielen ja maailman suhteessa (Sweetser 1990: 4). (Evans & Green 2006: 156.) Sen sijaan kognitiivisessa kielentutkimuksessa korostetaan *käsiterakennetta* (conceptual structure), jolla tarkoitetaan kognition tapaa hahmottaa ja järjestää maailmaa kielen avulla. (Evans & Green 2006: 156.)

2.1.1 Ensyklopedisuus, kognitio ja skeemat

Eräs kognitiivisen kielentutkimuksen tärkeimmistä teeseistä on ajatus tiedon ensyklopedisuudesta. Ensyklopedisella tiedolla, eli toiselta nimeltään maailmantiedolla, tarkoitetaan sitä tietoa, joka meillä on entuudestaan ja jonka avulla sanat ja ilmaukset voidaan ymmärtää. Se on tietoa maailmasta ja siitä, miten se toimii. Esimerkiksi fysiikan lakien tunteminen tai tieto maailman eläinlajeista antaa mahdollisuuden ymmärtää, miksi asiat

putoavat maahan eivätkä kohti taivasta ja miksi vesinokkaeläintä pidetään erikoisena eläimenä. Tieto painovoiman olemassaolosta sekä nisäkkäiden ja lintujen yleisistä piirteistä auttaa ymmärtämään nämä asiat ilman, että niitä puhetilanteessa muuten käsitellään. (Langacker 1987.)

Maailmantieto karttuu kokemusten myötä, ja kullakin ihmisellä on omanlaisensa ”varasto” tietoa. Voidaan kuitenkin olettaa, että eri ihmisryhmien jäsenillä on keskenään myös samaa tietoa kielellisen vuorovaikutuksen ja esimerkiksi samanlaisen koulutus- tai kulttuuritaustan myötä. (Langacker 1987.)

Kaikki tieto ei ole yhteydessä kaikkeen, vaan tietoa on erilaisilta tiedonaloilta esimerkiksi peruskoulun matematiikan laskukaavoista vaikkapa kaikkiin maailman koirarotuihin. Kognitiivisessa kielentutkimuksessa nähdään, että jaottelemme ja jäsentelemme tallentamamme tiedon erilaisiin tietokehyksiin. Langacker on lisäksi esittänyt kehysteoriaa täydentävän teorian, jonka mukaan kehysteoriaa vastaavasti tiedon osa-alueet jakautuvat osiin ja muodostavat domaineja (Langacker 1987; Evans & Green 2006: 230), joita voidaan kutsua myös kognitiivisiksi alueiksi (Leino 1993). Ensyklopedinen tieto koostuu siis laajoista tietorakenteista, joita voidaan eri teoriataustojen mukaan kutsua joko kehyksiksi tai alueiksi.

Kehykset ja kognitiiviset alueet sisältävät tietoa elämän ja todellisuuden eri osa-alueilta. Eri tietokehykset ovat eri kokoisia ja käsittävät vaihtelevia määriä tietoa. (Langacker 1987; Evans & Green 2006: 230.) Lisäksi yhteen sanaan voi liittyä useita eri kehyksiä tai kognitiivisia alueita. Esimerkiksi tiedämme eläimestä *koira*, miltä se näyttää, minkä kokoinen se on ja kauanko lajin edustaja tyypillisesti elää. Nämä eri tiedot järjestäytyvät muun muassa FYYSISTEN OBJEKTIEN, TILAN ja AJAN kognitiivisiin alueisiin. (Clausner and Croft 1999: 7; Evans & Green 2006: 231.) Alueet ja kehykset voivat käsitellä myös abstraktimpia tiedon alueita, joita ovat esimerkiksi RAKKAUS tai AVIOLIITTO (Evans & Green 2006: 231).

Tietorakenteiden hallinta ja tuntemus mahdollistavat onnistuneen vuorovaikutuksen. Esimerkkinä toimii termi *satulatuoli*, jonka ymmärtämiseksi pitää tuntea sekä ISTUIMIEN että RATSASTUKSEN alueet. ISTUIMIEN alueesta löytyy tietoa siitä, mikä on tuoli, ja vielä tarkemmin, millainen on rullilla liikkuva toimistotuoli. Tieto ratsastuksesta taas selittää satulatuolin ratsastussatulaa jäljittelevän muodon.

Kognitiiviset alueet voivat olla myös hierarkkisissa suhteissa keskenään, eli jotkin alueet voivat sisältyä toisiin alueisiin. Esimerkiksi VARPAAN konsepti voidaan mieltää

kuuluvaksi JALAN tietorakenteeseen, joka taas puolestaan kuuluu KEHON tietorakenteeseen. Nämä suhteet ovat siis jossain määrin metonymisiä. (Evans & Green 2006: 231.)

Kehykset ovat tärkeitä sanoille ja kielelle. Semanttisen kehysteorian mukaan sana häviää kielestä, jos sitä vastaava kehys häviää. Tämä tarkoittaa sitä, että kun esimerkiksi tieteen ja tekniikan kehittyessä uudet keksinnöt ja teorit syrjäyttävät aiempia ja vanhoja, vanhentuneita teorioita ei enää käytetä tai hyödynnetä, niihin liittyviä sanoja ei myöskään käytetä, ja lopulta sanat häviävät kielestä kokonaan tai siirtyvät uuteen merkitykseen. (Fillmore 1982; Evans & Green 2006: 229.)

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa yksi tärkeä käsite on *skeema*. Skeemalla tarkoitetaan muodon ja merkityksen jo vakiintuneita yhdistelmiä, joista kieli koostuu. Skeemat syntyvät todellisen maailman kokemusten ja kielenkäytön pohjalta. Teemme omien kokemustemme pohjalta yleistyksiä, eli talletamme tietoa ikään kuin tiivistettynä aivoihimme. Näistä yleistyksistä luomme skeemoja. (Jaakola 2012: 539; Evans & Green 2006.) Kokemuksemme skemaattistuvat (*schematisation*) ja muodostavat kehyksiä ja kognitiivisia alueita (Evans & Green 2006: 211). Skeema-käsitteen käytössä voidaan lisäksi erottaa kieltä kuvaavat skeemat yleistyksinä ja säännön vastineina ja mielikuvaskemat, jotka ovat ruumiillisesta kokemuksista syntyviä hahmotuksia (Johnson, Mark 1987; Langacker 1987; Onikki 1994).

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa kielen ei nähdä koostuvan erilaisista kielioppisäännöistä, vaan se on ennemmin erilaisten skeemojen arkisto tai varasto. Näin morfologian, syntaksin ja leksikon välillä nähdään olevan suhde, joka ei ole tarkkarajainen, vaan ennemmin jatkumo. (Jaakola 2012: 539; Evans & Green 2006.)

Skeemat voivat olla eri spesifisyysasteisia, ja niitä voi esiintyä kielen kaikilla tasoilla. Esimerkiksi morfeemit ja sanat voivat olla skeemoja, mutta niin voivat olla myös suuremmat yksiköt kuten erilaiset idiomit ja vaikkapa vakiintuneet lausetyypit. Skeemoiksi voidaan lukea jopa erilaiset tekstilajit, sillä niilläkin on tietty muoto ja tarkoitus. (Jaakola 2012: 539; Evans & Green 2006.)

2.1.2 Merkityksen rakentuminen

Kognitiivisessa kielentutkimuksessa nähdään, että sanat eivät muodostu koskaan itsenäisesti eli ilman kontekstia, vaan niiden merkitykset rakentuvat aina jossakin kontekstissa ja kontekstia vasten (Evans & Green 2006: 211). Konteksti voi muodostua esimerkiksi

puhetilanteesta, ja siihen vaikuttavat muun muassa vuorovaikutustilanteen osanottajat ja se, mitä on aikaisemmin sanottu tai muuten kielellisesti tai ei-kielellisesti ilmaistu.

Kognitiivisen kielitieteen teorioiden mukaan kaikkien sanojen merkitykset rakentuvat tällä tavalla vasta saadessaan kontekstin. Voidaankin ajatella, että sanoilla on olemassa niin sanotut konventionaalituneet merkitykset. Nämä pysyvät merkitykset ovat käsitteitä, joita sanat ilmaisevat ja jotka rajaavat samalla sitä, kuinka sanoilla viitataan maailmaan. Nämä pysyvät merkitykset varastoituvat mieleen, ja ne yleensä syntyvät ja täydentyvät kokemuksen myötä. Käyttöhetken tarkan merkityksen sanat kuitenkin saavat vasta kontekstissaan. (Evans & Green 2006: 213–214.) Esimerkiksi sana *kissa* on ymmärrettävissä aikaisempien kokemustemme ja maailmantiedon avulla nelijalkaiseksi pieneksi nisäkkääksi, jollainen monella on kotonaan, mutta vasta keskustelussa sana rakentuu kuvaamaan tarkoitettua. Esimerkiksi keskustelussa yksi osapuoli, joka omistaa raidallisen vihreäsilmaisen kissan, voisi sanoa: *Eilen kissa istui keittiön pöydällä*. Tässä kontekstissa *kissa* ei tarkoita vain maailmantiedon nelijalkaista nisäkstä, vaan sen tarkoite ja merkitys on juuri tuo puhujan raidallinen, vihreäsilmainen lemmikkieläin.

Koska sanojen merkitykset rakentuvat vasta kontekstissa, ja niiden ymmärtämiseen tarvitaan usein aikaisempiin kokemuksiin pohjautuvaa tietoa, voidaankin ajatella, että sanat itsessään eivät varastoi tietoa, vaan ne tarjoavat väylän ensyklopediseen tietoon (Evans & Green 2006: 221).

Kielenkäyttäjällä on mahdollisuus ilmaista jokin tietty asia monella eri tapaa. Esimerkiksi sitä, mitä puolia hän korostaa tai jättää korostamatta asiastaan, kutsutaan konstruoinniksi. Sillä tarkoitetaan siis sitä, miten jokin asia jäsennetään ja esitetään kielessä. Kielessä on konstruointiin monenlaisia työkaluja, ja esimerkiksi Langacker puhuu konstruoinnin eri ulottuvuuksista (Langacker 1987). Kielenkäyttäjä tekee siis valintoja näiden kielenpiirteiden suhteen. Tärkeimpiä näistä ovat *valinta*, *perspektiivi* ja *abstraktiotaso*. Konstruoinnin ulottuvuudet vaihtelevat hieman eri tutkijoiden mukaan. (Jaakola 2012: 540.)

Valinnalla tarkoitetaan sitä, mitä asian eri puolia tiettyssä kielenilmauksessa esitetään ja kuvataan ja missä suhteessa nämä osapuolet tai oliot esitetään toisiinsa nähden. Esimerkiksi tietyn tietokehyksen valinta vaikuttaa ilmauksen merkitykseen. Evans ja Green esittävät aiheesta esimerkin, joka tosin toimii vain englanniksi. Englannissa *rannikko* saa kaksi eri käännöstä sen mukaan, tarkastellaanko sitä mereltä vai maalta käsin. Jos rannikkoa tarkastellaan maalta käsin, englannin kielen sana on *coast*, kun taas mereltä käsin termi on *shore*. Näin sanavalinta vaikuttaa siihen, mitkä kehykset ovat keskeisiä

ilmauksen merkitystaustassa ja jopa siihen, millainen näkökulma niihin hahmottuu. (Evans & Green 2006: 229.)

Abstraktiolla tarkoitetaan sitä, millä tarkkuudella asian yksityiskohdat esitetään, eli kuinka spesifiä informaatiota ilmauksessa annetaan. (Jaakola 2012: 540–541.) Tätä avaavat seuraavat keksityt, aitoja esiintymiä mukailevat esimerkit:

- I. Painoni on pudonnut 200 grammaa eilisestä.
- II. Hänen painonsa oli laskenut jopa 10 kg puolen vuoden aikana.

Esimerkissä I pudonneen painon määrä on esitetty grammojen tarkkuudella, kun taas esimerkissä II liikutaan kilojen ja tarkemmin kymmenien kilojen tarkkuudella. Toki myös aika-akselit, joilla nämä esimerkit liikkuvat, ovat erilaiset. Esimerkissä I mainitaan ajan adverbi *eilen*, josta voidaan päätellä, että kirjoittamishetkellä *eilisestä* on kulunut enimmillään vuorokausi eli 24 tuntia. Vastaavasti esimerkissä II kyse on puolesta vuodesta, mikä on todella paljon suurempi aikaväli kuin vuorokausi.

Yksi perspektiivin osa-alueista on jaottelu *kuvioon* ja *taustaan*. Perspektiivin muita alueita ovat muun muassa subjektiivisuuden ja objektiivisuuden tarkastelu, deiksis ja orientaatio, mutta keskityn nyt vain kuvio ja tausta -jaotteluun. Kielessä ja kielen ilmauksissa jotkin asiat nousevat korosteisemmiksi suhteessa muuhun kielen ainekseen, joka jää taustalle. (Jaakola 2012: 541.) Esimerkiksi kielenesiintymässä *Pallo putosi pöydältä* subjekti *pallo* on korostuneempi kuin *pöytä*. *Pallo* toimii siis kuviona *pöytä*-taustaa vasten, sillä *pallon* sijainti ilmaistaan suhteessa *pöytään*.

Kuvio ja tausta -jaottelu on pohjana kognitiivisen kielentutkimuksen näkemykselle ensyklopedisestä merkityksestä. Kaikki kielelliset yksiköt ja niiden merkitykset hahmotuvat kuviona vasten taustaa eli kehystietoa, joka ei aina ole edes kielellistä. (Langacker 1987: 118–122, Talmy 2000, Jaakola 2012: 541.)

2.1.3 Prototyyppi ja prototyypisyys

Kognitiivisen kielentutkimuksen mukaan emme jaottele asioita kategorioihin jäykkien sääntöjen ja ehtojen mukaan, vaan ennemmin niiden prototyypisyyden mukaan. *Prototyyppi* tarkoittaa siis sellaista olioita, asiaa tai käsitettä, joka on luokkansa tyypillinen edustaja, jolla on tavalliset kyseiseen luokkaan kuuluvan asian piirteet. (Leino 1993: 36.)

Esimerkiksi saatamme mieltää lokin tai jonkinlaisen tiaisen tyypilliseksi linnuksi. Lintuihin kuuluvat myös esimerkiksi pingviini, emu ja kiivi, joita voidaan pitää epäprototyypisinä. Ne eivät ole samanlaisia kuin lokit ja tiaiset, mutta niillä on myös paljon samoja piirteitä kuin näillä linnuilla. Näiden samanlaisten piirteiden ansioista laskemme ne siis samaan luokkaan kuin tiaiset ja lokit. Näitä yhteisiä piirteitä kutsutaan *perheyhtä läisyyksiksi* (Wittgenstein 1981: 65; Rosch 1973; Leino 1993: 36).

Prototyypisyydessä on olennaista se, kuinka lähellä tai kuinka paljon kyseessä oleva asia muistuttaa luokkansa tyypillistä jäsentä (Leino 1993: 37). Luokat tai kategoriat voivat olla asteittaisia, eli niissä on nähtävissä eroja eri edustajien välillä, toisin sanoen luokka sisältää sekä eri asteiden prototyypisiä ja epäprototyypisiä yksiköitä. Luokan kategoriat ovat tällöin sumeat, ja jonkin asian rajaaminen luokan ulkopuolelle voi joskus olla vaikeaa. Kategoriat voivat olla myös hierarkkisessa suhteessa, eli jotkin kategoriat voivat sisältyä toisiin kategorioihin. Prototyypisyys voi vaikuttaa näihin sisäisiin suhteisiin, sillä jokin yksittäinen edustaja voi kuulua ylä- tai perustason luokkaan eli laajempaan, vähemmän rajattuun luokkaan, mutta se ei välttämättä enää ominaisuuksiensa puolesta sovi alatason luokkaan. Perustason edustaja mielletään usein prototyypisemmäksi kuin ylä- tai alakategorioihin kuuluvat edustajat, sillä perustason edustajat vastaavat parhaiten ihmisen ruumiillisessa ja havaintokokemuksessa yhdistämiä ominaisuuksia. (Leino 1993: 38–39.)

2.1.4 Aspekti

Aspektilla tarkoitetaan sitä, miten lauseessa ilmaistaan sen rakenteen eri tasoilla lauseen ilmaiseman prosessin kestoa ja jatkuvuutta. Lauseen aikarakenne voi olla rajattu tai rajaamaton. Rajattu aikarakenne tarkoittaa sitä, että lauseen prosessilla on alku- ja päätepiste ja se on siis mahdollista saattaa päätökseen. Rajaamattomassa aikarakenteessa huomio kiinnittyy joko prosessin johonkin tiettyyn vaiheeseen, tai prosessi voi olla sellainen, että se ei johda mihinkään tulokseen. Lisäksi rajaamaton aikarakenne voi tarkoittaa myös toistuvaa prosessia. (VISK § 1498.) Rajattua aikarakennetta edustaa esimerkki III, ja rajaamatonta aikarakennetta puolestaan esimerkki IV.

III. Puhelimeni tippui eilen maahan ja hajosi.

IV. Hänen nenänsä tippuu niin, että hänen täytyi ostaa paketti nenäliinoja.

Esimerkissä III verbin ilmaisema prosessi on puhelimen liike sen alkuperäisestä olinpaikasta alas *maahan*. Jo lauseessa käytetty aikamuoto imperfekti ilmaisee, että tapahtuma on jo tapahtunut. Koska puhelin on laskeutunut maahan, sen putoaminen on pysähtynyt, eli *tippua*-verbin ilmaisema liike on tullut päätökseen ja valmiiksi. Esimerkissä 9 *nenä* vuotaa räkää esimerkiksi flunssan seurauksena. Rään valuminen on jatkuva ja toistuva prosessi, joka voi kestää useita päiviä. Siksi kyseessä on rajaamaton aikarakenne.

Jos aspektia ilmaistaan lauseessa kieliopillisin keinoin, esimerkiksi perfektillä, kyseessä on kieliopillinen aspekti. Jos aspekti ilmenee taas sanojen sisällöstä, kyseessä on leksikaalinen aspekti. (Evans & Green 2006: 631.) Suomi on kieli, jossa aspekti määräytyy lausetasolla. Verbit voidaan jakaa ryhmiin sen mukaan, millaisia aspektin ominaisuuksia niillä on eli millainen verbien teonlaatu on. Verbit voivat ilmaista tilaa, joka ei muutu (*statiiviset verbit*), tai ne voivat ilmaista sisäistä muutosta tai toimintaa. Ne voivat ilmaista prosessia, joka kestää vain lyhyen hetken (*punktuaaliset verbit*), tai niiden ilmaiseva prosessi voi olla jatkuvaa tai toistuvaa. (Vendler 1967; Evans & Green 2006: 631–632.)

Langacker tekee keskeisen aspektisen eron perfektin ja imperfektin välillä. Hänen mukaansa prosessi koostuu toisiaan ajallisesti peräkkäin seuraavista relaatioista (Langacker 2002: 86; Evans & Green 2006: 632). Idean voisi nähdä niin, että prosessi on jaettu ikään kuin viipaleisiin, jotka edustavat kukin tiettyä hetkeä ajassa. Prosessin osat voivat olla keskenään samanlaisia, jos prosessi ei ilmaise muutosta. Tällöin prosessia kutsutaan imperfektiiviseksi prosessiksi. Jos prosessin osat tai ”viipaleet” ovat toisistaan poikkeavia, jolloin ne yhdessä kuvastavat muutosprosessia, ne muodostavat perfekttiivisen prosessin. (Evans & Green 2006: 632.)

Aspektin kannalta perfekttiivinen prosessi on siis rajattu aikarakenne, kun taas imperfektiivinen prosessi edustaa rajaamatonta aikarakennetta. Koska perfekttiivisessä prosessissa prosessin osat ovat keskenään erilaisia, mikään yksittäinen viipale ei voi edustaa koko prosessia.

2.1.5 Kognitiivinen kielioppi ja verbit

Langackerin kognitiivisessa kieliopissa nähdään, että verbit, ja erityisesti liikeverbit, ilmaisevat prosessia, jonka muuttuja ja kiintopiste ovat skemaattisia. Tämä tarkoittaa sitä, että niiden jotkin ominaisuudet ovat aina kyseiselle verbille määriteltyjä tai spesifioituja, eli muuttuja ja kiintopiste voidaan ajatella eräänlaisina skemaattisina malleina, joissa on

esitetty tietynlaiset vaatimukset niiden ominaisuuksille, mutta muuten ne voivat olla mitä tahansa. (Sivonen 2005: 41.) Näin ollen voidaan tulkita, että leksikaalinen verbi ilmaisee tietylnaista prosessityyppiä, mutta tarkan merkityksensä verbi saa vasta kussakin käyttökerrassa ja kontekstissa, eli verbi elaboroituu eli saa merkityksen käyttökontekstissaan. Yksi verbi ei voi sisältää rajattomasti erilaisia prosessityyppejä, vaan niitä on rajattu määrä, ja kuhunkin prosessityyppiin liittyvät omat spesifioidut ominaisuudet (Langacker 1999: 23,271; Sivonen 2005: 41). Lisäksi muuttujan ja kiintopisteen omat ominaisuudet ja tietokehykset vaikuttavat prosessin tulkintaan, sillä esimerkiksi lauseissa *Lentokone kiisi taivaalla* ja *Sukellusvene kiisi syvyyksissä* verbi ja sen ilmaisemat prosessit ovat samat tai ainakin hyvin samanlaiset, mutta tieto muuttujista, eli lentokoneista ja sukellusveneistä, kertoo meille, että toinen liikkuu ilmassa ja toinen vedessä, ja tällöin liikkumisessakin täytyy olla joitain eroja. (Sivonen 2005: 42.)

Verbin merkitys ei voi olla täysin sattumanvarainen, eikä se voi muuttua miksi tahansa vain kontekstia vaihtamalla. Myöskään konteksti ei voi olla mikä tahansa, ja tärkeää onkin, että verbin merkitys ja lausekonteksti sopivat yhteen niin, että konteksti toimii yhdessä jonkin verbin ilmaiseman prosessityypin kanssa. Näin ollen myös muuttujan ja kiintopisteen täytyy olla sellaisia, että ne sopivat verbin asettamiin muuttujan ja kiintopisteen skemaattisiin malleihin. (Sivonen 2005: 42.) Tätä voidaan kutsua semanttiseksi valenssiksi. Semanttinen valenssi tarkoittaa sitä, että verbi ei suoraan määrittele muuttujansa ja kiintopistettään, mutta ohjaa niiden valintaa. (Leino 2001: 46; Sivonen 2005: 42.)

Liikeverbit, joita tutkimani *tippua*, *tipahtaa* ja *pudota* edustavat, prototyypillisesti hahmottavat prosessia, jossa muuttuja liikkuu suhteessa kiintopisteeseen, eli jokin liikkuu jossain. On kuitenkin myös olemassa tapauksia, joissa liikeverbi ei ilmaisekaan konkreettista liikettä. (Sivonen 2005: 42.) Avaan tätä seuraavien esimerkkien avulla:

- V. Hän juoksee tavallisesti pururadalla.
- VI. Matti on juossut työhaastatteluissa kohta kaksi vuotta.
- VII. Rautatiekiskot juoksevat kohti pohjoista.

Esimerkissä V muuttuja on konkreettisesti liikkeessä, ja tuo konkreettinen liike tapahtuu kielenulkoisessa todellisuudessa. Predikaation kehys on tällöin spatiaalisessa tilassa, mikä on yleistä liikeverbeillä. Tällaista liikettä voidaan kutsua *objektiiviseksi liikkeeksi*. (Sivonen 2005: 43.)

Toisin kuin esimerkissä V, esimerkeissä VI ja VII lauseet eivät ilmaisekaan konkreettista liikettä, vaikka niissä molemmissa on sama liikeverbi *juosta*. Ensyklopedinen tieto kertoo meille, että Matti ei ole juossut työhaastattelutilanteessa minnekään, vaan hän on mitä todennäköisimmin istunut tuolilla haastateltavana. Samoin tiedämme, että rautatiekiskot ovat elottomia, ja siksi kykenemättömiä liikkumaan saati juoksemaan yhtään minnekään. Molemmat lauseet on toki mahdollista lukea kirjaimellisesti, jolloin tulkinta olisi se, että sekä Matti että rautatiekiskot todella juoksisivat jonnekin, mutta tarkastelun kohteena ovat nyt ei-kirjaimelliset merkitykset. (Talmy 2000: 101; Sivonen 2005: 43.)

Liikettä, joka ei ole konkreettista, kutsutaan *abstraktiseksi liikkeeksi*. Eräs erottava tekijä objektiivisen ja abstraktisen sekä myöhemmin selitettävän subjektiivisen liikkeen välillä on se, että objektiivisen liikkeen representaatio on mahdollista havaita kielenulkoisessa todellisuudessa, mutta abstraktinen ja subjektiivinen liike on hahmotettava vain järjeilemällä ja kuvittelemalla. (Talmy 2000: 102; Sivonen 2005: 43.) Kun objektiivisen liikkeen kanssa kehys sijoittui spatiaaliseen tilaan, abstraktisen liikkeen yhteydessä kehys sijaitseekin abstraktisen tilan alueella. Tällä alueella liikeverbit yleensä ilmaisevatkin muutosta tai muuta toimintaa ennemminkin kuin liikettä. (Langacker 1987: 168–173; Sivonen 2005: 43.) Esimerkissä VI pääpaino onkin enemmän siinä, että kerrotaan Matin käyneen työhaastatteluissa sen sijaan, että painotettaisiin hänen liikkuneen itse haastattelutilanteessa. Toki verbi edustaa myös metonymisesti siirtymiä yhdestä haastattelutilanteesta seuraavaan.

Esimerkissä VII verbiä *juosta* on käytetty kuvaannollisesti ilmaisemaan muuttujan sijaitsemista kielenulkoisessa todellisuudessa. Kyseessä ei siis ole liike, sillä *rautatiekiskot* pysyvät paikallaan koko ajan, mutta niiden muoto ja valtava koko aiheuttavat sen, että niille on mahdollista kuvitella liike, joka jatkuisi kauas kaukaisuuteen. Tätä ilmiötä voidaan *subjektiiviseksi liikkeeksi*, jolla tarkoitetaan sitä, että varsinaista liikkujaa ei ole, ja käsitteistykseen syntyy liike ainoastaan käsitteistyksen tekijän mielessä. (Langacker 1987: 170–173; Sivonen 2005: 43.) Tässä tapauksessa asian käsitteistäjä on oikeastaan itse fiktiivinen liikkuja, sillä käsitteistäjä käy läpi pitkänomaisen muuttujan hahmon, eli tässä tapauksessa *rautatiekiskojen*, mentaaliset tarkastelupisteet peräkkäin, ja kuvaa siten tätä hahmon rakennetta liikeprosessin avulla. (Leino 1993: 145; Sivonen 2005: 44.)

Huomattavaa on, että kun merkitys muokkautuu objektiivisesta liikkeestä abstraktiseksi liikkeeksi, ei objektiivisen liikkeen merkitys siirry abstraktiseen merkitykseen sellaisenaan. Yleensä joitain objektiivisen liikkeen semanttisia ominaisuuksia hyödynnetään abstraktisessa liikkeessä. (Sivonen 2005: 44.)

2.2 Konstruktiot

Konstruktio tarkoittaa kielen osasta tai osista rakentuvaa muottia, mallia tai muuta rakennetta (VISK; Tieteen termipankki 29.11.2018: Kielitiede: konstruktio). Langackerin kognitiivisessa kieliopissa *konstruktioilla* tarkoitetaan kompleksista symbolista rakennetta, jossa on yhdistetty osia toisiinsa. Pienistä osista rakentuu siis suurempi, kompleksinen rakenne. Näin ollen konstruktio voi koostua esimerkiksi yhdyssanasta, lausekkeesta tai lauseesta. (Evans & Green 2006: 582.)

Konstruktiot pysyvät muistissa omina rakenteinaan, eli ne ikään kuin tallentuvat omina yksittäisinä kokonaisuuksinaan. Konstruktiot saavat myös oman merkityksensä, joka on konventionaalistunut niin, että se hahmottuu myös kontekstista irrotettuihin konstruktioihin kuuluvaksi. (Evans & Green 2006: 641, Goldberg 1995: 1; Evans & Green 2006: 667.) Konstruktiot ovat siis erilaisia muotteja ja aihioita, jotka täytetään sopivilla leksikaalisilla aineksilla. Konstruktion muotin malli ja muoto siis säilyvät kuitenkin kassassa ja tunnistettavissa myös ilman kaikkia sisältösanoja ja valinnaisia osia. Konstruktiota voisi verrata vaikkapa värityskirjan värittömään kuvaan. Kuvan ääriiviivat ohjaavat sen tulkintaa, mutta kuvan eri kopiot saavat eri värittäjät, joista jokainen käyttää kuvan värittämiseen erilaisia kyniä ja sävyjä. Lisäksi kuvan osat ohjaavat värien valintaa, sillä tyypillisesti esimerkiksi ruoho väritetään vihreäksi ja meri siniseksi. Kukin värittäjä kuitenkin valitsee omaa silmää miellyttävän vihreän tai sinisen sävyn. Samoin konstruktio säilyttää pohjimmaisen merkityksensä, mutta jokainen käyttökerta ja käyttäjä muokkaa konstruktion merkityksestä omanlaisensa täyttämällä sen erilaisilla täydennyksillä.

2.2.1 Valenssi

Kieliopilliset konstruktiot ovat yhdistelmärakenteita, joissa valenssisuhteet vaikuttavat (Evans & Green 2006: 583–584). Valenssilla tarkoitetaan kielenilmiötä, jossa jokin kielen osa tarvitsee tiettyjä toisia kielenosia toteutuakseen ja toimiakseen (Tieteen termipankki 29.11.2018: Kielitiede: valenssi). Valenssia on esimerkiksi se, miten verbi määrittelee seuralaisensa eli ne erilaiset leksikaaliset elementit, joita se tarvitsee mukaansa, jotta lauseesta tulee ymmärrettävä. Seuralaisista määritellään sekä niiden määrä että se, millaisia niiden täytyy olla. (Evans & Green 2006: 225.) Esimerkiksi verbi *lyödä* tarvitsee objektin lauseessa *Minä löin häntä*, sillä lause *minä löin* ei toimi yksinään, ellei se ole

elliptinen vastaus esimerkiksi kysymykseen *Kuka löi häntä?*, jossa kysymyksen objekti ikään kuin lainautuu vastaukseen.

Niitä verbin seuralaisia, joita verbi tarvitsee sen merkityksen rakentumiseen, kutsutaan verbin argumenteiksi. Verbin argumentit ovat itsenäisiä, mutta verbi on itse riippuvainen näistä argumenteista. Argumentit toimivat merkityksen tasolla erilaisissa semanttisissa rooleissa. (Evans & Green 2006: 596–597.)

2.2.2 Muuttuja ja kiintopiste konstruktiossa

Kognitiivisessa kieliopissa subjekti toimii yleensä verbin muuttujana ja objekti kiintopisteenä. (Evans & Green 2006: 595). Verbi ilmaisee relaatiota ja prosessia. Se entiteetti, joka on relaatiossa korosteisempi, on *muuttuja*. Relaation toinen tai muut entiteetit toimivat *kiintopisteenä*. Teoria muuttujasta ja kiintopisteestä sopii kuvio ja tausta -ajatteluun: yhdellä kielen tasolla kuviona toimii korostein hahmo, joka nähdään suhteessa taustana toimivaan kehykseen. Toisella kielen tasolla muuttuja on kuvio ja kiintopiste toimii taustana. (Leino 1993: 80–81.) Esimerkiksi esimerkissä 14 *hiutale* toimii lauseen muuttujana ja *maahan* kiintopisteenä.

I. Mitä tapahtuu, kun hiutale tippuu maahan ?

Esimerkissä ei ole objektia, mutta siinä on silti kiintopiste *maahan*. Ensisijaisena kiintopisteenä toimii yleensä aina objekti, mutta myös adverbiaali voi toimia kiintopisteenä, kuten esimerkissä VIII. Tämä tarkoittaa sitä, että myös intransitiivilauseessa voi olla kiintopiste, joka ilmaisee muun muassa muuttujan paikkaa tai liikerataa eli väylää.

2.2.3 Goldbergin konstruktiokielioppi

Goldbergin konstruktiokielioppi eroaa jossain määrin aikaisemmin esitellyistä teorioista. Langacker mieltää konstruktioksi minkä tahansa kielen yksikön, jolla on kompleksinen symbolinen rakenne, eli kyseessä voi olla esimerkiksi yhdyssana tai lause. (Evans & Green 2006: 668.) Goldbergin mukaan mikä tahansa kielellinen malli tai muotti voidaan mieltää konstruktioksi, jos se jokin osa sen muodossa tai käytössä ei ole pääteltävissä pelkästään mallin osista. Tämän lisäksi sellaisetkin mallit, joiden merkitys on pääteltävissä, mutta jotka esiintyvät tarpeeksi tiuhaan kielessä, voidaan mieltää konstruktioksi. (Goldberg 2005: 5.)

Goldberg esittää, että emme varastoi muistiimme yksittäisiä ilmaisuja ja eri konstruktioiden jokaista erilaista esiintymää, vaan teemme yleistyksiä ja tallennamme muistiimme konstruktion merkityksen ja mallin, jonka avulla voimme tuottaa uusia versioita konstruktioista täyttämällä konstruktiota eri tavoin leksikaalisilla yksiköillä. (Goldberg 2005: 62.)

Goldbergin mukaan kaikissa kielen kieliopillisissa tasoissa esiintyy konstruktioita. Niitä voivat olla morfeemit, sanat ja erilaiset lausekkeet. (Goldberg 2005: 5.) Goldbergin mukaan myös sidonnaiset morfeemit (*bound morphemes*) (Tieteen termipankki 11.11.2018: Kielitiede: sidonnainen morfeemi), eli morfeemit, jotka eivät voi esiintyä yksinään, kuten esimerkiksi possessiivisuffiksit tai monikon tunnus *-s*, ja vapaat morfeemit (*free morphemes*) kuten yksittäiset sanat, ovat konstruktioita. (Evans & Green 2006: 668–669.)

Goldberg esittää, että konstruktiot eivät ole toisistaan erillisiä jäykkiä osasia, vaan eri konstruktiot ja niiden merkitykset limittyvät yhteen ja liittyvät toisiinsa. Ne muodostavat siis merkitysverkon samaan tapaan kuin polyseemisen sanan eri merkitykset liittyvät toisiinsa merkitysverkossa. Goldbergin mukaan siis myös konstruktiot voivat olla polyseemisiä. (Evans & Green 2006: 672.)

Konstruktiot voivat olla myös metaforisia laajentumia toisista konstruktioista. (Evans & Green 2006: 683.) Esimerkiksi konstruktio *hän putosi joukosta* voidaan nähdä metaforisena laajentumana konstruktiosta *hän putosi sohvalta*. Molemmissa konstruktioidissa muuttuja liikkuu pois päin kiintopisteestä. *Joukosta putoamisessa* kyse on metaforisesta liikkeestä, kun taas *sohvalta putoaminen* on fyysistä ja konkreettista liikettä. Samaa mallia on käytetty kuvaamaan abstraktin maailman asiaa, jolloin konstruktion peruserkitys, muuttujan liike pois päin kiintopisteestä, säilyy samana, mutta muuttujan ja kiintopisteen luonteet ja konkreettisuus ja abstraktius ovat muuttuneet.

2.3 Polysemia

Polysemia tarkoittaa sitä, että kielen merkitystä ilmaisevalla kielenyksiköllä on useampi merkitys. Nämä osat voivat olla esimerkiksi morfeemeja tai sanoja. Useat eri merkitykset ovat taas yleensä kontekstisidonnaisia. Polysemia eroaa homonymiasta siinä, että polysemissä sama sana saa useita merkityksiä, jotka ovat jollakin tapaa suhteessa keskenään.

Homonymiassa on taas kyse siitä, että eri sanat saavat jopa sattuman kautta saman fonologisen asun. (Leino 1993: 121–122.) Polysemia on siis kielellisen yksikön merkityksen variointia (Leino 1993: 125). Esimerkiksi *kieli* on polyseeminen, sillä se voi tarkoittaa esimerkiksi 'elintä' suussa tai 'symbolijärjestelmää', jonka avulla kommunikoimme keskenämme. Sen sijaan *kuusi* ei ole polyseeminen, vaan merkitykset 'puulaji' ja 'numero' ovat omia lekseemejään, jotka taipuvatkin eri tavoin, esimerkiksi genetiivissä *kuusen* 'puun' ja *kuuden* 'numeron'.

Polyseemisen sanan merkitykset koostavat oman kategoriansa. Prototyypiajatukseen mukaisesti siihen kuuluu sekä prototyypisempiä eli yleisempiä merkityksiä sekä harvinaisempia merkityksiä, jotka eivät muistuta toisia merkityksiä välttämättä kovinkaan paljon, mutta joilla on kuitenkin tarpeeksi yhtäläisyyksiä toisten merkitysten kanssa, jotta ne voidaan laskea mukaan samaan kategoriaan. Näin kyseisen kategorian rajat ovat yleensä sumeat. (Leino 1993: 128.)

Polyseemisen sanan merkitysten kategoriaa voidaan kuvata myös skeeman käsitteen avulla, jolloin skeema koskee kaikkia kategorian yksiköitä. Skeema tiivistää sen, mikä yhdistää kaikkia kategorian yksiköitä. (Leino 1993: 129.) Esimerkiksi *jalka*-sanana merkityksistä 'ihmisen alaraaja', 'eläimen raaja' ja 'pöydän tukipylväs' muodostavat skeeman, joka ehdottaa *jalka*-sanana merkitykseksi esimerkiksi 'kokonaisuutta tukevaksi ja ylhäällä pitäväksi osaksi'. Yksittäinen skeema ei välttämättä pysty kattamaan jonkin sanan kaikkia merkityksiä, joten kategoriassa voi olla useita eri skeemoja, jotka voivat olla hierakkisissa suhteissa keskenään. Lisäksi merkityksiä kuvaavat skeemat ovat jonkinasteisia prototyyppejä, sillä skeeman spesifimmät esiintymät voivat olla myös laajentumia skeemasta. (Leino 1993: 129.)

Eron tekeminen eri alamerkitysten välille voi olla vaikeaa. Esimerkiksi Leino pohtii verbiä *juosta*. Hän esittää, että ihminen juoksee kahdella jalalla, kun taas valtaosa eläimistä juoksee neljällä jalalla. Koska juoksuliike on erilainen, kun rajoja on eri määrä, voidaan pohtia, onko jo kyseessä kaksi eri *juosta*-verbin merkitystä, vai lasketaanko ne samaksi merkitykseksi. (Leino 1993: 132.) Nämä mahdollisesti eri merkitykset ovat kuitenkin saman verbin elaboraatioita eli laajentumia, eli ne molemmat kuuluvat samaan prosessityypin kategoriaan. (Leino 1993: 133.)

Jokin tai jotkin alamerkitykset ovat yleensä muita keskeisempiä, ja useimmat muut alamerkitykset voidaan nähdä niistä motivoituneina laajentumina. Jotkin alamerkitykset voivat olla näin ollen prototyypisiä, ja jos merkityksistä erottuu yksi prototyyppi, sitä voidaan pitää niin kutsuttuna perusmerkityksenä. Kaikki alamerkitykset eivät kuitenkaan

välttämättä ole motivoituneet tästä perusmerkityksestä, vaan ne ovat jo niin konventionaalistuneita ja idiomaattistuneita, että eri merkitykset täytyy vain opetella. (Leino 1993: 133.)

Jonkin sanan eri merkitykset voidaan hahmottaa asettuvaksi niin kutsuttuun merkitysverkkoon, jossa verkon keskellä ovat sen prototyypisimmät merkitykset, ja epäprototyypisemmät ja harvemmin käytetyt merkitykset asettuvat verkon reunoille kauemmaksi keskustasta. (Leino 1993.) Yksittäiset merkitykset muodostavat solmukohtia. Ylimpänä solmuna, joka on siis yleisluontoisimmin määritelty, toimii merkitys, joka hahmottaa kyseisen sanan merkityksen vain hyvin skemaattisesti (Leino 1993: 151). Esimerkiksi verbin *juosta* ylimmäksi merkitykseksi Leino hahmottelee merkitystä [JUOSTA], joka kuvaa jonkin olion jatkuvaa liikettä, joka voi tapahtua jollakin kognitiivisella alueella. Tämä ”ylin solmu”, joka edustaa koko kategoriaa, on yleensä niin skemaattinen ja löyhästi määritelty, että se ei riitä erottamaan sitä muista samantapaisista kategorioista. Leino käyttää *juosta*-verbin kanssa esimerkkinä esimerkiksi verbejä *kulkea* ja *liukua*. Kategoriaa täsmentävät siis elaboroivat eli laajentuvat alapredikaatit, eli esimerkiksi jonkin verbin erilaiset merkitykset. Tärkeimpänä alapredikaattina toimii yleensä kategorian prototyypisempi merkitys. (Leino 1993: 151–152).

Skemaattinen merkitysverkko laajenee aina, kun sana saa uusia merkityksiä. Samaan tapaan verkko myös pienenee silloin, kun merkityksiä häviää. Solmukohdat eli yksittäiset merkitykset voivat vahvistua tai heiketä sen mukaan, kuinka paljon jotakin merkitystä käytetään. Ne eivät siis ole tasavertaisia. Näin ollen skemaattinen merkitysverkko voidaan nähdä olevan dynaaminen, elävä ja muuttuva systeemi. (Leino 1993: 160–161.)

Polyseemisen sanan eri merkitysten keskinäinen tarkastelu on tärkeässä roolissa tässä tutkielmassa. Näitä keskinäisiä suhteita voi tarkastella useasta eri näkökulmasta. Yksi näkökulma on tarkastella sanan eri merkityksiä sitä kautta, missä järjestyksessä kielenoppija oppii konventionaaliset merkitykset. Yleensä oppiminen tapahtuu konkreettisesti abstraktimpaan. Lisäksi tuttuus ja käytettyys vaikuttavat oppimiseen, eli mitä tavallisempi ja useammin käytetty jokin merkitys on, sitä nopeammin se opitaan. (Leino 1993: 153.)

Toinen näkökulma on merkitysverkon rakenne ja se, kuinka paljon aikuinen kielenpuhija käyttää tiettyjä merkityksiä eli verkon solmukohtia puheessaan. Tärkeää on aktivoitumistaajuus eli se, kuinka usein tiettyä merkitystä käytetään tietyn verbin kanssa. Mitä enemmän jotain merkitystä käytetään, sitä vakiintuneempi siitä tulee, ja mitä vakiintuneempi jokin merkitys ja käyttö on, sitä enemmän merkitystä taas käytetään. Näin ollen

jonkin merkityksen käyttö ikään kuin ruokkii itseään. Vastaavasti jokin harvinaisempi merkitys ei aktivoidu niin herkästi, joten se ei pääse muodostumaan samalla tapaa vakiintuneeksi. (Leino 1993: 153.)

Yleensä kategorian prototyypimerkityksenä toimii korosteisin eli eniten käytetty merkitys. Prototyypisin merkitys on vakiintunut kieleen, koska sitä on käytetty paljon, ja näin ollen se on myös helposti aktivoituva. Yleensä prototyypisin merkitys on vieläpä merkitys, jonka kielenoppija oppii ensimmäisenä. On myös mahdollista, että prototyypinen merkitys on sanan etymologisesti alkuperäinen merkitys, mutta tämä ei päde läheskään kaikkien sanojen kanssa. (Leino 1993: 153.)

Kolmas näkökulma onkin siis historiallinen. Polysemia on syntynyt merkityksenmuutoksien aiheuttamana. On tapana olettaa, että kullakin sanalla on olemassa alkuperäismerkitys, josta muut merkitykset ovat johdettavissa. Alkuperäinen merkitys on saattanut ajan kuluessa hävitä kokonaan, tai se voi esiintyä vieläkin merkitysverkossa, jopa keskeisenä ja prototyypisenä merkityksenä. (Leino 1993: 154.)

Neljäntenä näkökulmana sanan polyseemisiin merkityksiin toimii eri merkitysten väliset suhteet nykykielessä tai muussa halutussa rekisterissä. Tällöin tarkastellaan saman kategorian eri merkitysten esiintymistiheyttä ja -määriä suhteessa toisiinsa. Tällaiseen tutkimukseen tarvitaan aineistoa, sillä pelkästään sanakirjan tarkastelu ei riitä. Vaikka sanakirjoissa yleensä pyritään kuvaamaan sanan keskeiset merkitykset, eri merkitysten esiintymistiheyttä ei yleensä mainita. Toki esiintymistiheyden tai -taajuuden ja merkityksen vakiintuneisuuden välillä on yleensä nähtävissä yhteys. (Leino 1993: 155.)

2.4 Metafora

Metaforalla tarkoitetaan kielikuvaa, jossa kahden eri käsitteistyksen alan asiat liitetään toisiinsa niiden samankaltaisuuksien kautta (Tieteen termipankki 15.12.2018: Kielitiede: *metafora*). Lakoffin ja Johnsonin kognitiivinen metaforateoria on yksi kognitiivisen kielentutkimuksen keskeisiä teorioita. Sen pääteesi on, että metaforat eivät ole vain koristekeinoja tai poikkeuksia kielessä, vaan ne ovat koko ajattelumme perusta. Ajattelumme on metaforista, eli metaforat ovat ajattelun välineitä. Metaforat kumpuavat kulttuuristamme ja kokemuksistamme, jotka voivat olla myös ruumiillisia. Metaforat eivät myöskään ole yksittäisiä ja toisistaan irrallisia, vaan niiden avulla on mahdollista kattaa laajoja käsitteistyksen aloja. (Lakoff & Johnson 1980; Jaakola 2012: 544.) Eli metaforat limittyvät ja

liittyvät toisiinsa, ja monen toisiinsa liittyvän metaforan avulla on mahdollista käsitellä suuriakin aiheita, jotka voivat olla myös abstrakteja.

Metaforateorian mukaan metaforat liittävät käsitteistyksen eri aloja toisiinsa. Lakoffin ja Johnsonin (1980) mukaan metaforisia ilmauksia tarkastellaan niiden *lähde-* ja *kohdealueiden* kautta. (Jaakola 2012: 544.) *Lähdealueella* tarkoitetaan sitä käsitteistyksen osaa, jota hyödynnetään metaforassa *kohdealueen* eli toisen käsitteistyksen alueen kuvaamiseen. Lähdealueen ja kohdealueen välillä on tyypillisesti jotain samankaltaisuuksia, joiden avulla ne on mahdollista liittää toisiinsa. Lähde- ja kohdealueet eivät kuitenkaan koskaan täysin vastaa toisiaan, ja yleensä käsitteistyksistä valiintuu joitakin piirteitä, jotka metaforassa annetaan myös kohdealueen käsitteistykseksi. Metaforan avulla tekstiin voidaan siis tuoda tai konstruoida erilaisia näkökulmia. Sellaiset metaforat, jotka ovat vakiintuneet yleiseen käyttöön, näin ollen edustavat vakiintuneita tapoja ajatella jostakin asiasta. (Jaakola 2012: 544.) Esimerkiksi lauseessa *Mies on leijona* lähdealueena toimii *leijona*, ja kohdealueena *mies*. *Leijonan* käsitteistyksestä otetaan joitain piirteitä, joita käytetään sitten kuvaamaan *miestä*, esimerkiksi leijonaeläimen koko tai vaikkapa elokuvissa ja kirjallisuudessa leijoniin usein yhdistetty majesteettisuus.

Lakoffin ja Johnson metaforateorian mukaan emme voi valita mitä tahansa domainia kuvaamaan jonkin toisen domainin käsitettä ja ilmiötä silloin, kun muodostamme metaforan. (Evans & Green 2006: 294.) Käsittemetaforateorian mukaan käsittemetaforat, eli metaforat, jossa yhtä käsittealuetta eli domainia käytetään toisen domainin ilmiön kuvaamiseen, ovat yksisuuntaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että lähdealueen käsitteitä voidaan käyttää kuvaamaan kohdealueen käsitteitä, mutta saman kohdealueen käsitteitä ei voida käyttää kuvaamaan samaa lähdealueen käsitettä. (Evans & Green 2006: 296.) Esimerkiksi MÄÄRÄÄ on tavattu kuvata KORKEUDEN alueen käsitteitä käyttäen. Arkikielessä tavallisia ilmaisuja ovat esimerkiksi *saada korkeat pisteet kokeesta*, jossa pisteiden paljous liitetään korkeuteen ja sitä kautta myös suuntaan YLÖS. Vastaavasta vähyys yhdistetään MATALUUTEEN ja suuntaan ALAS. (Evans & Green 2006: 286.)

Yleisiä metaforia ovat esimerkiksi sellaiset ilmaukset, joissa predikaatin kehyksenä toimiva kognitiivinen alue, joka siis antaa tarvittavan tiedon ilmauksen ymmärtämiseen, muuttuukin toiseksi, eli predikaatio saa kehyksekseen uudenlaisen kognitiivisen alueen ja sitä kautta toisenlaisen aihepiirin tietoa. Uutena kehyksenä toimii siis lähdealue, jonka avulla kuvataan kohdealuetta. Tällaiset metaforat voivat olla jo kielen vakiintuneita, usein käytettyjä yhdistelmiä, tai niitä voidaan muodostaa uusia ja erilaisia aina ku-

hunkin kielenkäyttötilanteeseen. Kun tällaiset metaforien kautta syntyvät laajentumat vaikiintuvat kieleen, ne vaikuttavat myös lähdealueilla sijaitsevien sanojen polysemiaan, sillä nämä uudet merkitykset linkittyvät sanaan ja muodostavat sille siis uusia merkityksiä. (Leino 1993: 148–149.)

Kun sanan merkitys laajenee metaforisesti, sen kehyksenä toimiva kognitiivinen alue vaihtuu joksikin toiseksi kognitiiviseksi alueeksi. Koska kehyksenä toimiva kognitiivinen alue voi muuttua esimerkiksi fyysistä tilaa osoittavasta alueesta abstraktia tilaa osoittavaksi alueeksi, myös sanan merkitys muuttuu jossain määrin. Näin myös sana saa useita eri merkityksiä, jotka voivat poiketa toisistaan melkoisesti, sillä osa voi esimerkiksi ilmaista fyysistä liikettä, kun taas osa voi ilmaista abstraktia prosessia, johon kuvainnollinen liike pitää itse hahmottaa. (Leino 1993: 151.)

Metaforaan liittyy toinen kielellinen keino metonymia, jolla tarkoitetaan muun muassa semanttisia laajentumia, joissa predikaation antama hahmo muuttuu joksikin toiseksi, eli merkitys muuttuu tarkoittamaan samalla käsitteistysalueelle läheistä käsitettä (Leino 1993: 148). Esimerkiksi lauseessa *Koko kaupunki vastusti ehdotusta* sana *kaupunki* ei tarkoitaakaan kaupunkia spatiaalisena sijaintina, vaan sen merkitys on ’kaupungin asukkaat’.

2.5 Voimadynamiikka

Voimadynamiikka on yksi kognitiivisen kielentutkimuksen osa-alueista. Se käsittelee sitä, kuinka oliot toimivat suhteessa voimaan. Voimadynamiikassa tarkastellaan esimerkiksi tilanteita, joissa oliot voivat muun muassa joutua voiman kohteeksi tai vastustaa voimaa. Lisäksi voima voidaan estää (*block*), tai este voidaan poistaa, jolloin voima pääsee vaikuttamaan olioon. Voimadynamiikka tarkastelee tarkemmin kielen osa-alueita, joissa ilmiöt on nimetty kausatiivisiksi. Voimadynamiikassa kausatiivisuus pilkotaan pienemmiksi osa-alueiksi, joista voidaan erottaa esimerkiksi ’auttaminen’, ’antaminen’ (*letting*) ja ’hankaloittaminen’. (Talmy 2000: 409.)

Voimadynamiikan lähtökohtana ovat kaksi toisiaan vastustavaa voimaa. Kielenkäyttötilanteissa toinen näistä kahdesta valitaan fokalisoijaksi eli muuttujaksi, joka on siis korosteisemmassa asemassa ilmauksen kannalta. Se voi joko voittaa tai tulla voitetuksi kahden voiman välisessä kamppailussa, samoin kuin jäljelle jäävä osapuoli, jota tarkastellaan sen kannalta, miten se vaikuttaa muuttujana toimivaan olioon ja voimaan. Talmy

kutsuu korosteisempaa osallistujaa *vaikuttajaksi* (*agonist*) ja sitä vastustavaa osapuolta *vastustajaksi* (*antagonist*). (Talmy 2000: 413.)

Olion itsensä käyttämä voima on sisäsyntyistä eikä ulkopuolelta tullutta. Voima voi olla hetkellistä tai pysyvää. Voima suuntautuu aina joko kohti liikettä tai paikallaan pysymistä, eli kohti toimintaa tai toimeettomuutta. Kahdesta voimasta se, joka pystyy toteuttamaan omaa taipumustaan toimintaan tai toimeettomuuteen toisen olion vastustavasta voimasta huolimatta on vahvempi. (Talmy 2000: 414.)

Näiden perusolettamusten pohjalta Talmy on hahmotellut neljä peruskuvioita, jotka esittävät vaikuttajan ja vastustajan välisiä voimasuhteita silloin, kun tilanteet ovat pysyviä ja ikään kuin staattisia (*steady-state opposition*). Ensimmäisessä tilanteessa vaikuttajalla on taipumus lepoon eli paikallaan pysymiseen, mutta sitä vahvempi vastustaja pakottaa sen liikkeeseen. Tätä kuviota kutsutaan kausatiiviseksi. Toisessa kuviossa vaikuttajalla on taipumus lepoon, ja se on vahvempi kuin liikkeeseen suuntautunut vastustaja, joten se pysyy paikallaan. Tämä kuvio edustaa jo aikaisemminkin esillä ollut 'siitä huolimatta' -tilannetta. Kolmannessa kuviossa vaikuttaja on suuntautunut liikkeeseen ja vastustaja lepoon, mutta vaikuttaja on vahvempi kuin vastustaja ja pysyy liikkeessä. Tämäkin on 'siitä huolimatta' -tilanne, jossa lisäksi vastustaja toimii hankaloittajana tai häiritsijänä. Neljännessä ja viimeisessä kuviossa vaikuttaja on jälleen suuntautunut liikkeeseen, mutta lepoon suuntautunut vastustaja on sitä vahvempi ja pakottaa sen pysymään paikallaan. Tämä kuvio on myös kausatiivinen. (Talmy 2000: 415.)

Näissä kuviossa on sekä tilanteita, jossa tilanne syntyy vastustajasta huolimatta tai sen takia, että vastustaja on olemassa ja tilanteessa mukana. Osa tilanteista on siis sellaisia, että niitä ei syntyisi, jos vastustaja ei olisi osallisena. Toisesta näkökulmasta katsottuna vaikuttajalla on siis myös tilanteita, joihin se pääsee vastustajasta huolimatta ja joihin se on päätenyt ilman vastustajan läsnäoloa. Vaikuttajan ja vastustajan välille voidaan siis löytää erilaisia suhteita: 'jostakin johtuen', 'hankaloittaminen', 'estäminen' ja 'siitä huolimatta'. (Talmy 2000: 416.)

Voimadynamiikkaa voidaan tarkastella myös tilanteissa, joissa voimasuhteet eivät ole pysyviä. Tällöin tarkasteluun otetaan mukaan ajan kulumisen ja sen tuomat muutokset. Esimerkiksi muuttumattomana pysyneeseen tilanteeseen saattaa tulla tai siitä saattaa poistua vaikuttajaan suhteessa oleva vastustaja, joka olleessaan vaikuttajaa vahvempi saattaa muuttaa tilannetta. Esimerkiksi vaikuttajaa vahvempi vastustaja voi ilmestyä tilanteeseen ja saada aikaisemmin paikallaan pysyneen vaikuttajan liikkeelle. Samaan tapaan vastustaja voi myös vaikkapa pysäyttää vaikuttajan. (Talmy 2000: 417–418.)

Toinen ajan kuluessa vaikuttava tekijä on voimasuhteiden muuttuminen. Vaikuttaja ja vastustaja voi muuttua vahvemmaksi tai heikommaksi ajan kuluessa, ja tällöin myös niiden keskinäiset suhteet muuttuvat: esimerkiksi paikallaan pysyvistä osapuoleista saattaa tulla liikkuva osapuoli tai toisin päin. (Talmy 2000: 419.)

Hyödynnän voimadynamiikkaa analyysissäni tarkastellessani verbien ilmaisemia prosesseja. Koska tarkastelemani verbit ilmaisevat muun muassa muuttujan liikettä, käytän voimadynamiikan teorioita analysoidakseni, mikä saa muuttujan liikkeelle, eli onko kyseessä muuttujan oma taipumus liikkeeseen vai vaikuttaako muuttujaan ulkoinen voima, joka lähettää sen liikkeelle.

3 Objektiivinen liike

Tässä luvussa tarkastelen verbien *tippua*, *tapahtaa* ja *pudota* sellaisia merkityksiä, joiden ilmaisemalle prosessille voidaan havaita vastine kielenulkoisessa todellisuudessa. Verbien ilmaisema prosessi itse tai sen aiheuttama tulos sijaitsevat siis konkreettisesti havaintotodellisuudessa, jolloin on esimerkiksi mahdollista nähdä omin silmin liikeprosessi tai huomata, että jokin olio sijaitsee prosessin jälkeen paikassa B, kun se aikaisemmin sijaitsi paikassa A.

3.1 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'

Ensimmäisenä tarkastelen merkitystä, jossa verbit indikoivat muuttujan painovoiman aiheuttamaa, alaspäin suuntautuvaa liikeprosessia. Useimmiten liike on nopea ja syöksynomainen. Yleisimmin prosessi voidaan konstruoida kahdella tavalla: niin, että muuttuja liikkuu pois päin kiintopisteestä, jolloin se on yleensä jotenkin irronnut tai muulla tavalla eronnut kiintopisteestä, tai niin, että muuttujan liike tapahtuu kiintopistettä kohti. Tässä tapauksessa kiintopisteenä toimii esimerkiksi maanpinta, lattia tai muu taso, johon muuttuja voi syöksynsä jälkeen päätyä. Näitä kahta konstruointitapaa on myös mahdollista yhdistellä niin, että molemmat kiintopisteet esiintyvät ilmauksessa.

Painovoiman aiheuttaman liikkeen merkitys esiintyy kaikilla kolmella tarkastelemallani verbillä. Oma hypoteesini on, että tämä merkitys on kaikilla kolmella verbillä prototyypillisin merkitys, tosin kunkin verbin ilmaisema prosessi voi ominaisuuksiltaan hieman poiketa kahden muun verbin ilmaisemista liikeprosesseista. Koska on olemassa kolme erilaista verbiä ilmaisemaan tätä prosessia pelkästään yhden sijaan, voidaan olettaa, että verbit ilmaisevat kaikki hieman erilaista liikettä. Tämä ajatus yhtyisi kognitiivisen kieliopin hypoteesiin siitä, että ero muodossa tarkoittaa eroa merkityksessä. Aineistoa tarkastelemalla voin kuitenkin todeta, että kolmen verbin alaspäin suuntautuneen liikkeen merkitykset ovat sen verran lähellä toisiaan, että ne voidaan tällä tavalla niputtaa yhteen tarkastelua ja vertailua varten. Tuon mahdollisia verbien välisiä eroja esille muun muassa luvussa 5 *Vertailua* ja eri alamerkitysten käsittelyn kohdalla. Tämä pätee myös muiden päämerkitysten kanssa.

Kiinnostukseni näiden verbien tutkimiseen syntyi sen pohtimisesta, mikä saa suomen kielessä *tippua* ja *pudota* ja mitä verbiä ”saa” käyttää ilmaisemaan tietynlaista prosessia. Lähdenkin siis ensimmäisenä tarkastelemaan, minkälaisia muuttujatyyppejä tämän merkityksen kanssa käytetään. Seuraavat esiintymät toimivat sekä esimerkkeinä ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ -merkityksestä että avaavat hieman erilaisten muuttujatyyppeiden kirjoa.

1. Toivon että SVERIGE DEMOKRATENE saa enemmistön seuraavissa vaalissa, silloin **olis** pääministerillä taas kyyneleet **tippuneet**, surkea olemus hän. (1.12.2015 RuotsiDemokraatit Hurjassa Nousussa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13975113/ruotsidemokraatit-hurjassa-nousussa#comment-81959792>)
2. Se että kone **tippui** *naapurimaan puolelle* johtuu syntyneestä kiireestä päästä Turkin hävittäjän laukaisemia ohjuksia pakoon, surman syöksyvauhti riitti Syyrian puolelle. (5.12.2015 Ampukaa Venäläiset rajoja loukkaavat: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13963744/ampukaa-venalaiset-rajoja-loukkaavat#comment-82024775>)
3. **Tipahdin** pari päivää sitten moottorikelkasta selälleen kun tökkäsi kantoon... (5.2.2016 Mikä selässäni voi olla?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14110040/mika-selassani-voi-olla>)

Esimerkit 1–3 osoittavat, että jokaista tarkastelemaani verbiä käytetään ainakin jossain määrin painovoiman aiheuttaman liikkeen merkityksessä. Alleviivattuja muuttujia tarkastelemalla voidaan huomata, että tämän merkityksen kanssa on mahdollista käyttää useita erilaisia muuttujatyyppejä. Muuttujatyypillä viitataan tässä tutkielmassa siis siihen, toimiiko muuttujana kenties ihminen, eläin, eloton fyysinen kappale tai kenties jokin muu olio. Esimerkeissä 1–3 muuttujana toimivat *kappale* ja *ihminen*. Aineistostani selviää, että nämä muuttujatyypit ovat tyypilliset ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ -merkityksen muuttujat. Lisäksi aineistossani on muutama poikkeustapaus, jossa muuttujana toimii *abstrakti konsepti*.

Kappalemuuttuja on laaja käsite, sillä monenlaiset oliot voidaan mieltää kappaleiksi. Tässä tutkielmassa tarkoitan kappaleella sellaista oliota, jolla on kielenulkoisessa todellisuudessa konkreettinen, fyysinen ja eloton vastine. Prototyypinäkään kappalemuuttujana pidän kappaletta, joka on oma jaoton kokonaisuutensa. Tällaisia ovat esimerkiksi *tuoli* tai *kynä*. Kun viitataan tässä tutkielmassa kappalemuuttujaan, tarkoitan sillä yleensä

aina juuri määrittelemääni prototyypistä kappaletta, sillä olen erotellut koko kappalemuuttujan kategoriasta vielä kaksi kappalemuuttujan alatyyppejä. Ne ovat *aines* ja *neste*. Seuraavat esimerkit edustavat ainesmuuttujaa:

4. Isomman taivaankappaleen pinta on sattumalta järjestäytynyt niin, että siinä näyttäisi olevan rattaita, vipuja ja vieteriä, gramofoni sekä kyltti: "Jos *taivaalta putoaa tähän massaa*, lähtee koneisto käyntiin ja soittaa Vesivehmaan jenkkaa niin kauan kuin soittamiseen tarvittavaa energiaa piisaa". (14.12.2015 Kertokaapas, nollamiehet ! (PART 1): [https://keskustelu.suomi24.fi/t/14005618/kertokaapas-nollamiehet-!\(part-i\)#comment-82160469](https://keskustelu.suomi24.fi/t/14005618/kertokaapas-nollamiehet-!(part-i)#comment-82160469))
5. Tuonela eli Haades tai Manala tulee Kuoleman jälkeen, enerigakeijukainen nosuee pilviin, tai sitten *se ektoplasmamömmöme, putoaa maan magmaan, Hellvetiin...* (6.12.2015 Minulla on ihan älytön kuolemanpelko: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13990341/minulla-on-ihan-alyton-kuolemanpelko#comment-82039002>)
6. Öljyä lisätessä (joka on siis volsussa ihan peruskauraa ja jokaviikkoinen homma) *kaikki se pöly ja paska joka kertyy siihen syvennykseen, putosi korkkia avatessa venttiilikoneistoon*. (1.12.2015 VW-yrittää puijata huijattuja!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13972458/vw-yrittää-puijata-huijattuja!#comment-81954848>)

Ainesmuuttujalla viitataan siis subjettiin, jonka edussanana on jaollinen substantiivi. Myös nestemuuttuja täyttää tämän kriteerin, sillä *aines* ja *neste* koostuvat keskenään samanlaisista osasista, joista jokainen voi edustaa yksinään kokonaisuutta. Oliot, joita nimitän aineksiksi, ja nesteet on yleensä mielletty kuuluvaksi samaan ainesanojen ryhmään. Ainesanoihin kuulumisen kriteereinä voivat toimia myös esimerkiksi partitiivin esiintyminen tai jaollisuus monikon kautta. (VISK §555.) Esimerkiksi esiintymässä 4 subjekti on partitiivimuodossa *massaa*, kun taas esiintymissä 5 ja 6 on kyse nominatiivimuotoisesta kokonaisuudesta.

Vaikka neste ja aines ovat perinteisesti kuuluneet samaan ryhmään, ainesanoihin, koen niiden erottamisen mielekkääksi tässä tutkielmassa, jossa tarkastelen yhtenä tutkimuskysymyksenä sitä, millaisia ominaisuuksia liikkeessä olevalla muuttujalla on. Nesteen ja aineksen erottaminen toisistaan ei ole aina yksiselitteistä, mutta pyrin viittaamaan nesteillä muun muassa *veteen* ja veteen rinnastettaviin asioihin, kun taas aineksella tarkoitan muun muassa esimerkeissä 4–6 esiintyviä aineita, kuten *mömmöä* tai *massaa*. Myös nesteen erottaminen prototyypisestä kappalemuuttujasta on haastavaa, sillä esi-

merkiksi *vesipisara* koostuu nesteestä eli jaollisesta aineksesta, mutta *vesipisaraa* voidaan myös pitää omana kokonaisuutenaan, jolla on prototyypin kappaleen piirteitä. Tässä tutkielmassa olen pääsääntöisesti lukenut *vesipisaran* kaltaiset tapaukset nestemuuttujan esiintymiksi.

Olen koonnut seuraavaan taulukkoon muuttujatyypit ja -määrät 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen osalta. Mukaan on laskettu myös kaikki alamerkitykset, kuten metaforiset käytöt, ja konstruktiot, joten nämä luvut edustavat koko päämerkitysryhmää eivätkä "puhdasta" painovoiman aiheuttaman liikkeen merkitystä.

Taulukosta 1 ilmenee, että ehdottomasti yleisin muuttujatyyppi tällä merkityksellä on prototyypin kappale. Seuraavaksi suurin ryhmä, ihminen, on kooltaan vain reilun kolmasosan edellisestä. Neste esiintyy muuttujana jonkin verran. Selvästi harvinaisempia muuttujatyyppejä ovat aines ja abstrakti konsepti, jotka esiintyvät kukin vain tietyllä verbillä.

Taulukko 1. 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitys ja sen muuttujat.

Muuttujatyyppi	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
prototyypin kappale	31	27	33	91
aines	3	0	0	3
neste	2	5	11	18
ihminen	18	4	15	35
abstrakti konsepti	0	0	5	5
Yhteensä	54	36	64	154

Kappalemuuttujien määrät ovat melko tasaiset kaikilla verbeillä, mutta jo ihmismuuttujan määrissä on verbien välillä melkoisia eroja. Ihminen toimii muuttujana useimmiten verbin *pudota* kanssa ja jonkun verran myös *tipahtaa*-verbin yhteydessä.

Tippua-verbin kanssa käyttö on selvästi vähäisempää, ja tällöinkin kolmessa tapauksessa neljästä ihminen toimii muuttujana niin, että liikeverbin ilmaisema prosessi on osa metaforaa. Tällaisia metaforatapauksia on toki muillakin verbeillä, ja ne ovat edustettuna taulukossa 1, mutta niiden suuri edustus *tippua*-verbin vähäisissä esiintymissä on mielenkiintoinen. Käsittelen metaforatapauksia myöhemmin tässä analyysiluvussa.

Ainoa tapaus, jolloin ihmismuuttuja on mukana konkreettisen liikkeen prosessissa, on runosta. Koska kyseessä on runo, voidaan pohtia, vaikuttavatko verbin valintaan lyriikan kieli ja konventiot ja edustaako esiintymä samalla tapaa vapaamuotoista kirjoitettua

puhekieltä kuin muut esiintymät. Joka tapauksessa ihmismuuttujaa käytetään selvästi vähemmän *tippua*-verbin kanssa, ja kun sitä käytetään, kyseessä on usein metaforinen tai muuten poikkeava ilmaus. Tämä huomio on mielestäni erityisen kiinnostava, sillä alkuperäinen kiinnostukseni tämän aiheen tutkimiseen heräsi juuri pohdinnasta, millaisia muuttujia *tippua*-verbin kanssa käytetään ja miten käyttö suhteutuu sanakirjojen määrittelmiin. Alkuperäinen hypoteesini oli, että muuttuja, joka olisi jokin muu kuin neste, olisi hyvin yleinen, vaikka esimerkiksi KS suosittelee verbiä käytettäväksi vain nesteestä tai useamman kappaleen liikkumisesta. Kuten taulukosta 1 ilmenee, neste ei todellakaan ole *tippua*-verbin yleisin muuttuja tässä merkityksessä, mutta oletin, että ihmismuuttuja olisi suurin piirtein yhtä yleinen muuttujatyyppe kuin esimerkiksi kappale. Aineistoni pohjalta joudun nyt kuitenkin toteamaan, että ihminen *tippua*-verbin muuttujana 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä on vielä harvinainen. Yksi yksittäinen kappale sen sijaan on jo melko yleinen muuttuja sanakirjojen ohjeistuksesta huolimatta.

Aineiston analyysin pohjalta voidaan todeta, että 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä muuttuja on sellainen, että sillä on vastine kielenulkoisessa todellisuudessa ja että tuo vastine on konkreettinen, fyysinen olio. Koska verbien ilmaiseva prosessi on kielenulkoisen todellisuuden havaittava liike, asettaa verbin semanttinen valenssi muuttujalle vaatimuksen olla myös kielenulkoisen maailman konkreettinen olio. Olen jo aineistoni pohjalta osoittanut, että tämä käy pääsääntöisesti toteen tämän kyseisen merkityksen kanssa, sillä lähes kaikki tämän merkityksen muuttujatyypit edustavat sellaisia olioita, joiden tarkoitteet on mahdollista osoittaa kielenulkoisesta havaintotodellisuudesta.

Kuten Leino (1993) pohti *juosta*-verbin kanssa erilaisia muuttujia ja mahdollisia eroja merkityksessä silloin, kun muuttujana oli joko kaksi- tai nelijalkainen olento, on myös oleellista pohtia, onko prosessissa eroja, jos muuttujana on esimerkiksi joko ihminen tai neste. Kuten jo aikaisemmin totesin, neste on jaollinen olio, joka voi liikkua osina eli tässä tapauksessa pisaroina. Ihmisen täytyy taas kanonisessa olomuodossaan liikkua kokonaisuutena, eli ihmisen ei ole mahdollista liikkua pisaroina. Tästä voimme päätellä, että merkitysryhmän sisälläkin on variaatiota, ja rajan vetäminen sen välille, mikä kuuluu ja ei kuulu johonkin merkitysryhmään, on vaikeaa. Tämän takia merkitykset on kannattavampaa nähdä jatkumona, jossa merkitykset limittyvät toisiinsa perheyhtäläisyyksien avulla, ja toiset merkitykset ovat tällöin prototyypisempiä kuin toiset. Tämän pohjalta voidaan todeta, että 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitykseen kuuluvat

niin ikään yhden kokonaisuuden muodostavan olion liikkuminen että liike, jossa muuttujan jaollisuus on mahdollistanut toistuvan tai jatkuvan prosessin. Syvennyn pisarointiin ja muuhun jatkuvaan liikkeeseen myöhemmin tässä luvussa.

Muuttujien ominaisuudet vaikuttavat merkitykseen myös muuttujatyypin sisällä.

7. Pakotteet eivät edes heti tulleet voimaan vaan vasta malesialaisen koneen pudottua. (18.12.2015 Venäjän onnistunut operaatio: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14013818/venajan-onnistunut-operaatio#comment-82233425>)
8. Galleria Bertel Työväenmuseo Werstas Väinö Linnan aukio 8, Tampere 2 kerros, mahdollisesti [sormus] jäi wc käynnillä tai **putosi käytävälle**. (10.12.2015 Kadonnut valkokultasormus Tampere 9.12.15: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13997540/kadonnut-valkokultasormus-tampere-9-12-15>)

Esimerkin 7 muuttuja *lentokone* on ominaisuuksiltaan erilainen kuin esimerkin 8 *sormus*. Tiedämme, että lentokoneet lentävät useiden kilometrien korkeudessa, kun taas sormukset sijaitsevat yleensä noin metrin korkeudella maanpinnasta tai lattiasta ainakin silloin, kun ne ovat jonkun sormessa. Kun nämä kappaleet *putoavat* eri korkeuksista, niiden liikeprosessit ovat sekä matkallisesti että ajallisesti erimittaisia, vaikka näitä prosesseihin voidaan viitata samoilla verbeillä. Liikeprosessin matkan pituus tai sen ajallinen kesto eivät ole olennaisia verbin skemaattisen merkityksen kannalta.

Olen koonnut taulukkoon 2 ne tapaukset, joissa kyse on ”prototyypisistä” liikkeestä, johon ei liity metaforisuutta, alamerkityksiä, sanontoja tai oman merkityksensä lisääviä konstruktioita, ja jaotellut esiintymät verbeittäin sen mukaan, onko kyseessä lyhyt vai pitkä matka. Lyhyellä matkalla tarkoitan noin muutaman metrin ja sitä lyhyempiä matkoja, joissa muuttujana toimivat kaikenlaiset tavarat ja arjen esineet. Pitkällä matkalla viittaan taas edellisiä selvästi pidempiin matkoihin, jotka voivat kattaa jopa tuhansia kilometrejä ja joissa muuttujina toimivat esimerkiksi lentokoneet, avaruusaluukset ja lentokoneista heitettävät pommit. Hypoteesini on, että lyhyet matkat edustavat yleisempää ryhmää, ja niitä voitaisiin paremmin kuvata termeillä normaali tai tavallinen matka.

Nytkin kyseessä on enemmän jatkumo kuin selvä kahtiajako, mutta mielestäni jako on riittävä suuntaa-antavaa vertailua varten. Esiintymissä muuttujana toimivat ainoastaan kappale ja aines, sillä neste- ja ihmismuuttujan kanssa samanlaista jakoa pitkään ja lyhyeen matkaan ei juurikaan esiinny. Joissakin metaforisissa käytöissä ihmiset saattavat kyllä *pudota Paratiisista Helvettiin* tai *mustaan aukkoon elämässään*, jolloin matka voitaisiin

näennäisesti mieltää kilometrien pituiseksi, mutta mielestäni nämä tapaukset eivät ole sellaisia, että niitä kannattaisi laskea taulukkoon mukaan. Yksi vastaava tapaus esiintyy myös ainesmuuttujan kanssa, jolloin kyseisessä esimerkissä *ektoplasmamömmöme putoaa helvettiin*. Jätin tämän tapauksen pois vertailusta samoista syistä.

Taulukko 2. Erimittaisia matkoja ilmaisevien esiintymien määrät.

Matkan pituus	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
lyhyt matka (mm, cm, m...)	10	12	14	36
pitkä matka (m, km...)	10	6	1	17
Yhteensä	20	18	15	53

Ilmaisut, joissa liikuttava matka on lyhyt, ovat selvästi yleisempiä kuin tapaukset, joissa matka on pitkä. Hypoteesini kävi siis toteen, ja lyhyttä matkaa voidaan pitää jossain määrin ”normaalina” matkana.

Pudota-verbi on ensinnäkin näistä kolmesta yleisin verbi kuvamaan prototyyppistä painovoimasta aiheutuvaa liikettä, mutta mielenkiintoisesti se on ainoa, jossa lyhyttä ja pitkää matkaa esiintyy yhtä paljon, tosin erittäin pienessä otoksessa. *Tippua*-verbin kanssa lyhyen matkan tapauksia on jo kaksi kertaa enemmän kuin pitkän matkan esiintymiä, ja *tipahtaa* saa hädin tuskin ollenkaan pitkää matkaa ilmaisevia tapauksia. Tämän analyysin pohjalta voidaan todeta, että *pudota*-verbi vaikuttaa olevan melko neutraali matkan pituuden suhteen.

Se, että *tippua*-verbi näyttäisi suosivan lyhyttä eli tavallista matkaa, voi johtua verbin alkuperästä tai luonteesta. Hypoteesini on, että verbin yksi prototyyppisimmistä merkityksistä on ainakin joskus ollut nesteen toistuva liike eli pisarointi, joka edustaa lyhyttä matkaa. Hypoteesini perustuu siihen, että esimerkiksi KS:ssa ja NS:ssa kummassakin pisaroinnin merkitys on ensimmäinen mainittu merkitys. Osoitan tässä tutkielmassa, että *tippua*-verbi sisältää ainakin joissain käytöissä frekventatiivisen prosessin merkityksen, joka voi olla mahdollinen jäännös nesteen pisaroinnin merkityksestä. On mahdollista, että pisaroinnin merkitys ja frekventatiivisuus vielä jossain määrin koodaavat verbiin lyhyen matkan merkitystä, ja tästä syystä verbiä käytetään useimmin kuvaamaan lyhyen matkan prosesseja.

Tipahtaa eroaa kahdesta muusta verbistä selvästi matkan pituudessa, sillä sen neljästätoista esiintymästä vain yksi edustaa pitkää matkaa. Tähänkin on luultavasti syynä verbin luonne. Kuten jo aiemmin mainitsin, *tipahtaa* sisältää momentaanijohtimen, mikä tarkoittaa sitä, että se lähtökohtaisesti ilmaisee kerrallista ja lyhyttä prosessia. Koska *tipahtaa*-verbin merkitys on lyhytkestoisempi ja rajatumpi, se ei ominaisuuksien puolesta sovi yhtä hyvin kuvamaan pitkää, useita kilometrejä jatkuvasti etenevää liikettä. Joka tapauksessa voidaan todeta, että lyhyt matka on selvästi yleisempi pituus ja että verbit eroavat selkeästi toisistaan siinä, kuinka pitkä matka kuljetaan osana verbin ilmaisevaa prosessia.

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin aspektia lyhyiden ja pitkien matkojen osalta. Palaan esimerkkeihin 7 ja 8, joissa molemmissa prosessia ilmaisee verbi *pudota*.

7. Pakotteet eivät edes heti tulleet voimaan vaan vasta malesialaisen koneen pudottua.
8. Galleria Bertel Työväenmuseo Werstas Väinö Linnan aukio 8, Tampere 2 kerros, mahdollisesti [sormus] jäi wc käynnillä tai **putosi käytävälle**.

Kuten havaitsin jo aiemmin, esimerkissä 7 lentokone liikkuu nopeasti alaspäin kymmenien kilometrien korkeudesta. Esimerkissä 8 taas sormus on luiskahtanut sormesta tai taskusta. Jos sormus on ollut keskivertoihmisen hallussa, voidaan sormuksen olettaa liikkuneen noin metrin matkan. Kuten aikaisemmassa analyysissäni totesin, matkojen pituusero on suuri. Ajallisesti ero on yhtä huikea. Aika, joka sormuksella kestää liikkua metrin matka, on yksi tai kaksi sekuntia, kenties jopa vähemmän. Noin kymmenen kilometrin korkeudesta syöksyvältä lentokoneelta matkan taittamiseen kuluu taas lähemmäs 40–50 sekuntia.

Toki tulee muistaa, että kielenulkoisen maailman tapahtumat ja fysiikan lait eivät sanele sitä, miten jokin prosessi voidaan kielessä käsitteistää ja konstruoida. Esimerkiksi lentokoneen liikeprosessi, joka kattaa tuhansien kilometrien matkan, on kielessä mahdollista esittää sellaisena prosessina, jota fysiikan lait eivät mahdollistaisi. Niinpä aspektia ja matkan pituutta koskevat analyysini tulee nähdä pintaraapaisuna sellaisiin ilmaisuihin, joissa käsitteistys pyrkii peilaamaan kielenulkoisen todellisuuden prosessia.

Koska prosessiin kuluva aika on eri esiintymissä oletettavasi erilainen, myös prosessit hahmottuvat erilaisiksi, ja prosessin pituudesta riippuen sen eri osat korostuvat. Erilaiset painovoiman aiheuttamat liikeprosessit, joita voidaan ilmaista *pudota*-, *tippua* ja

tipahtaa-verbeillä, koostuvat useasta osasta: Hetkestä, jolloin muuttuja erkanee aikaisemmasta paikastaan eli mahdollisesti kiintopisteestä, eli siitä hetkestä, jolloin olotilassa tapahtuu muutos. Toisessa osassa muuttuja liikkuu alaspäin eli on liikkeessä. Kolmannessa osassa muuttujan liike pysähtyy sen saavuttaessa mahdollisen toisen kiintopisteen.

Esimerkissä 7 korostuu muuttujan osuminen maahan eli prosessin päätepiste. Partisiippimuoto *pudottua* linkittää prosessin vahvasti aikaan, sillä *ehdot tulevat voimaan* vasta kun kone *on pudonnut* eli verbillä ilmaistu prosessi on tullut päätökseensä. Partisiippi hahmottaa ehtolauseessa esitetyn prosessin lopputilan. Esimerkissä 8 korostuu muuttujan erkaneminen lähtöpisteestä. Tähän tulkintaan ohjaa esiintymän konteksti, sillä keskusteluketjun otsikko sisältää sanan *kadonnut*, joka viittaa muuttujana toimivaan *sormukseen*. *Kadonnut* ohjaa tulkitsemaan esiintymää siltä kannalta, että *sormus* on *kadonnut* ilmoituksen kirjoittajalta, eli *sormus* on liikkunut pois päin kirjoittajasta. *Käytävälle*-adverbiaali korostaa tässä tapauksessa myös prosessin loppuosaa eli päätepidettä, sillä se ilmaisee paikan, johon muuttuja päätyy. Esiintymän konteksti eli sen välitön kielellinen ympäristö (Tieteen termipankki 26.02.2019: Nimitys: konteksti) voi siis määrittää verbin ilmaisemaa prosessia ja spesifioida, mistä prosessin osasta on kysymys.

Seuraavaksi tarkastelen kiintopisteitä ja niiden ominaisuuksia painovoiman aiheuttaman liikkeen merkityksessä. Totesin jo, että muuttujana toimii olio, jolla on fyysinen ja konkreettinen vastine kielenulkoisessa havaintotodellisuudessa. Tässä merkityksessä mahdollisiin kiintopisteisiin pätevät samat ehdot, eli kiintopisteelle on olemassa konkreettinen, havaittava ja aistittava vastine.

Tämän merkityksen kaikissa tapauksissa predikaattiverbin ilmaisema prosessi koostuu muuttujan liikkeestä pois kiintopisteestä tai sitä kohti. Vaikka kiintopistettä ei ole välttämättä erikseen kielellisesti ilmaistu, se voidaan kuitenkin maailmantiedon ja kontekstin avulla hahmottaa liikeprosessin taustalle. Esimerkiksi aikaisemmin tarkastellun esimerkin 8 *sormus putosi käytävälle* jostakin. Osaamme päätellä, että *sormuksen* on täytynyt olla pisteessä A, jotta se voi siirtyä paikkaan B eli *käytävälle*. On helppo päätellä, että pisteenä A on toiminut ihminen, jolta sormus on kadonnut. Koska kaikki kolme verbiä kuvaavat prosessia, jossa muuttuja siirtyy paikasta A paikkaan B, voidaan todeta, että verbin merkitykseen lähtökohtaisesti sisältyy oletus muuttujan lähtöpaikasta ja päätepidestä.

Olen koonnut seuraavaan taulukkoon tiedot siitä, miten prototyypin ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ -merkityksen esiintymissä on ilmaistu prosessin lähde- tai kohdeväylä, eli se, mistä muuttuja liikkuu pois päin tai mitä kohti se liikkuu.

Taulukko 3. Kohdeväylät ja lähdeväylät prototyypisessä 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä.

Kohde-/Lähdeväylät	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
lähdeväylä	6	3	0	9
kohdeväylä	16	11	11	38
molemmat	1	0	2	3
ei ilmaistu	10	5	4	19

Taulukosta ilmenee, että tyypillisin argumentti on liikeprosessin kohdeväylää ilmaiseva argumentti. Se toimii siis liikkeen päätepidettyä ilmaisevana kiintopisteena. Tämä on tyypillisin tapa käsitteistää prosessi kaikilla verbeillä. Mielenkiintoisesti tapa, jossa lähdeväylää ei ilmaista kielellisesti argumenteilla, on toiseksi yleisin. Tämä käsitteistystapa on yleisempää *pudota*-verbillä kuin kahdella muulla, tosin *pudota*-verbillä on myös eniten prototyypisen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen esiintymiä. Muutoin verbit eivät suuresti eroa toisistaan. Taulukosta selviää myös, että tapaukset, joissa on esitetty sekä lähde- että kohdeväylä, ovat harvinaisia. Lähdeväylää ilmaisevat kiintopisteet ovat yleensä elatiivissa ja kohdeväylää ilmaisevat illatiivissa tai allatiivissa. Taulukon pohjalta merkitykselle voisi hahmotella seuraavaa skemaattista rakennetta:

$$M + \text{verbi} + (K_1 [\text{'sijainti'}]_{\text{ela}}) + (K_2 [\text{'sijainti'}]_{\text{ill/all}})$$

Nyt tarkastelemani 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen, ja oletettavasti muidenkin merkitysten, ilmaiseman prosessin perusluonne on muuttujan siirtyminen paikasta A paikkaan B. Hypoteesini on, että *pudota*-, *tippua*- ja *tipahtaa*-verbeillä prosessin luonteeseen liittyy lisäksi se, että muuttujan liike ei ole muuttujan itse aiheuttamaa, vaan muuttujan saa liikkeelle jokin ulkoinen voima. Voimadynamiikan kannalta tarkasteltuna kyseessä on siis ulkoinen vastustaja, joka muuttuessaan vaikuttajaa vahvemmaksi saa muuttujan liikkeelle. Kuten jo merkitysryhmän nimestä näkee, pidän vastustajana painovoimaa. Painovoima eli planeettamme vetovoima vaikuttaa kaikkiin massan omaaviin kappaleisiin ja saa ne liikkeelle kohti maanpintaa silloin, jos jokin muu voima tai jonkinlainen tuki tai alusta ei tätä liikettä estä. Jos 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen prototyyppiä ei ole, niin se ei voi olla.

tuksesta alaspäin’ -merkitystä pidetään verbien prototyyppisenä ja mahdollisesti alkupe-
räisenä merkityksenä, voidaan muihinkin merkityksiin siirtynyt ulkoisen voiman vaikutus
muuttujan liikkeelle panevana voimana nähdä kehittyneen ja motivoituneen painovoi-
masta.

Se, että käsiteltävässä merkityksessä liikkeen aiheuttajana on juuri painovoima eikä
esimerkiksi ihmisen suora tahto ja vaikutus, antaa myös vaikutelman siitä, että valtaosa
tämän merkityksen edustajista sisältäisi merkityksen ei-tarkoituksellisesta liikeproses-
sista. Tarkastelen tätä huomiota muun muassa seuraavien esimerkkien avulla:

9. En muista, mutta ennen sua mulla oli suhde varattuun mieheen, hiuslenkki
putosi *auton jalkatilaan* ja paljasti suhteen sen vaimolle...
(20.12.2015 lainasin sulta mustaa hiuslenkkiä: [https://keskus-
telu.suomi24.fi/t/14017703/lainasin-sulta-mustaa-hiuslenkkia#comment-
82266930](https://keskustelu.suomi24.fi/t/14017703/lainasin-sulta-mustaa-hiuslenkkia#comment-82266930))
10. Tiltujen idolit tekevät terroristi-iskuja ja tiltut riemuitsevat kilistellen vod-
kalasejaan aina kun pää irtoaa, matkustajalentokone **putoaa** tai teatterissa
ammutaan ihmisiä. (4.12.2015 Tiltut riemuissaan: isku Kairossa:
[https://keskustelu.suomi24.fi/t/13986058/tiltut-riemuissaan-isku-kai-
rossa#comment-82005773](https://keskustelu.suomi24.fi/t/13986058/tiltut-riemuissaan-isku-kai-rossa#comment-82005773))
11. Elikäs puhelimeni **tippui** *maahan* ja näyttön lasi meni säröille.
(27.11.2015 Puhelin huollon kautta uuteen..?: [https://keskus-
telu.suomi24.fi/t/13971976/puhelin-huollon-kautta-uuteen--](https://keskustelu.suomi24.fi/t/13971976/puhelin-huollon-kautta-uuteen--))
12. [valkokangas] On pysynyt hyvin jo kymmenen vuotta **eikä ole** kertaakaan
tipahtanut tai muuten oikutellut. (29.12.2015 Valkokangaan kiinnitys:
[https://keskustelu.suomi24.fi/t/14010994/valkokangaan-kiinnitys#com-
ment-82394183](https://keskustelu.suomi24.fi/t/14010994/valkokangaan-kiinnitys#comment-82394183))

Koska varsinaisen liikkeen aiheuttaa näissä esimerkeissä pohjimmiltaan painovoima,
niitä voidaan pitää vahinkoina tai onnettomuuksina, sillä niissä ei ole nähtävissä suoraan
ihmisen tahallista tekoa tai vaikutusta, joka aiheuttaisi liikeprosessin. Toki esimerkiksi
esiintymästä 10 voidaan todeta, että kontekstista päätellen *matkustajalentokoneen putoa-
misen* on aiheuttanut terrori-isku, eli tällöin kyseessä on tahallinen teko. Käytetty verbi
putoaa kuitenkin vihjaa siihen, että terroristit ovat saattaneet koneen sellaiseen kuntoon,
ettei se enää pysy taivaalla, eli se ei kykene vastustamaan painovoimaa ja syöksyy siis
maahan. Joka tapauksessa lentokoneen syöksymistä maahan pidetään onnettomuutena ja
epätoivottuna asiana, sillä lentokoneonnettomuudet aiheuttavat yleensä suuren määrän

kuolonuhreja. Mielenkiintoisesti esiintymä on konstruoitu käyttämällä juuri verbiä *pu-dota*, vaikka on olemassa kausatiivijohdokset *pudottaa* ja *tiputtaa*, joissa tarkoituksellisuus on yleensä tiukemmin sidottu verbin merkitykseen.

Verbien ilmaisemien tapahtumien negatiivisuutta ja epätoivottavuutta voidaan implikoida myös muun muassa kieltomuodoilla ja negatiivilla, kuten esimerkissä 12, jossa se, että *valkokangas ei ole tipahtanut* esitetään positiivisena asiana. Näin ollen voidaan olettaa, että negatiivilla kielletty prosessi mielletäisiin itsessään negatiivisena ja epätoivottuna asiana.

Mielenkiintoisesti esimerkissä 13 *kiven tippuminen kiukaasta* ei saa aivan samantyyppistä luontaa:

13. Olenhan itse saunassa aikanaan sen tiputtanut, kun heitin löylyä **tippui kiukaasta sydämmenmuotoinen kivi**. (30.11.2015 Enemmän kuin mitään haluaisin viestin tai soiton: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13978801/enemmän-kuin-mitaan-haluaisin-vestin-tai-soiton#comment-81949589>)

Esimerkissä viitataan sanontaan *kivi putosi sydämeltä*, jota käytetään ilmaisemaan jonkin huolta aiheuttaneen ongelman ratkeamista onnellisesti. Esimerkissä kuvainnolliseen sanontaan on yhdistetty todellinen tilanne, jossa konkreettinen kivi on luiskahtanut pois kiukaasta. Tässäkin tapauksessa prosessi on sattumanomainen, mutta kiven liikkuminen ei ole samalla tapaa epätoivottu tapahtuma kuin aikaisemmissa esimerkeissä. Vaikka henkilö heittää vettä kiukaalle, suoraa yhteyttä heitetyn veden ja kivun luiskahtamisen välillä ei välttämättä voida vetää. Kyseessä on ennemminkin vain painovoiman aiheuttama neutraali tapahtuma eli esimerkiksi sattuma.

Verbeillä *pu-dota*, *tippua* ja *tipahtaa* voidaan siis ilmaista sekä epätoivottua että neutraalia tapahtumaa. Tarkastelin aineistoani tämän löydöksen valossa, ja pyrin jaottelamaan kaikki 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen esiintymät alaryhmineen joko epätoivottuihin tai neutraaleihin prosesseihin. Lisäksi jaottelin vielä epätoivotut esiintymät sen mukaan, ilmaistiinko prosessin negatiivisuus verbin koteks-tissa eli kielellisessä lähiympäristössä vai onko epätoivottavuus pääteltävissä ainoastaan kontekstista. Esitän nämä tulokset seuraavissa taulukoissa.

Taulukko 4. Intentionaalisuus 'l. painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä.

Intentionaalisuus	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
vahinko, epätoivottu	36	25	31	92
neutraali	18	11	33	60
Yhteensä	54	36	64	154

Taulukko 5. Epätoivottavuuden ilmeneminen esiintymissä.

Epätoivottavuus	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
kielellisesti kontekstissa	13	15	13	41
pääteltävissä kontekstista	23	10	18	51
Yhteensä	36	25	31	92

Taulukoiden 4 ja 5 tuloksia tulee pitää ainoastaan suuntaa-antavina, sillä epätoivottavuuden analysoiminen on erittäin subjektiivista. Subjektiivisuus on erittäin suuressa roolissa varsinkin silloin, kun epätoivottavuus voidaan päätellä ainoastaan kontekstista. Tällöin ilmaisussa itsessään ei osoita suoraan, että verbin ilmaisema prosessi olisi mielletävissä kielteiseksi tai epätoivotuksi, vaan kielteinen sävy syntyy ensyklopedisen tiedon ja tulkinnan kautta. Joissain tapauksissa raja neutraalin merkityksen ja kontekstin tulkinnan tuottaman epätoivottavuuden välillä on erittäin häilyvä, ja valtaosaa esiintymistä ei voida pitää mistään kohdin selvärajaisina. Tulkinta riippuu myös siitä, kuka aineistoa analysoi. Kukin tulkitsee kieltä omien kokemusien ja tietojensa kautta, ja näin ollen jonkun toisen tekemänä taulukkojen 4 ja 5 jaottelut saattaisivat näyttää toisenlaisilta.

Taulukosta 4 selviää, että kaiken kaikkiaan prosessit, joissa on epätoivottu merkitys, ovat yleisempiä kuin neutraalit ilmaisut. Epätoivottuja prosesseja on lähes kolmasosa enemmän kuin neutraaleja tapauksia. *Pudota*- ja *tippua*-verbien kanssa epätoivottu merkitys on selvästi yleisempi kuin neutraali merkitys, mutta *tipahtaa*-verbin kanssa merkitykset ovat yhtä suuria. Epätoivotuilla merkityksillä tarkoitan siis sellaisia esiintymiä, joiden prosessin voidaan tulkita olevan epätoivottuja ja jollakin tapaa haittaa aiheuttavia. Neutraaleissa esiintymissä samanlaista negatiivista sävyä ei ole havaittavissa. Esimerkit 14 ja 15 havainnollistavat tätä jakoa: esimerkki 14 edustaa neutraalia prosessia ja esimerkki 15 epätoivottua.

14. Koneen niellessä tölkkejä, hikikarpalot **putosivat** *Richardin otsalta*, pian urakka olisi ohi. (25.11.2015 Kummitustarina (toive).: [https://keskustelu.suomi24.fi/t/13966088/kummitustarina-\(toive\)-](https://keskustelu.suomi24.fi/t/13966088/kummitustarina-(toive)-))
15. on olemassakoiralajeja, kuten mopsit, joiden kuonon ympäristö on rappeutunut niin paljon, että on vaarana, että se silmät **putoavat päästä**, kun se törmää johonkin. (15.12.2015 Kumpi näistä ei pidä paikkaansa?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14005142/kumpi-naista-ei-pida-paikkaansa#comment-82178260>)

Pudota-verbillä konkreettiset liikeprosessit saavat pääsääntöisesti epätoivotun merkityksen, mutta myöhemmin tässä tutkielmassa käsiteltävät tapaukset, joissa verbi on osana metaforaa, saavatkin valtaosin neutraalin luennan. Epätoivottu tai vahinkoa tuottava prosessi linkittyy siis konkreettiseen liikkeeseen. *Tippua*-verbillä näitä metaforaan liittyviä esiintymiä on vähemmän, mutta senkin ilmaiset prosessit saavat yleensä kielteisen sävyn. *Tipahtaa*-verbin esiintymät jakautuvat puolestaan tasaisesti kumpaankin ryhmään. Tätä tulosta vääristää jossain määrin se, että neutraaliksi mieltämäni sanonta *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* esiintyy eri variaatioissa aineistossani yksitoista kertaa ja selvästi nostaa verbin neutraalien esiintymien määrää.

Näihin kolmeen verbiin voidaan siis mieltää liittyvän epätoivotun prosessin merkitys, mutta merkitys ei koske kaikkia verbien esiintymiä. Lisäksi tulee huomioida, että taulukoissa 4 ja 5 on esitetty yhden henkilön subjektiivinen tulkinta merkityskirjosta, joka tulisi nähdä ennemmin jatkumona kuin selvärajaisina kategorioina. Merkityksien tulkintaan vaikuttaa lisäksi se, että tietynlaisten olioiden, kuten *lentokoneiden* tai *ihmisten*, toimiessa muuttujina merkitys saa kielteisen tai epätoivotun sävyn ensyklopedisen tiedon kautta, vaikka ilmaisu olisi muutoin neutraali. Verbin ja siihen liittyvän lause- tai virketason neutraaliuden erottaminen toisistaan on joissain tapauksissa siis äärimmäisen vaikeaa, ellei peräti mahdotonta. Voidaankin pohtia, onko kyseessä jo oma, erotettava merkityksensä tai alamerkityksensä ja millä kriteereillä tuo merkitys voitaisiin päämerkityksestä erottaa.

Taulukosta 5 selviää, että ne esiintymät, joiden merkitys voidaan ymmärtää epätoivotuksi, jakautuvat melko tasaisesti sen mukaan, ilmaistaanko epätoivottavuus niissä kielellisesti vai onko se pääteltävissä kontekstista. Verbien *tippua* ja *tipahtaa* esiintymät jakautuvat nekin melko tasaisesti, mutta *pudota*-verbin esiintymistä suuri osa edustaa kontekstista pääteltävää epätoivottavuutta. Avaan nämä kaksi alaryhmää vielä käyttämällä esimerkkejä. Esimerkki 16 edustaa kontekstista pääteltävää tapausta, jossa verbin ilmai-

sema tapaus on sinällään mielleltävissä neutraaliksi, mutta tieto muuttujan luonteesta tekee ilmaisusta epätoivotun. Tapaukset, joissa epätoivottavuus on ilmaista kotekstissa, sisältävät esimerkiksi kieltoverbin tai niissä on ilmaistu, että verbin ilmaisema prosessi on vaaraksi tai haitaksi tai että prosessia seuraa epätoivottu seuraamus, kuten jonkin asian hajoaminen. Tätä ryhmää avaavat esimerkit 17 ja 18.

16. Kaksi kantajaa ja arkku putoivat *hautaan* sotaveteraanin hautajaisissa (7.12.2015 Ne mamut, jotka on päästetty suomeen: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13992868/ne-mamut-jotka-on-paastetty-suomeen#comment-82057660>)
17. Metsä seisoo hiirenhiljaa, **ettei ainoakaan kide putoaisi** *kuusien totisilta oksilta*. (23.11.2015 kuures keinutuoli: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13957547/kuures-keinutuoli#comment-81814592>)
18. Eipä olisi kovin fantsua jos tulisi moottorihäiriö ja lentoauto tippuisi *päähäsi*. (17.12.2015 Miettikää jos autot lentäis <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14010493/miittikaa-jos-autot-lentais#comment-82213053>)

Taulukosta ilmenee, että alaryhmät ovat lähes yhtä suuret. Kontekstin avulla pääteltäviä tapauksia on hieman enemmän, mutta näihinkin lukuihin tulee suhtautua tietyllä varauksella, sillä rajan vetäminen kotekstin ja kontekstin välillä on jossain tapauksissa vaikeaa. Kyse on kuitenkin aina tulkinnasta, ja joissain tapauksissa on vaikea osoittaa tarkalleen, mistä jokin tulkinta johtuu. Esimerkiksi esiintymä 19 on osoittautunut tulkinnan kannalta monella tapaa ongelmalliseksi ja monitulkintaiseksi.

19. **Tippui kahvikuppi** *vinyylilankulle* ja siihen jäi jälki. (19.12.2015 Vinyylilankun kolhun korjaaminen?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14015989/vinyylilankun-kolhun-korjaaminen>)

Luentatavasta ja tulkinnasta riippuen ilmaisu voidaan ymmärtää joko neutraalisiksi tai epätoivotuksi. Esiintymän voi ymmärtää neutraaliksi, koska mikään lauseessa itsessään ei viittaa mihinkään negatiiviseen. Siinä vain ilmaistaan liikeprosessi, jossa muuttuja siirtyy paikasta A paikkaan B. Toisaalta esiintymä voidaan tulkita epätoivotuksi, sillä tiedämme, että *kahvikuppeja* säilytetään usein kaapeissa tai pöydillä, tai ne ovat jollakulla käytössä. Tiedämme, että jos *kahvikupit* joutuvat *pudota-*, *tippua-* tai *tipahtaa-*verbin ilmaisemaan liikeprosessiin, ne saattavat jopa prosessin päätösvaiheessa hajota. Näin ollen

prosessia voidaan pitää epätoivottuna. Tällöin kyseessä olisi kontekstin perusteella päätteleminen. Toisaalta voidaan myös todeta, että virkkeen toisessa lauseessa on kielellisesti esitetty seuraus ensimmäisen lauseen ilmaisemasta prosessista: *siihen [vinyylilankkuun] jäi jälki*. Tämän tulkinnan perusteella esiintymä voitaisiinkin jaotella ryhmään, jossa epätoivottavuus ilmeneekin kontekstista. Tämän analyysin pohjalta voidaan siis todeta, että taulukossa 5 esittämäni kahtiajako ei ole siis hedelmällisin lähestymistapa merkitysten analyysiin, mutta se antaa ainakin jonkinlaista osviittaa merkitysten rakentumisesta ja tulkinnasta.

Olen tarkastellut tässä luvussa 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen erilaisia piirteitä. Merkitystä esiintyy kaikilla kolmella tarkastelemallani verbillä. Merkitys ilmaisee objektiivista liikettä kielenulkoisessa maailmassa. Prosessin muuttujina toimivat konkreettiset oliot, kuten ihmiset, eläimet, nesteet ja kappaleet, joilla on tarkoitteet kielenulkoisessa maailmassa. Prosessissa voi olla useita kiintopisteitä, joilla niillekin on mahdollista löytää tarkoitteet kielenulkoisesta maailmasta. Kiintopisteinä toimivat yleensä elottomat oliot eli kappaleet. Kiintopisteet ilmenevät joissakin tapauksissa ainoastaan kontekstista, eli niitä ei ole sanallistettu.

Verbit eroavat toisistaan muun muassa prosessin keston ja toistuvuuden ja muuttujan tyypillisesti kulkeman matkan pituusluokan suhteen, ja verbin ilmaisemasta prosessista voivat korostua sen eri vaiheita. Voimadynamiikan kannalta tarkasteltuna muuttujavaikuttajan vastustajana toimii yleensä painovoima, ja tästä johtuen verbien ilmaisema liikeprosessi ei ole tahallisesti aiheutettua, vaan yleensä prosessi on vahinko, onnettomuus tai sattuma, ja siksi merkitykseen liittyy usein epätoivotun tapahtuman merkitys. Aspektiltaan merkitys on useimmiten punktuaalinen, se ilmaisee muutosta ja sillä on rajattu aikarakenne.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen erilaisia alamerkityksiä ja konstruktioita, ja tutkin, miten alamerkitysten esiintymien piirteet mahdollisesti eroavat päämerkityksen piirteistä.

3.1.1 'irrota kokonaisuudesta ja liikkua alaspäin'

Ensimmäisenä 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen alamerkityksistä tarkastelen merkitystä 'irrota kokonaisuudesta ja liikkua alaspäin', jota kutsun tästä edespäin lyhennetyllä nimellä 'irrota'. Merkityksessä muuttuja irtoaa kokonaisuudesta, jonka osa se on ollut, ja siirtyy välittömästi 'liikkua painovoiman vaikutuksesta

alaspäin’ -merkityksen liikeprosessiin. Tässä merkityksessä toistuvat päämerkityksen tuntomerkit, kuten muuttuja, jolla on vastine fyysisessä havaintotodellisuudesta ja joka siirtyy paikasta A paikkaan B, niin että paikkoja A ja B voivat edustaa kiintopisteet, joille on löydettävissä konkreettiset vastineet.

Alamerkitys ’irrota’ eroaa päämerkityksestä siinä, että muuttujan liikkeen ja kulke-
man matkan sijaan prosessista korostuu hetki, jolloin muuttuja irtoaa tai erkanee kiinto-
pisteestä. Tämän lisäksi muuttujan ja lähtöpisteestä toimivan kiintopisteestä välillä on
yleensä osa–kokonaisuussuhde, eli kiintopiste on laajempi kokonaisuus, josta irtoaa yksi
osa. Kiintopisteestä muodostama kokonaisuus voi niin sanotusti säilyä ehjänä muuttujan
siitä irrottua silloin, kun muuttuja on esimerkiksi kokonaisuuden tuottamaa ainetta, jota
kiintopistekokonaisuus tuottaa jatkuvasti tai toistuvasti. Tällä tarkoitan muun muassa ta-
pauksia, jossa kyyneleitä tai muita ruumiinnesteitä irtoaa ihmisruumiista. On myös mah-
dollista, että verbien *pudota*, *tippua* tai *tipahtaa* ilmaiseman prosessin jälkeen kiintopis-
teen ilmaisema kokonaisuus ei ole enää ehjä ja kokonainen, vaan muuttujana toiminut osa
on oleellinen osa kokonaisuutta. Tällaisesta tapauksesta toimivat esimerkiksi tilanteet,
joissa kehosta irtoaa jokin ruumiinosa. Kaikissa tapauksissa kokonaisuutta, josta muuttuja
irtoaa, ei ole sanallisesti ilmaistu, vaan se on pääteltävissä kontekstissa ja näin hahmotet-
tavissa hypoteettiseksi kiintopisteeksi. Jos kiintopiste eli lähdeväylä on eksplisiittisesti
ilmaistu, elottomat kiintopisteet esiintyvät tyypillisesti elatiivissa ja elolliset ablatiivissa.
Merkityksen skemaattisen kaavan voisi esittää seuraavalla tavalla:

M [’eloton kappale/neste’] + verbi + K [’eloton’]_{ela} / [’elollinen’]_{abl}

Seuraavaksi tarkastelen merkitystä muutamien esimerkkien avulla.

20. Kasvuikäiset jotka eivät kuluta loppuun tamineitaan niin niitä kierrätetään
joten minullakin on aina lapsena kaikki mahdollisimman loppuun pestyt
vaatteet joissa ei mitään lämpöä enää pakkasilla ja samoin kengät jopa ke-
sällä ja talvella samat ikivanhat *joista saattoi pohjat tippua* ja tippuikin.
(4.12.2015 Liukuesteet oes paekallaan: [https://keskus-
telu.suomi24.fi/t/13954674/liukuesteet-oes-paekallaan#comment-
82008151](https://keskus-
telu.suomi24.fi/t/13954674/liukuesteet-oes-paekallaan#comment-
82008151))
21. *Joltain ebolaan saiaštuneelta tippui* varmaan kädet irti kesken ajon.
(29.12.2015 Auto ojassa Mallotinkurvissa!: [https://keskus-
telu.suomi24.fi/t/14027310/auto-ojassa-mallotinkurvissa!#comment-
82395796](https://keskus-
telu.suomi24.fi/t/14027310/auto-ojassa-mallotinkurvissa!#comment-
82395796))

22. Kustavi ei kuulu Persläpeen, vaan on *perslävestä tupahtanut kakka kikkare*. (13.3.2016 Suomen turussa aloitettiin grillikausi.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14179099/suomen-turussa-aloitettiin-grillikausi-#comment-83692194>)

Aineiston lähempi tarkastelu osoittaa, että 'irrota'-alamerkityksessä muuttujana voivat toimia vain elottomat kappaleet ja nesteet, joihin palaan myöhemmin tässä luvussa. Elolliset oliot, kuten ihmiset ja eläimet, eivät ainakaan tässä aineistossa toimi muuttujina. Ihmiset ja eläimet ovat itsessään kokonaisuuksia, joten niitä on vaikea mieltää kuuluvaksi mihinkään fyysiseen kokonaisuuteen. Sen sijaan ne voivat toimia tässä merkityksessä kiintopisteinä ja/tai kokonaisuuksina, joista muuttuja irtoaa. Tämä on myös yksi piirre, joka erottaa 'irrota'-alamerkityksen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksestä, sillä päämerkityksessä kiintopisteinä toimivat ainoastaan elottomat oliot eli kappaleet.

'Irrota'-merkitys on aikarakenteeltaan rajattu, sillä verbin ilmaisemalla prosessilla on alku- ja päätepiste, ja prosessi on valmis, kun se on saavuttanut päätepiesteensä. Lisäksi merkitystä voidaan pitää aspektiltaan punktuaalisena, sillä irtoamisen prosessi voidaan mieltää kestävän vain lyhyen hetken, ja tapahtuma on kerrallinen, eli se ei toistu. Ainoastaan verbin *tippua* esiintymissä oli muutama tapaus, jotka voidaan ymmärtää niin, että prosessi on tapahtunut pitkän ajan kuluessa ja vähittäin. Tätä avaavat esimerkit 23 ja 24:

23. Mutta hampaatkin tippui jo ennen keski-ikää, tekohampaat oli jo ennen kuin täytti viiskymmentä (5.1.2016 Ei hammaskiveä ennenkään poistettu!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14044390/ei-hammaskivea-ennenkaan-poistettu!>)
24. Yleensä se kaikkein hutistelluimminkin tehty koulussa väsätty ja viimein sanomalehtipaperista paljastunut joulutontulta näyttävä puuhalko, *josta koristeet tippuneet* pois jo viime vuonna, ole se mukavin ja hilpeyttä virittävin yllätys? (25.11.2015 Joulupalot: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13966158/joulupalot#comment-81860190>)

Koska muuttuja on monikossa ja koostuu siis useammasta osasta, ja niihin liittyvä verbi on *tippua*, jolla on frekventatiivisia piirteitä, on nämä esimerkit mahdollista tulkita niin, että *hampaat* ja *koristeet* ovat varisseet irti yksi kerrallaan. Esimerkissä 23 adverbiaali *jo ennen keski-ikää* viittaa aikaan ja kestoon ja sijoittaa prosessin vuosikymmeneen *ennen keski-ikää*. Lisäksi adverbiaali asettaa päätepiesteen prosessille. Esimerkissä 24 *viime*

vuonna ilmoittaa prosessin ajankohdan eli tapahtumahetken. *Viime vuonna* kuitenkin viittaa kestolliseen ajankohtaan, eli ajanjaksoon, mikä voi venyttää prosessin *viime vuonna* -ajanjakson aikana tapahtuvaksi. Tätä tulkintaa tukee ensyklopedinen tieto, sillä tiedämme, että yleensä hampaat irtoavat yksitellen. Niiden kaikkien irtoaminen yhtä aikaa on harvinaista, ja silloin taustalla on esimerkiksi onnettomuus eivätkä luonnolliset syyt.

Nesteet ovat tämän merkityksen muuttujana mielenkiintoinen tarkastelun kohde. Neste on muuttujatyypeistä yksi harvinaisimmista, sillä koko aineistoni 300 esiintymästä 18 esiintymässä muuttujana toimii neste. Nämä kaikki 18 esiintymää edustavat 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitystä, ja valtaosa edellisen luvun johtopäätöksistäni päteekin tapauksiin, jossa muuttujana on neste. Lähempi tarkastelu osoittaa, että nämä 18 tapausta edustavat kaikki merkityksen 'irrota' variaatioita.

Seuraavassa taulukossa esitän 'irrota'-merkityksen esiintymien määrät niin, että esitykset on jaoteltu verbien ja muuttujatyypien mukaan.

Taulukko 6. 'irrota'-merkitykset muuttujatyypien mukaan.

Muuttuja	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
kappale	2	5	6	13
neste	2	5	11	18
Yhteensä	4	10	17	31

Erittäin pienen otoksen taulukko antaa viitteitä siitä, että muuttujatyyppejä käytetään hyvin tasaisesti. Taulukon analyysi tukee 'irrota'-merkityksen punktuaalista luonnetta, sillä momentaanijohtimella varustettu *tipahtaa* on selvästi se verbi, jota käytetään tässä merkityksessä eniten. Taulukkoa tarkastellessa tulee kuitenkin huomioida, että *tipahtaa*-verbin esiintymistä kymmenen on sanonnan *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* variaatioita. Sanonta vaikuttaisi olevan melko suosittu ja kivetetty. Sanonnan runsas käyttö tuo verbin *tipahtaa* myös sellaisiin konteksteihin, joissa se ei muutoin esiintyisi, ja näin voidaan olettaa, että sanonta vääristää tuloksia ainakin jossain määrin.

Sanonnan *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* alkuperästä ei pikaisella etsinnällä löytynyt tietoa, mutta sanonnan voidaan päätellä olevan vanha ja hyvin säilynyt, sillä Henricus Florinuksen vuonna 1702 teoksessa *Wanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset, Sananlascut*, jossa sanonta esiintyy muodossa *Älä ennen nuole / cuin tipahta* (Florinus

1702). Se on samalla ensimmäinen *tipahtaa*-verbin kirjallinen esiintymä (Jussila 1998). Täysin selvää ei ole, mikä *tipahtaa*-verbin ilmaisemassa liikeprosessissa liikkuu, sillä muuttujaa ja lähdeväylää ei ole eksplisiittisesti ilmaistu. Yhdessä mahdollisessa tulkintatavassa ja subjektiivisessa konstruoinnissa muuttujana toimii neste, jota ei siis kannata *nuolaista* tai *nielaista*, ennen kuin neste on irronnut lähtöpisteestään ja se on ylipäättään fyysisesti mahdollista nielaista. Sanonta siis varoittaa turhaa hätiköimistä vastaan.

Esittämäni tulkintatavan pohjalta ymmärrän esimerkiksi esimerkeissä 25–26 *tipahtaa*-verbin muuttujana toimivan nesteen. Tällöin esiintymät edustavat varsin prototyypillisesti ’irrota’-merkitystä, sillä prosessista korostuu kiintopisteestä erkanemisen osuus varsinaisen matkaa taivuttavan liikkeen sijaan. Nestemuuttujan irtoaminen lähtöpisteestään onkin myös oleellinen osa itse sanonnan merkitystä ja tulkintaa.

25. Älkään nielaisko ennenkuin **tipahtaa**, mitä Halonen sopi Putinin kanssa käymissään salaisissa neuvotteluissa? (31.3.2014 Halosen aikakausi oli katastrofi: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/12129764/halosen-aikakausi-oli-katastrofi#comment-67014471>)
26. Älä nuolaise ennen kuin **tipahtaa** ettet pety taas pahasti. (4.12.2015 Eka maturaiskaus tietoon porissa.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13986603/eka-maturaiskaus-tietoon-porissa-#comment-82016322>)
27. Että äläkää nualaasko eenekä **tipahtaa**! (26.2.2016 Kangas-annala siltatyö etenee: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14146775/kangas-annala-siltatyö-etenee#comment-83423693>)

Kun ’irrota’-merkityksen prosessi liikkuvana oliona on neste, on mahdollista, että muuttuja ja lähtöpisteenä toimiva kiintopiste vaihtavat rooleja. Tämä tarkoittaa sitä, että prototyypillisessä konstruointitavassa lähtöpisteenä eli kiintopisteenä toiminut kappale ja lausetason adverbiaali toimiikin lauseen subjektina. Tällöin subjektina ja muuttujana toiminut neste voikin toimia lauseessa objektina.

28. Kevät tulee kohta, ja katuojat juoksee, ja rappuset sulaa ja räystää **tippuu** [vettä]. (6.1.2016 Ei otettu Nooan arkkiin: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14045082/ei-otettu-nooan-arkkiin#comment-82536423>)
29. Nyt nenä **tippuu** niin, että toinen WC-rulla on menossa. (7.1.2016: Tuuba 4 soi jo: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13988750/tuuba-4-soi-jo#comment-82547416>)

Esimerkeissä 28 ja 29 prosessin muuttujana ei toimikaan neste tai edes mikä tahansa olio, joka on painovoiman aiheuttamassa liikkeessä kohti maanpintaa. Sen sijaan lauseiden subjekteina ja muuttujina toimivat oliot, joista liikkuva neste erkanee, eli näissä tapauksissa *räystäät* ja *nenä*. Kummassakaan esimerkissä ei myöskään ole suoraan kielellisesti ilmaistu, mikä tarkalleen ottaen irtoaa muuttujasta ja liikkuu siitä pois päin. Se täytyy päätellä kontekstin ja maailmantiedon avulla.

Kun nesteen rooli muuttuu subjektista objektiksi, myös verbin ilmaiseman prosessin luonne muuttuu. Sen sijaan, että tapahtuma konstruotaisiin yksittäisen liikkuvan olion suorittaman matkan kautta, tarkastellaankin sitä, miten jokin olio lähettää liikkeelle muita olioita. Kun prototyyppinen painovoimasta aiheutunut alaspäin suuntautuva konkreettisen liikkeen merkitys ilmaisi punktuaalista muutosta, tässä tapauksessa kyse on ennemminkin jatkuvasta ja toistuvasta tilasta. Esimerkiksi *nenän valuminen* vaikkapa flunssan takia on yleensä pitkäkestoinen olotila, jossa räkää vuotaa nenästä usean päivän ajan. Kyseessä ei siis ole samalla tapaa punktuaalinen tapahtuma kuin vaikkapa silloin, kun *kännykkä putoaa lattialle*. Kyse on myös toistuvasta prosessista, sillä *nenän vuotamisesta* on mahdollista hahmottaa useampi samanlainen prosessi, jossa tietty määrä nestettä irtoaa nenästä ja liikkuu siitä pois päin. Kyseessä on siis sekä jatkuva että toistuva prosessi.

Tästä merkityksestä voidaan löytää myös muita eroja aikaisemmin käsiteltyyn konkreettisen liikkeen merkitykseen. Aiemmin käsitellyissä tapauksissa merkitykseen on yleensä liittynyt matka ilman halki kohti maata, ja jos sitä ei ole suoraan ilmaistu, se on ollut mahdollista hahmottaa taustalle tietokehysten avulla. Tämä pätee myös esimerkkiin 28, jossa voidaan hahmottaa veden liikkuvan ilman halki irrottuaan *räystäistä*. Esimerkissä 29 kyseessä on kuitenkin enemmän *valuminen*, sillä nenästä irtoavat nesteet harvemmin päätyvät ilmalentoon, vaan yleensä ne valuvat kasvoja pitkin. Liike on siis epäprototyyppinen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen edustaja. Se ei ole myöskään prototyyppinen 'irrota' -merkityksen edustaja, vaikka tässäkin tapauksessa prosessista korostuu nesteen irtoaminen lähtöpaikastaan.

Aineistossani tällaista liikkuvan olion roolin vaihtoa subjektista objektiksi esiintyy vain *tippua*-verbillä. KS:n *tippua*-verbille ensimmäiseksi listattu määritelmä onkin, että verbiä käytettäisiin nesteistä merkityksessä ”putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida”, jonka miellän limittävän omaan merkityskategoriaani 'irrota'. Sanakirjan esimerkeistä löytyy esimerkkiä 28 vastaava ilmaisu *Räystäät tippuvat*. Lisäksi muissa esimerkeissä käytetään poikkeuksellista sanajärjestystä, jossa kiintopiste ilmoitetaan ennen muuttujaa,

kuten *Hanasta tippui vettä* ja *Haavasta tippuu verta*. Lisäksi määritelmän seuraavassa kohdassa, joka käsittelee tapauksia, joissa *tippujana* on muu kuin neste, on ensimmäisenä käytetty vastaavaa sanajärjestystä: *Katosta tippui rappausta*. (KS s.v. *tippua*, viitattu 22.4.2019.) Sanajärjestystä, jossa kiintopiste ilmaistaan ennen muuttujaa, esiintyy myös muutaman kerran aineistossani, jossa se ei rajoitu pelkästään *tippua*-verbiin.

30. Sytytin on riittävän täynnä kun sytyttimen langasta **putoaa** pari pisaraa sytytinbenssiiniä. ((16.12.2006 Zippo ei toimi: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/3795848/zippo-ei-toimi#comment-19895481>)
31. Tänään kävin asentellessä liesituuletinta ongelmana tuntuu olevan kondensivesi, ainakin näillä pakkasilla, putken päästä **tippui** vettä. (17.1.2016 Liesituulettimen poistoputki onko laillinen: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14067081/liesituulettimen-poistoputki-onko-laillinen#comment-82738081>)

Kyseessä on tilalauseen lausetyyppi. Se on impersonaalinen lausetyyppi, jossa verbi on taipunut yksikön kolmannen persoonan mukaan ja teemapaikassa eli lauseen alussa uutena asiana on useimmiten ajan tai paikan puiteadverbiaali. Tilalauseen avulla ilmaistaan muun muassa luonnonilmiöitä, kuten sääilmiöitä, tai vaikkapa sellaisia ihmiskehon fysiologisia tapahtumia, joihin ei voi itse vaikuttaa. (VISK § 900.)

Tarkastelen tätä huomiota toisen sanakirjan määritelmää vasten. NS määrittelee verbin *tippua* seuraavasti:

1. nesteestä: (tihkua ja) putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida. **a.** subj. ilmaisee sen, mitä jstak (tihkuu ja) putoilee. | Hanasta, räystästä, katosta, vaatteista t:puu vettä. Haavasta t:pui verta. Nauroin niin, että kyöneleet t:ppuivat silmistä. Kohta alkaa t. 'sataa'. | Satoi ja t:pui. (- -) **b.** subj. ilmaisee sen, mistä jtak (tihkuu ja) putoilee. | Räystäät t:puvat (vettä). Vettä t:puvat vaatteet. (- -)
2. muusta kuin nesteestä: putoilla. | Taivaalta t:pui suuria lumihutaleita. – *Kuv.* Heikot marssijat t:puiivat matkan varrelle. Matkustajia alkoi t. junnasta asemille ja pysäkeille. Vieraita t:pui yksitellen pitkin päivää.

(NS s.v. *tippua*.)

Tämän määritelmän lisäksi NS:sta löytyy myös muutamia tarkastelemistani verbeistä *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* johdettuja verbejä, joilla esiintyy joko samaa käänteistä sanajär-

jestystä tai muuttujan vaihtumista. Tällaisia verbejä ovat esimerkiksi *tipahdella*, jolle annetaan muun muassa esimerkki *Keväisiltä räystäältä t:telee vesipisaroita*, ja *tippuilla*, josta esimerkkinä toimii *Hanasta t:i hiljakseen vettä*. Nämä verbit on merkitty frekventatiiviverbeiksi, eli ne ilmaisevat juuri toistuvaa prosessia. Muita tähän pesyeeseen liittyviä johdosverbejä ovat muun muassa *putoilla*, *pudottaa*, *pudotella* ja *tipautella*, joissa osassa on selkeässä roolissa agentin intentio. Niissä on kausatiivijohdin, mikä tekee niistä kausatiivi- eli aiheutusverbejä (VISK § 311).

Vaikuttaa siltä, että käännteistä sanajärjestystä esiintyy useilla tämän pesyeen verbeillä, mutta ilmiötä, jossa kiintopiste ”muuttuu” muuttujaksi, esiintyy vain verbin *tippua* yhteydessä. Voidaan pohtia, onko verbin varhainen merkitys kenties ollut juuri tämä versio, jossa muuttujana toimii ”kiintopiste”. *Tippua*-verbi on mitä luultavimmin yhteydessä sanaan *tippa*, joka merkitsee ’pisaraa’ ja onomatopoeettisesti jäljittelee ääntä, joka syntyy pisaran tippuessa. *Tippa*-sanalle löytyy vastineita useimmissa itämerensuomalaisissa kielissä, muutamissa etäisemissä sukukielissä ja jopa skandinaavisissa naapurikielissä. Jälkimmäiset saattavat kuitenkin olla omia erillisiä sanojaan, jotka ovat motivoituneet saman äänen pohjalta. (Nykysuomen etymologinen sanakirja s.v. *tippa*.)

Päätän ’irrota’-merkityksen ja sen poikkeustapausten käsittelyn vielä lyhyellä määrällisellä analyysillä. Seuraavan sivun taulukossa 7 on esitetty tässä tutkielmassa tähän mennessä analysoidut merkitykset ja niitä edustavien esiintymien lukumäärät. Määrällisten suhteiden hahmottamiseksi olen merkinnyt taulukkoon koko aineistoni esiintymien määrän, ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ -päämerkityksen esiintymien määrän, prototyypin alaspäin suuntautuneen liikkeen ja lopuksi nyt tarkasteleman ’irrota’-merkityksen esiintymien lukumäärän. Prototyypisellä alaspäin suuntautuneella liikkeellä tarkoitan niitä ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ -merkityksen esiintymiä, jotka eivät kuulu mihinkään tulevissa luvuissa käsiteltäviin alamerkityksiin ja konstruktioihin. Luokkaan eivät siis kuulu esimerkiksi ’irrota’-merkityksen esiintymät. Taulukossa esiintyvät luokat ovat hierarkkisessa järjestyksessä niin, että vaaleammalla pohjalla esitetyt luokat sisältyvät aina niiden yläpuolella oleviin tummemmilla pohjilla esitettyihin luokkiin. Tummempi väri tarkoittaa siis korkeampaa hierarkkista luokkaa.

Taulukosta selviää, että ’irrota’-merkitys edustaa 31 esiintymällään noin 10 % koko aineistostani. Se on selvästi yleisin *tipahtaa*-verbillä, mutta kuten jo mainitsin, tähän vaikuttaa *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* -sanonnan käyttö. Muutenkin merkitys ’irrota’ vaikuttaisi olevan suositumpi *tippua*- ja *tipahtaa*-verbeillä kuin *pudota*-verbillä. Tämä

Taulukko 7. 'Irrota'-merkityksen osuus aineistossa.

Merkitys aineistossa	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
Koko aineisto	100	100	100	300
'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	54	36	64	154
Prototyypin alaspäin suuntautunut liike	33	19	17	69
'irrota'	4	10	17	31

saattaa johtua siitä, että 'irrota'-merkityksessä korostuu liikeprosessin alkuosa ja muuttujan suhde lähtöpisteeseen toimivaan kiintopisteeseen, ja *tippua*-verbi ja sen johdos *tipahtaa* ovat mitä luultavimmin syntyneet kuvaamaan veden pisaroimista eli irtoamista tippoina jostakin lähtöpisteestä. *Pudota*-verbillä ei nähdäkseni ole samanlaista kiinteää kytköstä veden pisarointiin.

'Irrota'-merkitys on 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen alamerkitys, jossa korostuu liikeprosessin osa, jossa muuttuja erkanee kiintopisteestä. Prototyypisesti muuttujana toimivat elottomat oliot ja nesteet. Päämerkityksestä poiketen ihminen voi kuitenkin toimia tässä merkityksessä kiintopisteinä. Huomioitavaa on, että kun liikkuvana oliona on neste ja verbinä *tippua*, lähtöpiste on mahdollista nousta lauseen subjektiksi, jolloin liikkeellä oleva neste voi siirtyä lauseen objektiksi tai jäädä ilmaiseematta.

3.1.2 Postilaatikkokonstruktio

Seuraavaksi tarkastelen tapauksia, joissa *tipahtaa*-verbi esiintyy prototyypisessä 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä osana konstruktioita, joka lisää ilmaisuun oman merkityksensä. Kyseessä on ilmaisu, jossa kerrotaan esimerkiksi kirjeen saapuneen postilaatikkoon. Konstruktion skemaattisen kaavan voisi esittää seuraavasti:

M ['kirje'] nom + *tipahtaa* +K ['postiluukku']_{ela} /['postilaatikko']_{iii}

'Liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitys rajasi muuttujaksi vain yleensä ihmiset, eläimet, kappaleet ja nesteet. Tässä konstruktiossa muuttujana toimivat kuitenkin

vain elottomat kappaleet, ja tällöinkin muuttuja on rajattu hyvin tarkasti sellaisiin esineisiin, jotka liikkuvat postilaitoksen avulla ja jotka voivat päätyä postilaatikkoon tai -luukkuun. Aineistoni yleisimmät tämän konstruktion muuttujat ovatkin *kirje* ja *lasku*. Kiintopisteenä toimivat *postiluukku* tai *-laatikko* tai muu niiden variantti. Ne voivat esiintyä joko elatiivissa tai illatiivissa. Tyypillisesti *postilaatikko* esiintyy illatiivissa ja *postiluukku* elatiivissa, sillä *postilaatikko* säilöö postin sisällään eli toimii säiliönä, kun posti pelkästään kulkeutuu *postiluukun* läpi taloon tai asuntoon. Illatiivi hahmottaa näin ollen kohdeväylän ja elatiivi lähdeväylän.

Seuraavaksi tarkastelen esimerkkejä ja analysoin konstruktioita niiden avulla.

32. Tänään **tipahti** *postiluukusta* kirje jossa oli isältäni kolme tonnia rahaa. (16.12.2015 Sain enolta kolme tonnia: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14000542/sain-enolta-kolme-tonnia#comment-82202912>)
33. Nonnii, **tipahtipa** jälleen Avaran jokavuotinen korotuskirje sitten tänään *postilaatikkoon*. (28.10.2008 Syksyn vastikekorotukset alkoivat: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/6415616/syksyn-vastikekorotukset-alkoivat>)
34. Aikaa kului ja ehdin jo unohtaa koko homman, mutta päivänä eräänä *luukusta tipahti* 1800 euron LASKU! (9.5.2015 "Yrittäjät: ÄLKÄÄ ottako Fonectan 02pro-palvelua!": <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13586049/quotyrittajat-alkaa-ottako-fonectan-02pro-palvelua!quot>)
35. Parin viikon päästä *postiluukusta tipahti* työkyvyttömyyseläkepaperit. (25.12.2015 kela ei tiedä eläkevakuusyhtiötämme ?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14024892/kela-ei-tieda-elakevakuusyhtiotamme-#comment-82332552>)

Vaikuttaa siltä, että postilaatikkokonstruktiota käytetään kuvaamaan tilannetta, jossa postilähetys saapuu vastaanottajan luokse niin, että postin saapuminen on jollakin tapaa yllätyksellistä tai odottamatonta. Esimerkiksi esiintymässä 34 kirjoittaja itse kertoo, kuinka oli jo unohtanut laskun aiheuttaneen tapahtuman ja ei siksi ollut odottanut saamaansa laskua. Tämä sävy merkityksessä saattaa olla laajentuma 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen taipumuksesta ilmaista prosessin olevan vahinko tai muuten epätoivottu tapahtuma.

Pidän nyt tarkastelemaani rakennetta omana konstruktionaan, koska rakenne sisältää enemmän tietoa kuin sen kirjaimellisesta luennasta voisi päätellä. Rakenteella ei ilmaista ainoastaan, että muuttuja siirtyy implikoidusta kiintopisteestä A kiintopisteeseen B, eli esimerkiksi hypoteettisen postinkantajan hallusta lyhyen matkan *postilaatikkoon*.

Sen sijaan ilmaisussa on implisiittisesti mukana tieto siitä, että postilähetys on kulkenut matkan sen lähettäjältä postia kuljettavalle osapuolelle, joka on taas tuonut sen vastaanottajan *postilaatikkoon* tai *-luukkuun*. Esimerkkien *tipahti* ilmaisee siis sekä lyhyttä konkreettista liikettä että metonyymisesti postilähetyksen siirtymistä lähettäjältä vastaanottajalle.

Taulukossa 8 esitän vielä konstruktion esiintymien määrän aineistossani. Taulukko 8 on jatkoa taulukolle 7, sillä olen vertailun vuoksi säilyttänyt kaikki tähän mennessä käsittelemäni alamerkitykset mukana taulukossa.

Taulukko 8. Postilaatikkokonstruktion osuus aineistosta.

Alamerkitysryhmät aineistossa	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	54	36	64	154
prototyypinen alaspäin suuntautunut liike	33	19	17	68
'irrota'	4	10	17	31
postilaatikkokonstruktio	0	0	6	6

Taulukosta käy ilmi, että postilaatikkokonstruktiota esiintyy todellakin vain *tipahtaa*-verbin kanssa. On toki mahdollista, että konstruktiota esiintyy myös muilla verbeillä, mutta aineistooni päätyi satunnaisotannalla tällä kertaa vain *tipahtaa*-verbin esiintymiä. Tähän voi olla syynä momentaanijohtimella varustetun *tipahtaa*-verbin luonne, sillä verbi vaikuttaisi ilmaisevan äkillisempää ja punktuaalisempaa prosessia kuin verbit *tippua* ja *pudota*. Verbin implikoima prosessin lyhytkestoisuus ja kertaluontoisuus tukee tulkintaa, jossa postilähetyksen saapuminen on yllätyksellinen, odottamaton ja nopeasti päätökseensä saapuva tapahtuma.

3.1.3 *taivas tipahtaa* -konstruktio

Seuraavaksi tarkastelen toista aineistostani esiin noussutta konstruktiota, jonka olen nimennyt *taivas tipahtaa* -konstruktioksi, vaikkakin sitä esiintyy myös muilla tarkastelemillani verbeillä. Kuten postilaatikkokonstruktio, tässäkin konstruktiossa verbit esiintyvät prototyypisessä 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä, mutta konstruktio tuo ilmaisun merkitykseen oman lisänsä.

Konstruktion rakenteen voi esittää seuraavalla tavalla:

M [’taivas’] + verbi + K [*niskaan/X:n päälle*]_{ill/all}

Tässä konstruktiossa muuttujana toimii poikkeuksetta *taivas*. *Taivas* on monitulkinainen käsite, jolla voidaan tarkoittaa muun muassa tiettyjen uskontokuntien konseptia jumalolentojen asuinpaikasta sekä Maa-planeetan ympärillä olevaa ilmatilaa (KS s.v. *taivas*, viitattu 24.4.2019). *Taivas* ei siis itsessään viittaa helposti hahmotettavaan konkreettiseen kappaleeseen, mutta tässä konstruktiossa *taivasta* kohdellaan kiinteänä ja konkreettisena kappaleena. Kyseessä on konkreettiseen mielikuvaan perustuva ja metonymiaan pohjautuva metafora, jossa abstrakti konsepti *taivas* saa konkreettisen kappaleen piirteitä.

36. Pelkäisit ennemmin sitä että taivas **putoaa** *niskaan*! (4.12.2015 Tuulivoima puhdas voima!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13947472/tuulivoima-puhdas-voima!#comment-82005950>)
37. Niin tai jos taivas **sattuu tipahtamaan** *niskaan*, tai avaruudesta tippuu meteoriitti juuri siihen kohtaan missä kyseinen ajoneuvo on. (9.1.2016 Bussien tyhjäkäynti lisääntynyt: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14051581/bussien-tyhjakaynti-lisaantynyt#comment-82593840>)
38. Ehkäpä se helpottaa, kunhan laki astuu voimaan ja Tapiokin rauhoittuu, kun *taivas* **ei tipahtanutkaan** *niskaan*. (8.1.2016 Omatunnon näkökulma abortissa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14047488/omatunnon-nakokulma-abortissa#comment-82565867>)
39. Taivaskin huutaa tälle vääryydelle ja se [taivas] **tulee tipahtamaan** *AHNEIDEN päälle*. (16.12.2015 HYVÄ, KUN KAUPAT AUKI YÖTÄPÄIVÄÄ.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14009298/hyva-kun-kaupat-auki-yotapaivaa-#comment-82206328>)

Esimerkeistä käy ilmi, että kiintopisteinä toimii useimmiten illatiivimuotoinen *niska*, joka metonymisesti edustaa ihmistä. Konstruktio *taivas tipahtaa* on siis metafora, jossa abstrakti käsite *taivas* on rinnastettu konkreettisen kappaleen kanssa, jolloin se saa kappaleen ominaisuudet ja kyvyn liikkua ihmisten päälle ja näin vahingoittaa heitä. Koska kyseessä on metafora, nykykielessä ilmaisulla ei viitata konkreettiseen varaan, jossa valtavan suuri kappale laskeutuisi päällemme. Kuitenkin menneisyydessä, ennen nykyisiä tietojamme ilmakehän ja planeettamme luonteesta, *taivaan tipahtaminen* *niskaan* on saattanut olla todellinen pelko.

Esimerkeissä 36 ja 37 ilmaisua käytetään ironisesti. *Taivaan tipahtaminen* on niin epätodennäköinen ja/tai mahdoton tapahtuma, että sillä pyritään pilkkaamaan toista osapuolta. Tämä sanonta saattaa osittain juontaa juurensa *Tipu tip* -satuun, joka on ilmestynyt muun muassa *Hanhiemon satuaarteessa* (WSOY: 1954) Sadussa kananpojan päähän putoaa tammenterho, mikä saa sen uskomaan, että taivas putoaa. Kananpoika päättää varottaa kaikkia uhkaavasta vaarasta, mutta saa lähinnä pilkkaa osakseen. (Ilta-satu.org, viitattu 20.12.2018.)

Lopuksi esitän vielä taulukon, josta ilmenee, miten konstruktion käyttö jakautuu eri verbien kesken ja miten konstruktio suhteutuu muihin alamerkityksiin ja konstruktioihin esiintymismääriensä puolesta.

Taulukko 9. *taivas tipahtaa* -konstruktion osuus aineistosta.

Alamerkitykset aineistossa	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	54	36	64	154
prototyyppinen alaspäin suuntautunut liike	33	19	17	69
'irrota'	4	10	17	31
postilaatikkokonstruktio	0	0	6	6
<i>taivas tipahtaa</i>	1	0	3	4

Tässäkin tapauksessa *tipahtaa*-verbi saa eniten esiintymiä, mutta koska konstruktion esiintymiä on aineistossani kaikkiaan niin vähän, ei voida poissulkea sitä vaihtoehtoa, että konstruktioita esiintyisi enemmän myös muilla verbeillä. *Tipahtaa*-verbin valta-asema konstruktiossa kuvaa myös konstruktion aspektia. Konstruktion kuvaama *taivaan* liike on yhtäkkinen ja kertaluontoinen.

3.1.4 *tipahtaa taivaasta* -konstruktio

Merkitykseen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' liittyy vielä yksi konstruktio, jota nimitän *tipahtaa taivaasta* -konstruktioksi. Vaikka konstruktion nimeen päätyi verbi *tipahtaa*, konstruktioita esiintyy myös verbeillä *tippua* ja *pudota*.

Konstruktio rakentuu liikkeen muuttujasta, verbistä sekä elatiivisijaisesta kiintopisteestä, joka toimii muuttujan lähtöpisteestä. Rakenne esiintyy usein myös kielteisenä. Konstruktion rakenteen voi esittää seuraavasti:

M + (kieltoverbi) + verbi + K [’taivas’]_{ela}

Muuttujana voivat toimia ihmiset tai ihmisen kaltaiset olennot kuten *enkeli*, abstraktit konseptit sekä kappaleet. Kappalemuuttuja on yleensä jaollinen, eli se koostuu joko aineesta tai monesta osasta, joista yksikin voi edustaa koko ryhmää. Tällaisia muuttujia ovat muun muassa *raha*. Kiintopisteenä toimii pääsääntöisesti elatiivimuotoinen *taivaasta*, mutta myös muita ilmakehään viittaavat termejä esiintyy. Aineistossani kiintopisteenä toimivat myös esimerkiksi *ilmasta* ja *pilvestä*. Erittäin mielenkiintoinen huomio on, että aineistossani kappalemuuttujaa esiintyy ainoastaan verbeillä *tippua* ja *pudota*, kun taas *tipahtaa*-verbin yhteydessä muuttujana toimivat ainoastaan ihminen ja abstrakti konsepti.

40. **Eivät he *ilmastakaan* **voineet** siihen **tipahtaa****, joten tunneliteoria pitää selvästi paikkaansa! (11.12.2015 Turvisten reput pengottava kun tulevat!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13999815/turvisten-reput-pengottava-kun-tulevat!#comment-82113427>)
41. Vaikka sulle **tipahtais** *taivaasta* enkeli syliin, niin sä vaan jurnuttaisit täällä, niitä neitsytsetäjuttuja ja sitä miten kukaan nainen ei tee aloitetta. (23.12.2015 Palstamiesten nimimerkit: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14021186/palstamiesten-nimimerkit#comment-82313859>)
42. ittekseen makoilee ja toivoo vaimoa (ilmeisesti **tipahtaa** *taivaasta*). (26.3.2016 Käyttääkö Cheek useita naisia hyväkseen?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14176940/kayttaako-cheek-useita-naisia-hyvakseen#comment-83900170>)

Olen jo aikaisemmin osoittanut, että tarkastelemaani kolmeen verbiin liittyy tietty yllätyksellisyyden ja odottamattomuuden merkitys, jossa korostuu se, että jotakin tapahtuu ilman ihmisen suoraa ja tarkoituksellista vaikutusta. Tässä konstruktiossa päämerkitys ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ ja sen yllätyksellisyyden elementti on otettu metaforiseen käyttöön. Tilanne, jossa joku tai jokin ilmestyy jonnekin kuin tyhjästä tai jossa joku saa jotakin pyytämättä ja ilman minkäänlaista panostusta, rinnastetaan painovoiman aiheuttamaan liikkeeseen. Lisäksi *taivas* tai *ilma* on metonyyminen mielikuva, jossa valtava ilmakehä sekä tyhjyys on konkreettistettu kappaleeksi. Kyseessä on siis abstraktistunut metaforinen merkitys.

Koska konstruktion merkitys on metaforinen, sitä käytetään yleensä kuvaannollisena sanontana. Esimerkissä 40 *taivaasta tipahtaminen* esitetään mahdottomana hypoteettisena vaihtoehtona teorialle maanalaisista tunneleista. Esiintymän puhuja esittää *taivaasta tipahtamisen* konkreettisena tapahtumana, jonka mahdottomuuden hän tiedostaa. Tapahtuman mahdottomuus poissulkee sen, jolloin jäljelle jää puhujan toinen teoria, jonka täytyy hänen logiikkansa mukaan olla ainoa oikea, koska muita vaihtoehtoja ei ole. Konstruktion avulla hän siis perustelee väitteensä.

Esimerkki 41 saa lähtökohtaisesti kuvainnollisen luennan. Ilmaisun sisältö tehdään hypoteettiseksi konjunktiolla *vaikka*, joka ilmaisee, että lauseen ilmaisema tapahtuma tapahtuu vaihtoehtoisella aikajanalla, jonka käyminen toteen on epätodennäköistä. Kuvainnollista luentaa tukee myös muuttuja *enkeli*. *Enkeli* on uskomusolento. Koska muuttuja on fiktiivinen, ei muuttujaan liittyvälle prosessillekaan voida olettaa löytyvän vastinetta kielenulkoisesta todellisuudesta. Esimerkissä 42 verbin näennäisesti konkreettinen prosessi saa sarkastisen luennan, mikä tekee ilmauksesta metaforisen.

Seuraavissa esimerkeissä muuttujana toimii abstrakti konsepti.

43. Toisaalta tämä toimii myös niin päin, että vaikka Raamattu kuinka esitettäisiin (esimerkiksi) *taivaasta tipahtaneena* ja Jumalan sanelemana kirjana, ei se silti olisi sitä yhtään sen vakuuttavammin, ellei ihminen usko. (21.12.2015 kuunteleva_kirkko: Pari kysymystä: https://keskustelu.suomi24.fi/t/14010465/kuunteleva_kirkko-pari-kysymysta#comment-82276878)
44. Pääoma olisi täten *taivaasta tipahtanut* suure. (22.11.2015 Missä on Antipunikki? <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13957091/missa-on-anti-punikki#comment-81805173>)

Konstruktion merkitys säilyy samanlaisena kuin esimerkeissä 40–42, vaikka muuttujana toimiikin abstrakti konsepti, joka esitetään metaforisesti konkreettisena kappaleena. Pidän Raamattua tässä yhteydessä abstraktina konseptina, sillä termillä viitataan esimerkiksi 43 teokseen eikä yhteen yksittäiseen kopioon Raamattu-kirjasta.

Konstruktion merkitys ei siis muutu, jos muuttujana toimii ihmisen sijaan abstrakti konsepti. Tähän mennessä tarkastelemani esimerkit tästä konstruktiosta ovat sellaisia, että niiden muuttujana on toiminut abstrakti konsepti, ihminen tai ihmiseen rinnastettava olento, ja liikeprosessia ilmaiseva verbi on *tipahtaa*. Seuraavissa esimerkeissä muuttujana on jaollinen kappalemuuttuja ja verbinä joko *tippua* tai *pudota*.

45. **Eipä** heillekään **tipu rahaa taivaasta**, jos auto seisoo tolalla, mutta kulut juoksevat. (15.12.2015 Taksinkuljettajan palkkaus: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14008753/taksinkuljettajan-palkkaus#comment-82188633>)
46. **RAHATHAN PUTOAVAT PILVESTÄ SUORAAN HYVINKÄÄN TORILLE.....** (8.12.2015 Hyvinkään kaupunki oletteko voittaneet!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13994241/hyvinkaan-kaupunki-oletteko-voittaneet!#comment-82075294>)
47. Pelkillä oikeuksilla ja vaatimuksilla yhteiskunta rapautuu, **euroja kun ei tipu taivaasta**. (25.12.2015 Olen puoliksi arabi: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14025345/olen-puoliksi-arabi#comment-82339359>)

Muutos muuttujan luonteessa muuttaa hieman myös konstruktion merkitystä. Rakenteellisesti konstruktio on samanlainen kuin aikaisemmissa esimerkeissä, sillä se koostuu muuttujasta, verbistä ja elatiivisijaisesta kiintopisteestä. Ero aikaisempiin esimerkkeihin on kuitenkin se, että nyt tarkastelun kohteena olevissa esiintymissä korostuu aikaisempaa enemmän verbin ilmaiseman prosessin fyysinen mahdottomuus. Se ilmenee muun muassa kielto- ja kieltomuotoina tai sarkasmina esimerkissä 47. Myös muuttujan jaollisuus muuttaa prosessin luonnetta. Esimerkeissä 40–42 verbien ilmaiset prosessit ovat kertaluontoisia ja punktuaalisia, sillä niillä on alku- ja loppupisteet. Esimerkeissä 45–47 muuttujana toimivat jaolliset *rahaa* tai *euroja*, joista *raha* on *euron* yläkategoria. *Rahaa* voidaan mieltää suureksi määräksi kolikkoja ja seteleitä, joista kukin edustaa koko ryhmää. Koska muuttuja koostuu useasta osasta, muuttujan liikeprosessi ei ole kertaluontoista vaan toistuvaa, sillä jokainen muuttujan osa suorittaa oman prosessinsa. On mahdollista, että esimerkkien 45–47 mukainen verbien käyttö on motivoitunut esimerkiksi verbistä *sataa*, joka ilmaisee jaollisen muuttujan, yleensä nesteen, pitkällä aikavälillä toistuvaa *putoamista*.

Taulukosta 10 selviää, miten esiintymät jakautuvat muuttujan perusteella.

Taulukko 10. *tipahtaa taivaasta* -konstruktion esiintymät muuttujatyypin mukaan.

Muuttujatyyppi	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
ihminen	0	0	5	5
abstrakti konsepti	0	0	2	2
jaollinen kappale	1	2	0	3
Yhteensä	1	2	7	10

Muuttujatyyppeiden välillä on todellakin selvä jako siinä, mitä verbiä ne suosivat. Tätä ei tietenkään pitäisi kattavana tuloksena, sillä konstruktiota koskeva osuus aineistostani on niin pieni, ettei tulosta voida pitää tilastollisesti pätevänä. Näin selvää jakoa muuttujatyyppeiden välillä selittää kuitenkin se, että prosessi, jossa on jaollinen kappalemuuttuja, on toistuva ja pitkäkestoinen, jolloin punktuaalista prosessia ilmaiseva *tipahtaa*-verbi ei luonteensa puolesta sovi prosessia kuvaavaksi verbiksi.

Taulukko 11 havainnollistaa, miten *tipahtaa taivaasta* -konstruktio suhtautuu muihin alamerkityksiin ja konstruktioihin esiintymiensä määrän puolesta.

Taulukko 11. *tipahtaa taivaasta* -konstruktion osuus aineistosta.

Alamerkitykset aineistossa	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	54	36	64	154
prototyypin alaspäin suuntautunut liike	33	19	17	69
'irrota'	4	10	17	31
postilaatikkokonstruktio	0	0	6	6
<i>taivas tipahtaa</i>	1	0	3	4
<i>tipahtaa taivaasta</i>	1	2	7	10

Taulukosta selviää, että *tipahtaa taivaasta* -konstruktio on 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen eniten käytetty konstruktio. Sitä käytetään eniten *tipahtaa*-verbin kanssa, mikä tarkoittaa sitä, että tyypillisesti prosessin muuttuja on ihminen tai abstrakti konsepti, jolloin prosessi on aikarakenteeltaan rajattu ja punktuaalinen.

3.1.5 'siirtyä metaforisesti pois tarkastelualueelta' eli 'hävitä'

Seuraavaksi tarkastelen yhtä ekstensiota 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen skeemasta. Tässä merkityksessä muuttuja liikkuu metaforisesti pois tarkastelualueelta, jolloin muuttujaa ei enää havaita konkreettisesti tai metaforisesti ja jolloin muuttuja häviää tarkastelun piiristä. Kutsun tätä merkitystä tästä lähtien nimellä 'hävitä'. Verbi ilmaisee edelleen prototyypistä alaspäin suuntautunutta liikettä, mutta abstrakti muuttuja tekee ilmaisusta metaforisen, jolloin merkitys muuttuukin muotoon 'hävitä' tai 'kadota'. Merkityksen rakenteen voi hahmotella seuraavasti:

M [’abstrakti konsepti’] + verbi + (K [’abstrakti konsepti’]_{ela})

Seuraavaksi tarkastelen muutamia esimerkkejä.

48. Mielenkiintoista - mihin se toine P on tekstistä tipahtanut, eikä lauseen perään tule edes pistettä - aina niin täydellisesti informoivan EPP:n sivuilla?! (7.2.2016 Miksi vastutteva pakkolakeja?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14097536/miksi-vastutteva-pakkolakeja#comment-83102121>)
49. Koko elämäntehtävä muodostuu enää kapitalismiruumiin kehumisesta, vaikka äly, loogisuus ja ihmisyys ovat jo tipahtaneet matkan varrella. (24.2.2016 Ihmiskuonaa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13982863/ihmiskuonaa#comment-83399359>)

Esimerkkien muuttajat *se toinen P* ja *äly, loogisuus ja ihmisyys* ovat abstrakteja konsepteja. *Se toinen P* viittaa kirjainmerkkiin, joka on tietty muoto, jonka on sovittu edustavan äännettä *p*. Esimerkissä kyseessä on kirjainmerkki internetsivustolla, eli kirjainmerkillä ei ole käsinkosketeltavaa, fyysistä vastinetta kielenulkoisessa havaintotodellisuudessa. *Äly, loogisuus ja ihmisyys* ovat abstrakteja ideoita ihmisten hyvistä piirteistä. Molemmissa esimerkeissä käytetään hyväksi mielikuvaa prototyyppisestä kappaleen alaspäin suuntautuneesta liikkeestä. Tuo mielikuva yhdistetään abstraktiin muuttujaan, jolloin saadaan metafora.

Tässä merkityksessä korostuu liikkeen suunta. Esimerkissä 48 on mainittu lähtöpisteinä toimiva kiintopiste *tekstistä*. Päätepisteinä toimivaksi kiintopisteeksi voidaan mieltää *mihin*. *Mihin* on kysymyssana, joten siitä ei sisällöllisesti selviä, minne muuttujan prosessi päättyy. Esimerkissä 49 ei ole kielellisesti ilmaistu lainkaan muuttujan liikkeen suuntaa määrittäviä kiintopisteitä. Molemmissa esimerkeissä korostuu se, että muuttujan liikkeen päätepisteiden sijaintia ei tiedetä. Tämä yhdistettynä abstraktiin muuttujaan ja metaforaan saa aikaan ’hävittää’-merkityksen.

Merkitys esiintyy aineistossani vain kaksi kertaa ja ainoastaan *tipahtaa*-verbin kanssa. Aspektiltaan merkitys on siis punktuaalinen ja aikarakenteeltaan rajattu. Sen muuttujana toimii abstrakti konsepti, ja se on merkitykseltään metaforinen. Muuttujan liikkeen suuntaa ilmaisevia kiintopisteitä ei ole, tai ne ovat itsessään abstrakteja, kuten *teksti* tai *mihin*.

3.1.6 'laskeutua tai suuntautua alaspäin johonkin asentoon'

'Laskeutua tai suuntautua alaspäin johonkin asentoon', eli lyhyemmin 'laskeutua', on merkitys, jossa muuttuja, joka on tyypillisesti osa jotakin kokonaisuutta, konkreettisesti liikkuu tai suuntautuu johonkin alaspäin suuntautuvaan asentoon. 'Liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen alamerkitys on myös merkitys, jossa muuttuja laskeutuu eli liikkuu vertikaaliakselilla alaspäin. Tällöin muuttuja on osa jotakin kokonaisuutta, mutta se ei irtoa kokonaisuudesta, vaikka se joutuukin verbien ilmaisemaan liikkeeseen. Tämä erottaa merkityksen muun muassa 'irrota'-merkityksestä, jossa muuttuja kuuluu myös kokonaisuuteen mutta jossa muuttuja erkanee kokonaisuudesta, kun se on liikkeessä. Lähde- tai kohdeväylää ilmaisevia kiintopisteitä ei esiinny, mikä tarkoittaa sitä, että merkityksen skemaattinen kaava näyttää seuraavalta:

M ['eloton kappale/abstrakti konsepti'] + verbi

KS määrittelee merkityksen *pudota*-verbille seuraavasti:

2. laskeutua, aleta, madaltua, painua (nopeasti, runsaasti). *Veden pinta on pudonnut pari metriä. Jyrkästi putoava [= viettävä] rinne.*

(KS s.v. *pudota*. Viitattu 6.4.2019.)

Merkitys ilmaisee siis muuttujan taipumusta liikkua tai suuntautua alaspäin ja johonkin tiettyyn asentoon. Asentoon suuntautuva merkitys on laajentuma liikkeen merkityksestä. Seuraavaksi tarkastelen näitä huomioita aineistoni kahdesta ainoasta tätä merkitystä edustavasta esiintymästä.

50. Nyt [auton] perä ei tipu yhtään vaikka seisoo pakkasessa yön yli, mutta tosiaan malfunction ja nuoli tulee näyttöön hetken ajon jälkeen. (10.1.2016 E merusun ilmajousitus ongelmat: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14056093/e-merusun-ilmajousitus-ongelmat>)

51. Se on vaan kovin viheliäistä kun se [linkki keskusteluketjuun foorumilla] välillä tipahtaa montakin senttiä ja sitä joutuu sitten etsimään. (26.12.2015 Broncemar: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/3417103/broncemar#comment-82352852>)

Esimerkit 50 ja 51 ovat keskenään melko erilaisia. Esimerkissä 50 verbinä toimii *tippua*, sen muuttujalla on konkreettinen vastine kielenulkoisessa todellisuudessa ja muuttuja on

selvä osa kokonaisuutta, sillä *auton perä* on kiinteä ja erottamaton osa *auton* kokonaisuutta. Esimerkissä 51 taas on verbinä *tipahtaa*, ja sen muuttujana toimii *linkki keskusteluketjuun internetfoorumilla*, mikä tekee muuttujasta selvästi abstraktimman kuin *auton perästä*, joka on konkreettinen, käsinkosketeltava kappale. *Linkki* on kuitenkin näköaistin kautta konkreettisesti havaittavissa, ja siihen voidaan välillisesti osua tietokoneen kursorin avulla, mikä tarkoittaa sitä, ettei *linkin* määrittäminen abstraktiksi konseptiksi tai kappaleeksi ole aivan yksiselitteistä. Lähestyn sitä kuitenkin tässä tapauksessa enemmän abstraktina konseptina. *Linkki* on jono sopimuksenvaraisia muotoja tietokoneen näytöllä, joten sen *tipahtaa*-verbin ilmaisema prosessi on lähtökohtaisesti metaforinen. *Linkki* on kuitenkin osa nettisivuston kokonaisuutta, ja se siirtyy YLÖS–ALAS-suunnassa internet-sivun sisällä, ja tältä osin se siis muistuttaa esimerkin 50 muuttujaa. Molemmissa esimerkeissä verbin ilmaisema prosessi ei ole niinkään liike vaan muuttujan taipumus siirtyä alaspäin suuntautuneeseen asentoon, mutta edellinen on selvemmin erottamaton osa kokonaisuutta.

Koska merkityksen esiintymä on aineistossani niin vähän, ei aineistoni pohjalta voi vetää kovin kattavia johtopäätöksiä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että ’laskeutua’-merkityksessä muuttuja voi olla eloton kappale tai abstraktimpi konsepti, joka on elimellisesti osa suurempaa kokonaisuutta. Muuttujan tyyppi vaikuttaa siihen, kuinka metaforinen verbin ilmaisema prosessi on. Lisäksi käytetty verbi vaikuttaa prosessin aikarakenteeseen, sillä *tippua* antaa vaikutelman pitkäkestoisesta olotilasta tai lopputilasta eli suuntautumisesta johonkin asentoon, kun taas *tipahtaa* viittaa punktuaaliseen muutokseen muuttujan asemassa ja asennossa.

3.1.7 ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ osana metaforaa

Erilaisten alamerkitysten ja konstruktioiden lisäksi verbit *tippua*, *tipahtaa* ja *pudota* esiinntyvät myös metaforien osina. Verbien merkitys näissä tapauksissa edustaa pääsäännöllisesti prototyyppistä ’liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin’ -merkitystä, eikä verbin merkitys itsessään ole tällöin metaforinen, vaan se on osa suurempaa metaforista kokonaisuutta, eli metafora syntyy lausetasolla.

Muuttujana tällaisissa tapauksissa voi toimia ihminen tai esine, ja mahdollisille kiintopisteille löytyy vastineet kielenulkoisesta havaintotodellisuudesta. Koska verbin ilmaisema prosessi viittaa konkreettiseen liikkeeseen, ja sama kriteeri koskee myös muuttujaa ja kiintopisteitä, on ilmaisu mahdollista ymmärtää kirjaimellisesti. Muut ilmaisun

tekijät kuitenkin tekevät ilmaisusta konkreettiseen mielikuvaan perustuvan metaforan. Lisäksi aineistossani on yksi tapaus, jossa muuttujana on abstrakti konsepti. Se on merkitykseltään hieman epäselvä, mutta tarkastelen myös sitä. Kyseessä on esimerkki 55.

Seuraavaksi tarkastelen joitain esimerkkejä erilaisista metaforista, joissa verbejä *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* hyödynnetään kuvaamalla tavallani.

52. Mutta sehän on selvä, että naiset **tippuvat** *kelkasta* kuin mummo pulkasta kun me miehet alamme puhua pelkkää "asiaa". (17.11.2015 Tuuba 3 ilmestynyt: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13914639/tuuba-3-ilmestynyt>)

53. Mihin *mustaan aukkoon* he **ovat** omassa elämässään **pudonneet**. (11.12.2015 Muistakaa kaikki täällä kiusatut!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13998787/muistakaa-kaikki-taalla-kiusatut!#comment-82111723>)

54. :D Hyvä, **putosit** sinäkin *maan pinnalle*! (20.12.2015 Hyvä jos illuusiot kari-see: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14016628/hyva-jos-illuusiot-kari-see#comment-82264891>)

55. Se [hävittäjälentokone] tippuu taivaalta, kun polttoaine loppuu ja niin on käymässä Venäjän kansantaloudelle. – Suomi **tipahtaa**, tai on jo oikeastaan tipahtanutkin, ennenkuin Venäjä. (14.12.2015 Pakko sanoa,: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14006301/pakko-sanoa#comment-82166509>)

Esimerkeissä 52 ja 53 metaforisuus ei liity niinkään itse predikaattiverbiin, vaan metaforan kannalta tärkeämmässä asemassa ovat *kelkka* ja *musta aukko*. *Kelkka* edustaa metaforassa osallisuutta ja ymmärtämistä miesten puhumasta *pelkästä "asiasta"*. *Kelkasta tippuminen* taas tarkoittaa sitä, että naiset eivät kirjoittajan mukaan enää ymmärrä miesten keskustelua. *Kelkasta tippuminen* toimii metaforan lähdealueena ja *naisten ulkopuolelle jääminen* kohdealueena. Vastaavia, jo ehkä jossain määrin vakiintuneitakin metaforadiomeja on muitakin, esimerkiksi samaa tarkoittava *pudota kärryiltä*.

Esimerkissä 53 *musta aukko* edustaa muun muassa synkkyyttä ja huonoa vaihetta elämässä. *Pudota*-verbi kuvaa synkän vaiheen alkamista eli siihen joutumista, ja kertoo, millaista se on ollut. Jo aikaisemman analyysin pohjalta voidaan sanoa, että *pudota*-verbi ilmaisee tahatonta liikettä. Tässä metaforassa verbin käyttö kertoo, että synkkään vaiheeseen, *mustaan aukkoon*, joutuminen ei ole ollut tahallista.

Esimerkissä 54 on melko vakiintunut idiomi *pudota maan pinnalle*, jolla tarkoitetaan palaamista turhan korkeista haaveista takaisin realististen odotusten pariin, yleensä vielä jonkin yllättävän ja negatiivisen kokemuksen takia. Koska *pudota maan pinnalle* on

täysin ymmärrettävissä kirjaimellisesti sellaisenaan, kyseessä saattaa olla sellainen konstruktio, jonka merkitys täytyy vain opetella, jotta sen voi tunnistaa ja ymmärtää.

Esimerkin 55 ymmärtämiseen tarvitaan kontekstia, ja olen siksi poiminutkin mukaan aikaisemmasta keskustelusta tarkasteltavaa vuoroa taustoittavan vuoron. Vuoroissa rakentuu moniosainen metafora tai monta metaforaa, jotka limittyvät toisiinsa. Ensin *Venäjän kansantalous* rinnastetaan *taivaalta tippuvaan hävittäjälentokoneeseen*. *Kansantalous* rinnastuu *koneeseen*, joka syöksyy taivaalta. Syöksy kuvaa *kansantalouden* huonoon suuntaan kehittyvää tilaa. Seuraavassa vuorossa muuttujaksi nousee *Suomi* eikä *Suomen kansantalous*. *Suomi* viittaa todennäköisesti metonymisesti Suomen valtion abstraktiin konseptiin, jonka yksi osanen on *kansantalous*. Huonoon jamaan joutuvaa valtiota ja sen taloutta kuvaava metafora siirtyy nyt siis kuvamaan *Suomea*. Tässä tapauksessa muuttujana on abstrakti konsepti aikaisemmin mainittujen ihmisten tai esineiden sijaan.

Seuraavasta taulukosta selviää osana metaforaa -tapausten esiintymien määrät. Olen jaotellut esiintymät vielä muuttujatyyppeihin mukaan, sillä niiden välillä on selviä määrällisiä eroja, tosin määrät ovat jälleen niin pieniä, että päteviä yleistyksiä on mahdollista tehdä.

Taulukko 12. Osana metaforaa -esiintymien määrät muuttujatyyppeihin mukana.

Muuttuja	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
kappale	8	1	2	11
abstrakti konsepti	0	0	1	1
ihminen	7	3	8	18
Yhteensä	15	4	11	30

Osana metaforaa -tapausten kokonaismäärä 30 esiintymää on 10 % koko aineistostani. Selvästi eniten metaforissa käytetään verbiä *pudota*, jonka esiintymät jakautuvat vielä tasaisesti kappale- ja ihmismuuttujien välille. Mielenkiintoisia huomioita ovat myös ne, että *tipahtaa*-verbi suosii ihmismuuttujaa ja että *tippua*-verbillä on huomattavasti vähemmän osana metaforaa -esiintymiä kuin kahdella muulla verbillä.

Osana metaforaa -ryhmä on sen verran laaja ja heterogeeninen, että esiintymiä yhdistäviä piirteitä on vaikea määritellä. Aspektiin vaikuttaa paljolti se, mitä verbiä ilmaisussa on käytetty, sillä esimerkiksi *tippua*-verbi antaa prosessille usein frekventatiivisen

luonteen, kun taas *tipahtaa* suosii punktuaalista prosessia. Aineistossani toistuvia metaforia olivat kuitenkin esimerkiksi *pohjan putoaminen joltain ideologialta tai ajatukselta* ja *henkilöiden putoaminen kelkasta*, jossa *kelkka* viittaa useimmiten menestykseen tai ymmärtämiseen, eli skemaattisemmin jossain mukana olemiseen.

3.2 Psykofyysinen asennonvaihto alaspäin

Seuraavaksi käsitelen Psykofyysinen asennonvaihto alaspäin -merkitystä (myöhemmin asennonvaihto), joka on aineistoni toinen päämerkitys, jossa prosessin liike on objektiiivista. Tässä merkityksessä verbi ilmaisee prosessia, jossa muuttujan asento vaihtuu. Yleisimmin tämä tarkoittaa muuttujan, joka on elollinen olento, liikkumista alaspäin ja päätymistä esimerkiksi makuuasentoon. Verbin ilmaisemalla prosessilla on siis vastine kielenulkoisessa havaintotodellisuudessa. Lisäksi merkityksessä muuttujana toimiva ihminen voi prosessissa joutua tajuttomaksi tai muuten huonokuntoiseksi tai jopa kuolla. Asennonmuutoksen ei siis tarvitse aina olla täysin konkreettinen liike, vaan kyseessä voi olla myös metaforisempi prosessi.

Prosessin asettaa liikkeelle aina jokin muu toimija kuin muuttuja. Yleensä kyseessä on esimerkiksi toinen ihminen, joka pahoinpitelee muuttujana toimivan henkilön. Voimadynamiikan kannalta tilanne voidaan nähdä niin, että muuttuja on vaikuttaja, jolla on taipumus pysyä paikallaan tai pitää tilanne samanlaisena. Vastustajan eli esimerkiksi pahoinpitelijän toiminta kohdistuu vaikuttajaan ja saa vaikuttajan liikkeelle.

Muuttujana toimivat pääsääntöisesti elolliset oliot eli ihmiset ja eläimet, mutta aineistossani on myös yksi tapaus, jossa muuttuja on *vaihdelaatikon sähköinen vaimennusjärjestelmä*, jota voidaan hieman tulkinnasta riippuen pitää joko kappaleena tai abstraktina konseptina. Tässä esiintymässä *vaimennusjärjestelmä tipahti pois päältä*, eli se sammui. Mahdolliset kiintopisteet ovat nekin konkreettisen havaintotodellisuuden olioita. Lähtöpistekiintopisteinä voivat toimia muun muassa prosessin aiheuttajat eli elolliset oliot ja kappaleet. Päätepistekiintopisteet ovat taas kappaleita. Merkityksen skemaattisen kaavan voi esittää esimerkiksi näin:

M [’elollinen olento’] + verbi + (K₁ [’elollinen olento’]_{ela}) + (K₂ [’sijainti’]_{iii})

Ensimmäisenä tarkastelen esiintyviä, joissa prosessin alullepanijana voidaan pitää esimerkiksi toisen henkilön aiheuttamaa väkivaltaa. Prosessi voi kuvata konkreettista liikettä, mutta myös muuttujan metaforista asennonvaihtoa tajuttomuuteen.

56. Yllättäin mua vanhempi Olli veli löi mua turpaan kotona että minä tipahdin lattiaan. (13.4.2016 Onko tää veljesrakkautta: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14234984/onko-taa-veljesrakkautta>)
57. No hyvä; sinä siis kävit tuubista katsomassa miten kevyesti tipahti suomalais-tyttö kahden musun nyrkeistä. (8.1.2016 KATUPARTIOPOIKA MIKA RANTA SYYLLISTYNYT LAPSEN: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14046871/katupartiopoika-mika-ranta-syyllistynyt-lapsen#comment-82563992>)
58. kohalle kun sattuu niin tippuu molempi mutiainen heti (1.12.2015 Ruusuja matuilta Oulussa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13979988/ruusuja-matuilta-oulussa#comment-81958125>)
59. Korkeintaan "tipahtaa" eli sammuu muutamaksi minuutiksi tai tunneiksi yliannostusmäärästä riippuen. (3.4.2009 Lakka: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/802757/lakka#comment-36997364>)

Kaikissa esimerkeissä muuttujan fyysisessä kunnossa tapahtuu muutos ulkoisten syiden takia. Kunnan huonontuminen saa aikaan lyhyhistymisen prosessin, jota verbi ilmaisee. Esimerkeissä 56–58 lyhyhistyminen johtuu väkivallasta. Avaan esimerkin 58 kontekstia, jotta esimerkki avautuu: Aikaisemmin keskustelussa on kerrottu kahdesta miehestä, jotka ovat raiskanneet ja pahoinpidelleet nuoren tytön. Esimerkissä 58 esitetään uhkaus, jossa luvataan pahoinpidellä nämä miehet, jos esimerkin kirjoittaja sattuu samaan paikkaan kuin nuo kaksi miestä. Mielenkiintoisesti esimerkissä 57 liikeprosessin aiheuttaja esiintyy erosijassa *kahden musun nyrkeistä* ja toimii lähdeväylänä. Prototyypin 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen rakenne on laajentunut ja metaforistunut, eli esimerkiksi argumentti on pitänyt sijamuotonsa, vaikka sen tehtävä onkin laajentunut.

Esimerkki 59 on hieman erilainen, sillä siinä lysähtämisprosessin aiheuttaja on huumausaineen yliannostus. Esimerkki itsessään sisältää selityksen verbin merkitykselle kyseisessä kontekstissa: *sammuu muutamaksi minuutiksi tai tunneiksi*. *Sammua* voidaan ymmärtää tässä kontekstissa tajunnantilan menettämiseksi, mistä yleensä taas seuraa lihaksien velttous, mikä taas johtaa jonkinlaiseen lysähtämiseen paikalleen tai kaatumiseen. Tästä taas voidaan johtaa motiivointi koko merkitykselle. Jos konkreettista, painovoiman aiheuttamaa liikettä pidetään alkuperäisenä ja/tai prototyypisenä merkityksenä,

voidaan tämän merkityksen syntyneen tuon prototyypin merkityksen pohjalta. *Lysähtämisessä* velto ja tajuton ihminen liikkuu alaspäin kohti maata samoin kuin *putoamisliikkeessä*. Lysähtävä ihminen ei kuitenkaan irtoa ja erkane mistään korkeammalla olevasta kokonaisuudesta, vaan hänen oma kehonsa lakkaa pitämästä häntä pystyssä. Voidaan nähdä, että vaikuttajana toimii muuttujan keho, joka pyrkii pitämään häntä pystyssä. Vastustajana toimii painovoima kuten prototyypisessäkin merkityksessä. Väkivallan tai muun aiheuttajan takia muuttuja joutuu tilaan, jossa hän ei enää kykene toteuttamaan sisäistä taipumustaan pysyä pystyssä, ja tällöin vastustajana toimivasta painovoi-
masta tulee vahvempi.

Seuraavassa esimerkeissä verbin ilmaisema prosessi voidaan nähdä aiheutuvan kuolemasta:

60. issee ampu 13piikkistä rintaan naturaliksella **eikä tippunu!** [hirvi ei kuollut] (9.11.2004 Naturalis: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/1290513/naturalis#comment-6119085>)
61. Ei hääviltä näytä, kärpäslätkä viuhahti ja perhonen **tipahti**. (26.1.2016 päivän peli: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14089180/paiivan-peli#comment-82907308>)
62. Muutama purkki ratakkia ja 342 pihamaalle niin **tippui loputkin häiriköt** [hiiret ja rotat], saattoi muutama siviili siili ja oravakin mennä... (17.11.2015 Hiirenkarkoitin: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13948244/hiirenkarkoitin#comment-81723348>)

Muuttujan kuolemaa ei ole suoraan ilmaistu, vaan se pitää päätellä kontekstin ja maailmantiedon avulla. Esiintymissä näkyy selvästi myös merkityksen motivoituminen prototyypisemmästä merkityksestä, sillä ainakin esimerkki 61 voidaan ymmärtää täysin myös alaspäin suuntautuneen liikkeen merkityksessä. Samoin esimerkin 60 merkityksestä ei voida olla täysin varmoja ilman lisäkontekstia, sillä voi olla, että *tippua*-verbin tarkoitus virkkeessä on ilmaista hirven lysähtämistä maahan kuolematta. Nämä esiintymät eroavat esimerkeistä 56–59 muun muassa siinä, että esimerkeissä 60–62 ei ole kiintopisteitä. Koska suuntaa ilmaisevia kiintopisteitä ei ole, ei prosessi linkity niin vahvasti suuntiin, mistä johtuu se, että esimerkit saavat helpommin abstraktimman luennan. *Kuoleminen* ei prosessina vaadi suuntaa toisin kuin *lysähtäminen*. Asennon menetys edustaa siis metonymisesti siirtymistä yhdestä psykofyysisestä tilasta toiseen.

Taulukosta 13 käy ilmi, miten asennonvaihdon merkitys jakautuu eri verbien ja muuttujatyyppeiden välillä. Asennonvaihdon merkitys on melko harvinainen, sillä kaikkiaan sen esiintymiä on vain kahdeksan koko aineistoni 300 esiintymästä. Merkitystä voidaan lisäksi pitää melko puhekielisenä, mitä tukee myös se, että merkitystä ei mainita KS:ssa minkään tarkastelemani verbin määritelmässä.

Taulukko 13. Asennonvaihdon esiintymät muuttujatyyppeiden mukaan.

Muuttuja	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
ihminen	0	1	3	4
eläin	0	2	1	3
kappale	0	0	1	1
Yhteensä	0	3	5	8

Mielenkiintoinen huomio on se, että *pudota*-verbillä ei ole yhtään esiintymää. Tosin asennonvaihdon merkityksen esiintymiä on kaikkiaan niin vähän, että on mahdotonta sanoa, että *pudota*-verbiä ei koskaan käytettäisi asennonvaihdon merkityksessä. Samasta syystä esiintymien jakautumista *tippua*- ja *tipahtaa*-verbien sekä muuttujatyyppeiden välillä tulee pitää lähinnä suuntaa-antavana.

4 Abstraktinen tai subjektiivinen liike

Tässä pääluvussa tarkastelen verbien *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* sellaisia merkityksiä, joissa prosessin liike on abstraktista. Liike ei siis ole objektiivisesti havaittavissa kielenulkoisessa todellisuudessa toisin kuin pääluvussa 3 käsitellyissä merkityksissä.

4.1 'ilmestyä' eli 'metaforisesti liikkua alaspäin vastaanottajan luo'

Ensimmäiseksi aloitan abstraktin liikkeen tarkastelun 'metaforisesti liikkua alaspäin vastaanottajan luo'-päämerkityksestä, jota nimitän tästä eteenpäin 'ilmestyä'-merkitykseksi. 'Liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitys on metaforistunut merkitykseen, jolla ilmaistaan muuttujan saapumista vastaanottajan luo. Lähdealueena toimii siis muuttujan alaspäin suuntautunut, yleensä lyhyehkö konkreettinen liike, jota käytetään kuvaamaan kappaleen siirtymistä paikasta A paikkaan B jonkin muun voiman kuin painovoiman vaikutuksesta. Yleensä muuttujan liikkeelle saavana voimana on ihmisen tarkoituksellinen toiminta. Merkityksen liike on abstraktista eikä objektiivista kuten 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksessä.

Tässä merkityksessä muuttujana toimivat kappaleet ja abstraktit kommentit. Aineistossani ei ole esiintymää, jossa muuttujana olisi neste tai ihminen. Selvänä erona aikaisempaan konkreettisen liikkeen merkitykseen on se, että kiintopisteenä voi toimia paikan tai esineen lisäksi ihminen. Pääsääntöisesti muuttujan päätepisteenä eli vastaanottajana toimiva ihminen onkin aineistoni yleisin kiintopistetyyppi tässä merkityksessä. On myös useita sellaisia tapauksia, joissa kiintopistettä ei ole kielellisesti ilmaistu, mutta kontekstista voidaan päätellä, että muuttuja päättyy nimenomaan ihmisvastaanottajalle. Josain sellaisissa tapauksissa, joissa kiintopisteenä on esine tai abstrakti konsepti, voidaan päätellä ihmisvastaanottajan implisiittinen läsnäolo. Jos kiintopisteenä on esimerkiksi *tilille*, voidaan sen päätellä olevan jonkun omaisuutta, ja näin *tilille* saapunut muuttuja saapuu myös niiden omistajan luo.

Merkityksen skemaattisen rakenteen voi esittää esimerkiksi seuraavasti:

M ['eloton kappale/abstrakti konsepti'] + verbi + (K ['vastaanottaja']_{all})

Aloitin aineistoesimerkkien tarkastelun pääosin myönteisten muotojen analysoinnilla, sillä kielteisessä muodossa esiintyvä *tippua* esiintyy hyvin usein melko vakiintuneessa konstruktiossa, jota tarkastelen seuraavassa alaluvussa. 'Irrota'-merkityksen esiintymät eivät ole keskenään kaikki yhtä kuvaannollisia, vaan osa esiintymistä edustaa hyvin konkreettista, kielenulkoisessa todellisuudessa havainnoitavaa liikettä, kun taas osa on hyvin metaforisia ja kielikuvallisia. Tähän vaikuttaa muun muassa muuttujan tyyppi. Ensimmäisenä tarkastelen esiintymiä, jotka ovat konkreettinen–kuvaannollinen-akselin konkreettisessa päässä.

63. Jos et ole maksanut tämän vuoden jäsenmaksua, *sinulle saattaa* vielä tässä kuussa **tipahtaa** karhukirje. (2.12.2015 Vapareista eroaminen on helppoa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/12971244/vapareista-eroaminen-on-helppoa#comment-81974131>)
64. Ensimmäiset ostokseni, muistikortteja, **tippui** neljän kuukauden aikana soittojen ja valitusten jälkeen. (14.12.2015 TAKUUT JA AVUNSAANTI: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14005987/takuut-ja-avunsaanti>)
65. Juuri äskettäin **tipahti** kielteinen palvelupäätös. (9.2.2016 Vammaisen oikeudet hukassa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14110908/vammaisen-oikeudet-hukassa#comment-83141198>)

Esimerkeissä 63–65 muuttujien kulkema matka niiden lähettäjiä luota eli lähtöpisteestä niiden vastaanottajan luo eli päätepisteeseen on esitetty käyttämällä verbejä *tippua* ja *tipahtaa*, jolloin verbien prototyypinen merkitys toimii lähdealueena metaforassa. Näin prototyypisen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen piirteet määrittelevät myös metaforisen merkityksen ilmaisemaa prosessia. Aikaisemmin tässä tutkielmassa olen todennut, että tarkastelemiini verbeihin liittyy usein yllätyksellisyyden tai vahingon sävy, joka motivoituu painovoiman ja sitä vastustavan voiman voimasuhteiden yhtäkkisestä muutoksesta. Vaikka esimerkeissä 63–65 verbejä käytetäänkin metaforisesti, niiden ilmaisema prosessi saa nykyin samanlaisen yllätyksellisyyden sävyn. Muuttajat ovat saapuneet yllättäen vastaanottajien luo.

Esimerkkien 63–65 muuttajat ovat konkreettisia kappaleita, joilla on vastineet kielenulkoisessa todellisuudessa. Esimerkit 63 ja 65 ovat toki jossain määrin monitulkintaisia, sillä esimerkiksi *kielteinen palvelupäätös* voi viitata sekä päätökseen, jota voidaan pitää abstraktina konseptina, että päätöksestä kertovaan, yleensä paperiseen eli konkreet-

tiseen asiakirjaan. Tässä yhteydessä on kuitenkin mahdollista ymmärtää niiden viittaavaan konkreettisiin tarkoitteisiin. Joka tapauksessa muuttujatyyppejä ei ole mahdollista eikä edes mielekästä jakaa tiukkoihin kategorioihin, vaan ne tulee nähdä jatkumona. Sama pätee myös esimerkiksi 'ilmestyä'-merkityksen kaikkiin esiintymiin.

Esimerkeissä 63–65 muuttujina toimivat konkreettiset kappaleet, joiden kulkema liike tapahtuu kielenulkoisessa todellisuudessa. Seuraavissa esimerkeissä muuttujan liikeprosessi on vielä metaforisempaa, sille muuttujana on abstrakti konsepti, jolla ei ole sellaista kielenulkoista vastinetta, joka konkreettisesti liikkuu.

66. Sähköpostiini on tällä viikolla ilmestynyt ulkolaisilta lähettäjiltä sähköpostiin viestejä otsikolla jotain invoice number, refnr ja nyt sit **tippuu sähköposteja**, joissa otsikkona ref. (10.12.2015 Sähköpostiin lähetetty maksukehoituksia: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13998759/sahkopostiin-lahetetty-maksukehoituksia>)
67. Laskevatko kuten Roopeankka vain rahojaan ja bonuksiaan, **mitä tilille tipahtaa?** (28.2.2016 Turkulaisesta sairaalasta vain vähän valituksia: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14150216/turkulaisesta-sairaalasta-vain-vahan-valituksia#comment-83456432>)
68. Nykyiset monet turvapaikanhakijastatuksen alla Suomeen eteläisistä maista tulleet eivät vaikuta tulevan tänne pääosin työtä tekemään, vaan maan yleisen sosiaaliturvan vuoksi ja oletuksessa, että jos yksi asuu Suomessa, niin *kaikille koko maahan tulijan suvulle* **tippuu** Kelasta lapsilisät. (11.12.2015 Pakkolait? Köyhille vaan keksitään: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13995790/pakkolait-koyhille-vaan-keksitaan#comment-82123115>)

Muutoin esimerkkien 66–68 ilmaiset prosessit muistuttavat esimerkkien 63–65 vastaavia, sille ne ilmaisevat muuttujan saapumista kiintopisteen eli vastaanottajien luo. 'Ilmestyä'-merkityksessä kyseessä on abstrakti liike, mikä erottaa sen esimerkiksi 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen postilaatikkokonstruktiosta, jossa verbien ilmaiseva on objektiivista, vaikka konstruktiossa viitataan metonymisesti myös koko muuttujan kulkemaan matkaan lähettäjältä vastaanottajalle.

Vaikka tarkastelemani verbit ovat merkityksiltään melko samankaltaisia, niissä on kuitenkin myös keskinäisiä eroja ja tästä johtuen valittu verbi vaikuttaa prosessin luonteeseen. Aspektiltaan *tipahtaa*-verbin ilmaiset prosessit ovat rajattuja ja punktuaalisia. Niissä tapahtuma tapahtuu vain kerran ja äkisti. Sen sijaan *tippua*-verbi ilmaisee jatkuvaa

ja toistuvaa prosessia. Tämä näkyy selvästi esimerkissä 66, jossa *nyt sit tippuu sähköposteja* ilmaisee jatkuvaa toimintaa. Tähän viittaa jo aikamuoto preesens ja monikko- ja partitiivimuotoinen subjekti *sähköposteja*.

Tippua-verbin jatkuva ja toistuva merkitys on luultavasti motivoitunut verbin konkreettista liikettä kuvaavasta merkityksestä. Kertauksena vielä ote NS:n määritelmästä:

1. nesteestä: (tihkua ja) putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida. – –
2. muusta kuin nesteestä: putoilla. – –

(NS s.v. *tippua*.)

Sanakirjan mukaan verbi jo itsessään siis sisältää jatkuvan tai toistuvan prosessin merkityksen. Tämä konkreettista liikettä kuvaava merkitys on metaforisoitunut ja laajentunut kuvaamaan myös prosessia, jossa liike on enemmän abstraktista kuin objektiivista ja jossa liike ei ole alaspäin suuntautunutta *putoamisliikettä*.

Seuraavasta taulukosta selviää, kuinka monta 'ilmestyä'-merkityksen esiintymää aineistossani kaikkiaan on ja miten esiintymät jakautuvat kolmen verbin kesken. Olen laskenut tähän taulukkoon mukaan myös myöhemmin käsittelemäni *ei tipu*-konstruktion.

Taulukko 14. 'Ilmestyä'-merkityksen esiintymät.

Merkitys	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
'ilmestyä'	1	19	7	27

Taulukosta selviää, että 'ilmestyä'-merkitys suosii *tippua*-verbiä. Tähän tulokseen vaikuttaa tosin se, että *ei tipu*-konstruktiio on laskettu taulukkoon mukaan, sillä sen esiintymät kattavat reilusti yli puolet *tippua*-verbin esiintymistä, ja muilla verbeillä vastaavaa konstruktiota ei ole. *Tipahtaa*-verbillä ilmaistaan tapauksia, joissa muuttujan ilmestyminen on yhtäklistä ja hetkellistä, kun taas *tippua* esiintyy tilanteissa, joissa prosessi on jatkuvaa tai toistuvaa. Tällöin muuttuja koostuu monesta osasta.

'Ilmestyä'-merkitys on 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen metaforinen laajentuma, jossa verbin ilmaisema prosessi on abstraktista. Koska kyseessä on metafora, abstraktin liikkeen prosessi saa samoja piirteitä kuin prototyyppinen konkreettinen prosessi, jossa liike on objektiivista. Muuttujana toimivat kappaleet ja

abstraktit konseptit, kun taas kiintopisteinä toimivat ihmiset, kappaleet ja abstraktit konseptit. Usein kiintopistettä ei ilmaista kielellisesti. Tällöin kyseessä on usein implisiittinen ihmiskiintopiste.

Tippua-verbin indikatiivin kielteinen yksikön kolmannen persoonan muoto voi toimia 'ilmestyä'-merkityksessä osana konstruktiota, jolla ilmaistaan jyrkkää kieltoa sille, että muuttuja saavuttaisi vastaanottajan. Konstruktion skemaattinen kaava on seuraava:

$$M \text{ ['jaollinen olio']}_{\text{par}} + \textit{ei tipu} + (K \text{ ['vastaanottaja']}_{\text{all}})$$

69. Saa kerjätä, mutta rahaa ei tipu! (14.12.2015 Jenkit kerjää taas rahaa Suomelta: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14001228/jenkit-kerjaa-taas-rahaa-suomelta#comment-82167768>)
70. Siinä tapauksessa sympatiaa ei tipu! (2.12.2015 Kannattaako jatkaa vai kuvittelenko vain ongelmat?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13981847/kannattaako-jatkaa-vai-kuvittelenko-vain-ongelmat#comment-81980155>)
71. **Ei tipu tippaakaan punaristille verta!** (27.12.2015 SPR kerjää verta: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14028806/spr-kerjaa-verta#comment-82369511>)
72. Ruokaa ei tipu ellei osaa käyttäytyä. (25.11.2015 Pennun ruokaagressiivisuus: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13965837/pennun-ruokaagressiivisuus#comment-81856346>)

Kuten esimerkeistä 69–72 käy ilmi, verbi esiintyy aina kielteisenä ja yksikön kolmannessa persoonassa, jolloin subjekti eli muuttuja on partitiivissa. Pidän tätä rakennetta konstruktiona siksi, että esimerkeissä ilmaistu kielto ei ole neutraali. Esimerkkinä toimivien ilmaisujen tehtävä ei ole neutraalin informaation välittäminen, vaan *ei tipu*-konstruktio tekee virkkeistä uhmakkaita kieltäytymisiä. Tätä vahvistaa se, että esimerkeissä 69–71 on kaikissa huudahdusmerkki. Esimerkki 72 eroaa muista siinä, että siihen liittyy ehtolause *ellei osaa käyttäytyä*, joka tekee konstruktion sisältävästä lauseesta jopa uhkauksen.

Konstruktiota esiintyy vain *tippua*-verbin yhteydessä. Aineistossani konstruktio esiintyy kaikkiaan 15 kertaa, ja näistä vain neljässä vastaanottajana toimiva kiintopiste on ilmaistu sanallisesti. Vastaanottajana voivat toivat ihmiset, kuten aineistossani esiintyvät *meikämannelle* [*minulle*] ja *hengailijoille*, tai ne voivat olla abstraktisempia konsepteja kuten esimerkin 71 *punaristille*, jolla viitataan Punainen Risti -yhdistykseen.

Muuttujana toimivat abstraktit konseptit kuten *sympatia* tai *apu* tai jaolliset kappaleet kuten *veri*, *ruoka* tai *raha*.

Jos muuttujan taipumuksena nähdään liike kohti vastaanottajaa eli kiintopistettä, toimii vastustajana tässä konstruktiossa tekstin puhuja, joka kieltää ja usein estääkin muuttujan liikkeen vastaanottajan luo. Puhujan osallisuutta tilanteeseen ei ole kuitenkaan suoraan merkitty, vaan se pitää osata tulkita kontekstista ja subjektiivisesti konstruoida taustalle. Konstruktion merkitykseen myös kuuluu, että puhujan asettama kielto ulkoistetaan tekemällä kielletystä asiasta subjekti ja liikeprosessin muuttuja.

4.2 Statuksen muutos eli 'liikkua metaforisesti alaspäin ryhmästä toiseen'

Tässä merkityksessä verbillä ilmaistaan muuttujan siirtymistä metaforisesti alaspäin rajatusta ryhmästä toiseen vastoin muuttujan taipumusta tai pyrkimystä siihen. Verbit eivät ilmaise konkreettista fyysistä liikettä paikasta toiseen, vaan verbejä käytetään metaforisesti osoittamaan muutosta muuttujan asemassa. Tästä eteenpäin käytän merkityksestä nimitystä ”Statuksen muutos”.

Verbi ilmaisee muutosta, jossa muuttuja siirtyy abstraktilta alueelta A abstraktille alueelle B, mutta erilaisten konstruoinnin valintojen takia jompikumpi alue nousee korosteisemmaksi. Alueet A ja B toimivat kiintopisteinä, mutta niitä ei ole välttämätöntä ilmaista aina kielellisesti. Kiintopisteet ovat tässä merkityksessä aina abstrakteja konsepteja, kun taas muuttujat ovat yleensä ihmisiä ja joskus harvoin abstrakteja konsepteja.

Seuraavaksi tarkastelen muutamia esimerkkejä.

73. Valtava määrä kuntakepuja tippuu hiekkalaatikon ulkopuolelle ja mikä pahinta kepujen kannalta kuntien sisäiset vuosikymmenien aikaiset kepuvetoiset hyvävelijärjestöt menettää valtansa ja mikä pahinta joutuvat vähemmistön rooliin ikuisiksi ajoiksi. (8.12.2015 sipilan-hallitus-ehdinyt-perua-: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13992163/sipilan-hallitus-ehdinyt-perua-#comment-82068145>)
74. Monilla tilanne paljon huonompi, silti **tipahdin** sen heräämisenkin välillä takaisin *surumielisyyteeni ja siihen ajatukseen ettei tästä ihan oikeasti tule yhtään mitään*. (1.3.2016 Ei tästä tule mitään.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14155852/ei-tasta-tule-mitaan-#comment-83495506>)

Esimerkeistä voidaan havaita, kuinka merkitys on metaforinen laajentuma prototyypistä 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksestä. Siinä hyödynnetään käsittemetaforaa, jossa suunta YLÖS yhdistetään paremmuuteen ja suunta ALAS huonouteen. Sen avulla ilmaistaan, kuinka muuttuja, joka on yleensä ihminen ja jolla on oma tahto, joutuu vastoin omaa tahtoaan ja pyrkimystään siirtymään ryhmästä toiseen. Monissa esimerkeissä korostuu yksi kiintopiste, joka vaikuttaa koko merkityksen tulkintaan: siirtykö muuttuja pois jostakin ryhmästä vai joutuuko muuttuja johonkin toiseen ryhmään. Liikeprosessissa ovat toki mukana molemmat kiintopisteet, ja yleensä yhdestä ryhmästä pois joutuminen tarkoittaa aina myös siirtymistä johonkin toiseen ryhmään, mutta yleensä esiintymät konstruoidaan niin, että toinen kiintopisteistä korostuu. Tarkastelen näitä kahta ryhmää seuraavissa alaluvuissa.

Esimerkissä 73 on sikäli mielenkiintoinen, että se sisältää *tippua*-verbin metaforisen käytön lisäksi toisen metaforan *hiekkalaatikon ulkopuolelle*, jolla tarkoitetaan toiminnan, yhteisön ja kokonaisuuden ulkopuolelle joutumista. *Hiekkalaatikko* viittaa siis valtaapitävien muodostamaan instituutioon. *Tippua*-verbillä ilmaistaan prosessia, jossa muuttuja liikkuu eli joutuu pois *hiekkalaatikosta* eli yhteisön ja instituution ulkopuolelle.

Prosessi on siis metaforinen, koska se ei ilmaise *kuntakepujen* [Keskustan kunnantaluutettujen] konkreettista alaspäin suuntautunutta liikettä kielenulkoisen, konkreettisen *hiekkalaatikon* ulkopuolelle, vaan verbin ilmaisema liike täytyy hahmottaa kuvitteellisesti. Muuttujan eli *kuntakepujen* eli ihmisten fyysinen olemus ei korostu, vaan heidät nähdään abstraktisempina henkilöinä. Kun he siirtyvät alueesta A alueelle B, he eivät konkreettisesti liiku minnekään, vaan heidän asemansa ja statuksensa muuttuvat. Tämän muutoksen luonnetta kuvataan *tippua*-verbin metaforisen käytön avulla, sillä *tippua*-verbin ilmaiseman konkreettisen liikkeen ominaisuuksia käytetään kuvaamaan abstraktia liikettä. Lisäksi ilmaisussa hyödynnetään käsittemetaforaa, jossa vallan mielletään sijaitsevan ylhäällä.

Esimerkissä 74 korosteisempana suuntana ja kiintopisteenä toimii *surumielisyyteeni ja siihen ajatukseen, että – –*. *Surumielisyys* ja *ajatus* ovat abstrakteja konsepteja, joihin ei ole mahdollista *tippua* konkreettisesti. Verbi kuvaakin siirtymää onnellisemmasta olotilasta toiseen mielialaan. Prototyypisemmästä *tippua*-verbin merkityksestä 'liikkua alaspäin' on siirtynyt vaikutelma odottamattomasta ja vahingossa tapahtuneesta prosessista.

Seuraavassa taulukossa esitän tämän merkityksen esiintymät verbien ja muuttujatyypin mukaan.

Taulukko 15. Statuksen muutoksen esiintymät muuttujatyypin mukaan.

Muuttuja	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
ihminen	10	6	9	25
abstrakti konsepti	0	0	4	4
Yhteensä	10	6	13	29

Taulukosta näkyy, että ihmismuuttuja on ylivoimaisesti tämän merkityksen yleisin muuttujatyyppi. Mielenkiintoisesti abstrakti konsepti -muuttujaa esiintyy vain *tipahtaa*-verbillä, tosin esiintymien pienen määrän takia tätäkin tulosta tulee pitää lähinnä suuntaa antavana. Kaikkiaan merkitys edustaa lähes kymmenesosaa koko 300 sadan esiintymän aineistostani lähes kolmellakymmenellä esiintymällä, eli sitä voidaan pitää jo jossain määrin käytettynä ja vakiintuneena merkityksenä.

Verbejä vertailemalla huomataan, että *pudota* ja *tipahtaa* saavat lähes yhtä paljon esiintymiä, kun taas *tippua*-verbiä käytetään selvästi vähemmän tässä merkityksessä. Kuten olen jo tässä tutkielmassa todennut, *tippua*-verbi esiintyy usein frekventatiivisessa merkityksessä, eli sen ilmaisema prosessi on toistuvaa tai jatkuvaa. Statuksen muutoksen merkityksessä prosessi on kuitenkin usein aikarakenteeltaan rajattua ja aspektiltaan punktuaalista. Koska merkitys ilmaisee juuri muutosta, toistuvaa prosessia ilmaiseva verbi ei ole yhtä otollinen kuin kaksi muuta verbiä. Muutosprosessin punktuaalisuus näkyykin myös siinä, että momentaanijohtimen sisältävä *tipahtaa* on aineistossani yleisin tässä merkityksessä käytetty verbi.

4.2.1 'liikkua metaforisesti alaspäin pois jostakin ryhmästä'

Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin tapauksia, joissa liike tapahtuu korostetusti pois päin lähtöpisteestä toimivasta kiintopisteestä. Ilmaus on konstruoitu niin, että informaatioarvo on sillä, mistä muuttuja liikkuu pois päin. Ensin tarkastelen esiintymiä, joissa muuttujana on ihminen. Esiintymistä on mahdollista erotella vielä kaksi ryhmää sen mukaan, millai-

sia niiden kiintopisteet ovat. Kiintopisteet voivat olla abstrakteja konsepteja, joille on kuitenkin mahdollista osoittaa jonkinlainen tarkoite kielenulkoisesta maailmasta, tai ne voivat metaforia. Konstruktion kaavan voi esittää seuraavasti:

M ['ihminen/abstrakti konsepti'] + verbi + (K ['instituutio/ryhmä']_{ela})

Seuraavaksi tarkastelen muutamia esimerkkejä.

75. Eronneet, sekä seppä putosi *valtuustosta* ja laitinen ei päässyt valtuustoon. (18.12.2015 Missä on Galleria Lambert?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14011524/missa-on-galleria-lambert#comment-82229487>)
76. Mitä sitten mahdolliseen Suomidemokraatti-puolueeseen tulee, niin sillehän olisi hyvää pohjaa joissakin *rekisteristä pudonneissa pienpuolueissa* ja ennen muuta ex-persuissa, joita ainakin äänestäjäkunnassa taitaa olla miltei nukkuvien puolueen verran. (4.12.2015 Persut kaatuu hallitsemattomaan matutulvaan.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13984990/persut-kaatuu-hallitsemattomaan-matutulvaan-#comment-82009768>)
77. Lehtomäen Sipilä nimitti "ylimääräiseksi" valtiosihteeriksi, kun Lehtomäki tipahti *eduskunnasta*. (17.1.2016 Kohtuus kaikessa vaikeina aikoina: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14071035/kohtuus-kaikessa-vaikeina-ai-koina#comment-82742622>)
78. Toinen ällö oli Ylona joka onneksi tipahti [*laulukilpailusta*], neuvoi kaartiin huijaamaan ilmaisessa äänestyksessä. (25.2.2016 Saara Aaltoa ei äänestetä hänen kappaleensa vuoksi: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14138267/saara-aaltoa-ei-aanesteta-hanen-kappaleensa-vuoksi#comment-83408498>)

Näissä esimerkeissä kiintopisteenä toimivat abstraktit konseptit. Ne ovat jonkinlaisia instituutioita, joilla on tietyt säännöt tai ehdot, jonka henkilön pitää täyttää, jotta hän voi instituution jäsen. Esimerkiksi eduskuntaan kuuluakseen henkilön täytyy olla vaaleilla valittu kansanedustaja, jonka on täytynyt saada tarpeeksi suuri äänimäärä tullakseen valituksi. Samoin esimerkiksi laulukilpailuissa kilpailijan täytyy pärjätä tarpeeksi hyvin erilaisissa kisasuorituksissa ja saada äänestävien katsojien tarpeeksi suuri tuki pysyäkseen mukana kilpailussa. Esimerkeissä 75–78 on kaikissa kyse siitä, että muuttujana toimiva henkilö tai henkilöt eivät ole saaneet tarpeeksi ääniä erilaisissa äänestyksissä, mikä johtaa heidän poistumiseensa instituution piiristä.

Kiintopisteenä toimiva alue A asettaa siis jonkinlaiset ehdot muuttujalle. Prosessi ilmaiseekin muutosta, jossa muuttuja jostain syystä lakkaa täyttämästä sille annetut ehdot ja siksi joutuu alueen ulkopuolelle. Tämä voidaan nähdä niin, että muuttuja on jälleen kerran vaikuttaja ja vastustajana toimivat alueen tai instituution ehdot tai jopa pyrkimys pitää instituutiosta ulkona sellaiset henkilöt, jotka eivät täytä ehtoja. Kun vaikuttaja heikentyy, eli jostain syystä ei pysty täyttämään ehtoja, vahvempi vastustaja aiheuttaa abstraktin liikkeen, jossa muuttuja joutuu alueen eli kiintopisteen ulkopuolelle. Konstruktio ei kuitenkaan itse hahmota tätä aiheutusta, sillä se ilmaisee vain muuttujan liikkeen ja muutoksen.

Seuraavaksi tarkastelen esiintymiä, jossa kiintopisteenä on jonkinlainen metafora.

79. Sen jälkeen tulee vaalit, joissa tapahtuu hirveitä: seitsemäntoista valtuutettua tippuu kuvioista. (29.11.2015 Historia toistaa itseään, vai mitä?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13976021/historia-toistaa-itseaan-vai-mita#comment-81929211>)
80. Sukulaisetkin tippuu vähitellen *ystävyyden piiristä*, kuka suuttuu jostain ja ei näe metsää puilta. (6.1.2016 Montako ystävää sinulla on?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14041842/montako-ystavaa-sinulla-on#comment-82533218>)

Merkitys on samantapainen myös metaforakiintopisteiden kanssa. Esimerkin 79 *kuviot* viittaavat jonkin valtuuston yhteisöön tai instituutioon, josta *seitsemäntoista valtuutettua* joutuu pois. Oikeastaan *kuviot* on vain metafora valtuustoinsituutille, joten esimerkin merkitys on lähes samanlainen kuin aikaisemman ryhmän esimerkeillä. Esimerkissä 80 myös *ystävyyden piiri* asettaa myös ehdot sen sisällä pysymiseen.

Seuraavaksi otan tarkasteluun tapauksia, joissa muuttujana on abstrakti konsepti. Se on selvästi harvinaisempi muuttujatyyppejä, sillä sitä edustavat tässä nimenomaisessa alamerkityksessä vain seuraavat esiintymät:

81. Nyt kk myynti laski konsernilla satoja autoja ja audi tipahti 10 listalta. (3.4.2016 Miksi ostaa seat, VW, skoda tai audi: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14217278/miksi-ostaa-seatvws-koda-tai-audi#comment-84054801>)
82. Silti [automerkki] tipahti kymppikärjestä, Eli muita merkkejä meni enemmän. (13.4.2016 VW tulosjulkistus tulossa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14233273/vw-tulosjulkistus-tulossa#comment-84179077>)

Vaikuttaa siltä, että esimerkit saattaisivat olla peräisin samasta keskustelusta, vaikka poimin vain joka kymmenennen korpuksen listaaman esiintymän. Koska aineistossani tällaista käyttöä edustavat vain nämä kaksi esiintymää, jotka saattavat olla jopa saman ihmisen kirjoittamia, ei verbin käytöstä tällaisella muuttujalla voida vetää kovin varmoja johtopäätöksiä. Joka tapauksessa voidaan todeta, että muuttujana toimii automerkki, joka on abstrakti konsepti. Kiintopisteenä toimivat *10 lista* [*10-lista*] ja *kymppikärki*, jotka todennäköisesti viittaavat samaan asiaan, eli jonkinlaiseen kymmenen parhaan automerkin listaan. Tällaiseen listaan pääsyyn ja sillä pysymiseen on varmasti jonkinlaiset ehdot, jonka automerkin täytyy täyttää, joten merkityksensä puolesta tämä käyttö on samanlaista kuin tapauksissa, joissa muuttuja on ihminen.

Voidaan myös pohtia, motivoituuko merkitys tässä tapauksessa esimerkiksi erilaisista listoista, taulukoista ja graafeista, joissa esimerkiksi automerkin myyntiluvut esitetään viivana, joka on subjektiivisessa YLÖS–ALAS-liikkeessä, jossa suunta ALAS tarkoittaa luvun vähenemistä. On mahdollista, että esimerkkien 81 ja 82 *kymppikärki* on esitetty graafina, jossa automerkkien tulokset on esitetty janoina. Jos muuttujana toimivan automerkin jana esitetään alaspäin suuntautuneena janana, joka päättyy alemmas kuin kymmenen muuta automerkkiä, voidaan muuttujan nähdä *tipahtaneen kymppikärjestä*. Tällöin ilmaukset motivoituisivat aikaisemmin käsitellystä 'laskeutua'-merkityksestä, jossa on kyse alaspäin suuntautuneesta asennonvaihdosta.

Yhden kiintopisteen esiintyminen ja korostuminen ei rajaa pois toisen kiintopisteen mahdollisuutta, ja aineistossani on muutama tapaus, jossa esiintyy kaksi kiintopistettä: kiintopiste, josta muuttuja liikkuu pois päin, ja kiintopiste, jota kohti muuttuja etenee.

83. Kun *eliitistä tippuu luokkaan 2.* havahtuu todellisuuteen. (9.1.2016 Missi Smura ORRRRJATYÖHÖN???: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14054364/missi-smura-orrrrjatyohon>)

Esimerkissä 83 merkitys rakentuu niin, että *eliitillä* on tietyt ehdot, jotka täytyy täyttää, jotta ryhmään voi kuulua. *Luokka 2.* on taas laajempi ryhmä, jolla ei välttämättä ole muita ehtoja kuin se, että *luokkaan 2.* kuuluva ei voi kuulua *eliittiin*. *Eliitti* on siis tarkasti rajattu ryhmä, josta voi *tippua pois*. Kaikki muu voidaan käsittää kuuluvaksi *luokkaan 2.* Koska lähtöpisteenä toimiva ryhmä on tarkemmin rajattu, se asettaa tiukemmat vaatimukset muuttujalle ja korostuu näin kiintopisteenä. Ilmauksessa korosteisempaa on siis suunta pois päin ensimmäisestä kiintopisteestä kuin suunta kohti toista kiintopistettä.

4.2.2 'liikkua metaforisesti alaspäin johonkin ryhmään'

Tässä alamerkitysryhmässä ilmaus on konstruoitu niin, että korosteisena kiintopisteenä toimii olio, jota kohti muuttuja liikkuu. Useimmissa tapauksissa kohdetta, josta muuttuja on irronnut tai muuten eronnut, ei ole ilmaistu, mutta se on mahdollista hahmottaa kontekstin tai maailmantiedon perusteella. Aineistossani tätä merkitystä edustavat esiintymät on mahdollista jakaa vielä uusiin alaryhmiin sen mukaan, millaisia niiden kiintopisteet ovat. Kiintopisteiden ominaisuudet vaikuttavat siihen, millaisen merkityksen verbi saa kussakin kontekstissa. Konstruktion kaava on seuraavanlainen:

M ['ihminen/abstrakti konsepti'] + verbi + K ['ryhmä/abstrakti konsepti']_{ill/all} / ['sija']_{tra}

Ensimmäisessä alaryhmässä kiintopisteenä toimii abstrakti konsepti. Verbin merkitys on metaforinen, ja ilmaisee johonkin olotilaan joutumista. Pääsääntöisesti nämä olo-tilat ovat vielä huonoja ja negatiivisia.

84. Yhteiskunta jakautuu niin että on äärettömän köyhiä ja osa äärettömän rikkaita jotka saa köyhien selkänahasta vielä lisää, Just *köyhyyskoukkuun pudonneiden työttömien* pitäisi vielä sitä sian kassaa kartuttaa lisää jotta ne olisivat tyytyväisiä ja niiden kakarat ovat kuin kuninkaallisia. (26.11.2015 Työttömät maatilolle töihin !: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13967673/tyottomat-maatilolle-toihin-!#comment-81869548>)
85. *Viveca* osoitti ensimmäistä kertaa omaavansa hermot ja **putosi mitalisijojen ulkopuolelle**. (21.12.2015 SM 2016 Mikkeli: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14008285/sm-2016-mikkeli#comment-82279775>)
86. Jos ei yhteiskunnan verorahat tule riittämään Niin ihan asiallista mun mielest pistää eläkkeellä jo olevat nälkäkuurille Ja *samalle nälkä kuurille tippuu muutkin* sitä mukaa kun eläkeikä koittaa (eli tasapuolista on?) (16.12.2015 Eläkkeen taitettu indeksi.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13965038/elakkeen-taitettu-indeksi-#comment-82205782>)

Kiintopisteinä toimivat *köyhyyskoukku* [köyhyysloukku], *mitalisijojen ulkopuolelle* ja *nälkäkuuri* ovat kaikki itsessään jossain määrin metaforisia. Verbien prototyypisistä merkityksestä on jälleen kerran lainattu äkkinäisen ja odottamattoman liikkeen sävy. Muuttuja, joka on ihminen, joutuu siis vasten tahtoaan ja odottamatta johonkin negatiiviseen olotilaan.

Esimerkin 84 *Köyhyyskoukku* on luultavasti virheellinen muoto sanasta *köyhyysloukku*, josta KS:ssa (s.v. *köyhyysloukku* 31.12.2018) lukee seuraavasti: ”**kuv.** tilanteesta jossa yhteiskunnan tuki vähenee olennaisesti tulojen kasvaessa. *Pudota köyhyysloukkuun.*” Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa työttömänä ollessaan henkilö voi saada enemmän rahaa tuista kuin tekemällä töitä. *Köyhyyskoukku* saattaa olla myös ivallinen väännös *köyhyysloukusta*, jolloin sillä kenties ivaillaan henkilöille, jotka pyrkivät pysymään työttöminä saadakseen enemmän rahaa.

Seuraavassa alaryhmässä kiintopisteinä toimii hieman laajempi kattaus erilaisia kielellisiä ilmaisuja. Kun edellisessä alaryhmässä prosessi ilmaisi muuttujan joutumista joihinkin olosuhteisiin, tässä alaryhmässä muuttujan joutuminen jonnekin kuvaa ennemmin muuttujan omia ominaisuuksia tai piirteitä.

87. Ymmäryksesi ei selvästikkään riitä ymmärtämään minkälainen ihminen on maahanmuuttokriittinen, sinun ajatusmallilla hän putoaa välittömästi *rasisteihin*. (11.12.2015 Valtakunnansyyttäjä Matti Nissinen.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13999936/valtakunnansyyttaja-matti-nissinen-#comment-82115285>)
88. **Putoan** täysin *tohon [kahden ulkonäköstereotypian] väliin*. (12.12.2015 Stereotypiat. "En näytä biseksuaalilta": <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14002520/stereotypiat--quoten-nayta-biseksuaaliltaquot>)
89. **Putoaa** lähes *Soinin ja Halla-ahon tasolle idiotismissa*. (6.12.2015 Stubb vai Hönö: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13988083/stubb-vai-hono#comment-82041868>)
90. Kaiken kaikkiaan ottaen olipa taas hauskaa nähdä, kuinka kepu oli tipahtanut kakkoseksi gallupeiksi. (6.5.2016 Suom25lainen ja muut pöljakeput, tulkaa katsomaan: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14270111/suom25lainen-ja-muut-poljakeput-tulkaa-katsomaan>)
91. Vuonna 2011 Toyota tipahti Japanin maanjäristyksen ja tsunamin jälkeen välillä *kolmoseksi* General Motorsin ja Volkswagenin jälkeen, mutta on vallannut paikkansa takaisin. (27.4.2016 Toyota maailman suurin jo neljä vuotta: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14256283/toyota-maailman-suurin-jo-nelja-vuotta#comment-84391569>)

Tässä tapauksessa merkitys ja prosessi on ikään kuin peilikuva ’liikkua metaforisesti alas-päin pois jostakin ryhmästä jostakin ryhmästä’ -merkityksestä, jossa muuttuja joutui siirtymään pois jostakin ryhmästä, koska ei enää täyttänyt vaadittuja kriteerejä ja ehtoja. Esimerkeissä 87–91 muuttuja taas joutuu johonkin ryhmään, koska hän täyttää jotkin ehdot.

Prosessin nopeutta ja tahattomuutta kuvaamaan on valittu verbit, joiden prototyyppiset merkitykset ilmaisevat nopeaa ja odottamatonta liikettä. Jonkin ominaisuuden omaava ryhmä nähdään siis ikään kuin alueena, johon voi metaforisesti liikkua ja näin siirtyä. Esimerkeissä 90 ja 91 tuo alue on paljon pienempi, sillä *kakkosena* tai *kolmosena* voi olla vain yksi kerrallaan, koska kyseessä on sijoitus eli paikka järjestäytyneessä sarjassa.

Tätä merkitystä esiintyi myös muutaman kerran sellaisen muuttujan kanssa, joka oli jokin abstrakti konsepti:

92. Tuon prosenttimäärän saavat tippumaan vaaleissa vain sohvalle jääneiden liikkeelle lähtö, eli silloin kokoomus **putoaa** *sille omalle alle 10 % tasolle*. (3.12.2015 Yle: Perusuomalaisten kannatus edelleen syöksyssä: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13984106/yle-perusuomalaisten-kannatus-edelleen-syöksyssä#comment-81989973>)
93. Erityisesti itse yllättynyt että Suomen suurinkin omissa arvioissa **tipahtaa** *samaan kastiin paikallisen Lahtelaisen pienemmän tekijän kanssa*. (10.2.2016 Kerrostalo remontti Lahden seudulla: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14118460/kerrostalo-remontti-lahden-seudulla>)

4.2.3 'liikkua metaforisesti alaspäin ei-osallistujaksi'

Tässä merkityksessä muuttuja liikkuu metaforisesti alaspäin pois joltakin metaforiselta alueelta ja muuttuu ei-osallistujaksi. Verbin seurana ei ole samanlaista jostain oliosta koostuvaa kiintopistettä, vaan kiintopisteenä voidaan pitää lähinnä partikkelia *pois*, joka esiintyy joka esiintymässä. Skemaattinen kaava näyttää seuraavalta:

M ['ihminen/abstrakti konsepti']_{nom/par} + verbi + K [*pois*]

94. Myydään talot yksityiselle ja sitä mukaan kun vuokralaisia **putoaa** *pois*, yksityinen myy osakkeet uusille asunnonomistajille ja kylpee rahassa. (3.3.2014 Kunta-asunnot: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/12090985/kunta-asunnot#comment-66520350>)
95. Näinpä juuri, aika törkeää hommaa, töihin palkataan joku perhetuttu tms. vaikka ei ole pätevyyttä ja pätevä vieras työnhakija **putoaa** *pois* vaikka tekisi halvemmalla. (8.12.2015 Hyväveli systeemi jyllää!: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13978802/hyväveli-systeemi-jyllää!#comment-82072174>)
96. Ja aina joku **tipahtaa** kokonaan *pois*, kuten myös suuri osa (85%) yrityksistä ensimmäisen viiden vuoden aikana. (12.3.2016 Uutta näkökulmaa aiheeseen: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14177303/uutta-nakokulmaa-aiheeseen#comment-83678876>)

97. Muonio SOTE tapauksissa **tipahtanee** kuntana *pois* ja voit joutua hakemaan apua mainituista kolmesta eri kunnasta. (6.1.2016 Sairas tai terve, osaatko oikiaan paikkaan?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14046856/sairas-tai-terve-osaatko-oikiaan-paikkaan#comment-82531180>)

Hieman samaan tapaan kuin 'liikkua metaforisesti alaspäin pois jostakin ryhmästä jostakin ryhmästä' -merkityksessä, näissäkin esimerkeissä muuttuja joutuu pois jostakin rajatusta ryhmästä. Ryhmää ei kuitenkaan ole ilmaistu suoraan, vaan se pitää lähinnä hahmottaa muun kontekstin perusteella. Myöskään se, mihin muuttuja tarkalleen ottaen liikkuu, ei ole kovin olennaista. Partikkeli *pois* voi tässä yhteydessä tarkoittaa suurin piirtein 'mihin tahansa muualle'. Oletettuja kiintopisteitä ei pitäisikään ajatella tämän merkityksen yhteydessä paikkoina tai edes abstrakteina olioina. Sen sijaan merkitystä pitäisi kenties ajatella kaksinapaisena kuten kahden kiintopisteen esimerkkiä, jossa kiintopisteinä olivat *eliitti* ja *luokka 2*. Samaan tapaan tämä merkitys on tyypiltään *joko tai*, mutta tällä kertaa valinta kertoo siitä, onko muuttuja esimerkiksi 'hyväksytyjen' vai 'hylättyjen' joukossa. Esimerkiksi esiintymässä 95 käsitellään työnhakua. *Pätevä vieras työnhakija putoaa pois* eli hänet karsitaan hakijaehdokkaista. Kun hän *putoaa pois*, hänestä tulee 'hylätty', 'epäolennainen' ja 'ei-osallistuja'. Jos hän ei olisi *pudonnut pois*, hän olisi vielä 'olennainen' ja 'osallistuja'. Myös esimerkissä 94 vuokralaiset ovat 'olennaisia' ja 'osallistujia' asuessaan talossa, mutta kun he *putoavat pois*, he muuttavat pois ja heistä tulee 'ei-osallistujia'.

Olen koennut seuraavaan taulukkoon kaikkien kolmen statuksen muutoksen merkityksen alamerkityksien esiintymät, jotta alamerkityksiä voidaan verrata keskenään sen mukaan, kuinka usein ne esiintyvät aineistossani.

Taulukko 16. Statuksen muutoksen alamerkitykset.

Statuksen muutos	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
'liikkua metaforisesti alaspäin pois jostakin ryhmästä jostakin ryhmästä'	3	4	5	12
'liikkua metaforisesti alaspäin johonkin ryhmään'	5	2	7	14
'liikkua metaforisesti alaspäin ei-osallistujaksi'	2	0	1	3
Yhteensä	10	6	13	29

Taulukosta käy ilmi, että 'joutua pois' -merkitys on kolmesta alamerkityksestä selvästi harvinaisin. 'Liikkua metaforisesti alaspäin pois jostakin ryhmästä jostakin ryhmästä' ja 'liikkua metaforisesti alaspäin johonkin ryhmään' taas ovat keskenään melko tasaväkiset. Näin pienin otoksen perusteella on mahdotonta tehdä päteviä yleistyksiä, mutta vaikuttaa siltä, että *tippua*-verbi on vähiten käytetty tässä merkityksessä, kun taas *tipahtaa* saa selvästi eniten esiintymiä.

4.3 Arvon metaforisesti alaspäin suuntautunut muutos

Viimeisessä merkitysryhmässä prosessi ilmaisee arvon vähenemistä ja pienentymistä. Kutsun tästä eteenpäin merkitystä nimellä "Arvon muutos". Kyseessä on metafora, jossa suunta ALASPÄIN tai korkeus MATALA liitetään vähyyteen ja pienuuteen. Verbien ilmaisemaa liikeprosessia ja sen suuntaa käytetään ilmaisemaan muutosta, jossa jokin arvo muuttuu pienemmäksi. Verbeistä hyödynnetään edelleen niiden prototyyppisen konkreettisen liikkeen luonne. Lähde- tai kohdeväylää ilmaisevaa kiintopistettä ei prototyyppisissä tapauksissa ole, joten merkityksen kaava näyttää seuraavalta:

M ['arvo'] + verbi

Seuraavaksi muutamia esimerkkejä:

98. Valtionosuudet ja verotulot ovat kuitenkin merkittävästi **pudonneet** vuodesta 2014, joten vuosi 2016 näyttää painuvan 700 000 euroa alijäämäiseksi. (25.11.2015 baasin potaskaa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13964169/baasin-potaskaa#comment-81863383>)
99. Sitten ei ole varaa huoltaa sitä rohjoa edes kunnolla ja hinta **putoaa**. (27.11.2015 Omistusasumiseen?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13944452/omistusasumiseen#comment-81884271>)
100. Suosio **tipahti** kun sisällä asuu kakara. (11.5.2106 Pitäisikö Audilasit riisua?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14278365/pitaisiko-audilasit-riisua#comment-84582465>)
101. **ei se syke** sen ensimmäisen 10 sekunnin aikana niin paljoa **ehdi tippua** että heittää enempää kuin 10 lyöntiä minuutissa. (27.11.2015 Maksimisyke? Pitääkö olla huolissaan, jos...: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13961981/maksimisyke-pitaako-olla-huolissaan-jos---#comment-81887034>)

102. Ylöjärven Uutisten tilaajamäärät ovat tippuneet viime vuodet kuin lehmän häntä. (24.9.2015 Miksi paikallislehti ei kiinnosta: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13839342/miksi-paikallislehti-ei-kiinnosta>)

Kuten esimerkeistä käy ilmi, tätä merkitystä esiintyy kaikilla kolmella verbillä. Muuttujana toimii jokin arvo, joka on itsessään abstrakti. Arvo on yleensä jokin laskettava määrä, joka voi muuttua. Aineistoni yleisimpiä tämän merkityksen muuttujia ovat muun muassa erilaiset hinnat, tilaajamäärät, suosio, paino ja verenpaine.

Esimerkki 102 on siitä mielenkiintoinen, että siinä arvon vähenemistä ilmaiseva merkitys on rinnastettu konkreettiseen laskeutumisen prosessiin, jota tarkastelin jo luvussa 3. Lehmän häntä alkaa sen takapuolesta ja muodostaa pitkänmallisen kehonosan. Tyypillisesti lehmän häntä osoittaa levossa kohti maata pystysuorasti. Esimerkissä 102 käytetty vertaus on mitä todennäköisimmin motivoitunut tästä pystysuoruudesta. Mielenkiintoisesti lehmän häntä ei kuitenkaan tässä suhteessa liiku mihinkään, vaan se pysyy paikallaan kiinni lehmässä eikä oikeasti laskeudu mihinkään. Kyse on luultavasti subjektiivisesta liikkeestä, eli lehmän häntää, pitkänomaista oliota, ikään kuin tarkastellaan monesti eri tarkastelupisteestä, jolloin havainnoitsijan on mahdollista kuvitella fiktiivinen liike yhdeltä pisteeltä toiselle ja kuvata paikallaan pysyvää objektia liikkeen avulla.

Usein arvon muutosta ilmaiseva verbi saa täydennykseksen jonkinlaisen laadun tai määrään, joka ilmaisee muutoksen määrää.

103. Kannattaa muistaa että uuden auton arvo voi pahimmillaan pudota kymmeniä euroja päivässä. (19.11.2015 Turvallinen ja halpa uusi auto nuorelle naiselle: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13953031/turvallinen-ja-halpa-uusi-auto-nuorelle-naiselle#comment-81757058>)
104. Laihdutuksen jälkeen paino on pudonnut 2kg lisää. (25.11.2015 Laihana ei liho helposti.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13965828/laihana-ei-liho-helposti->)
105. Nato kannatus on tipahtanut hetkessä 8%. (23.4.2016 Ymmärrys kasvaa reserviläisliitossa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14249762/ymmarrys-kasvaa-reservilaisliitossa>)
106. Puolue ohitti niukasti perussuomalaiset (15, 1 %) , jonka kannatus tippui 1, 5 prosenttiyksikköä. (30.10.2014 KESKUSTALLE HIRMULUKEMAT 25,5 PROSENTTIA: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/12827817/keskustalle-hirmulukemat-255-prosenttia>)

Laatujen ilmaisema määrä voidaan nähdä osana metaforista konstruktiota, jossa laatu ilmaisee ikään kuin muuttujan liikkuman matkan. Konkreettisille painovoiman aiheuttamalle liikkeelle on mahdollista määrittää liikutun matkan pituus esimerkiksi näin: *Matti putosi kaksi metriä ennen kuin osui maahan*. Tässä *kaksi metriä* toimii määrätteenä, eli se tuo lisätietoa verbin prosessista. Tämän pohjalta voidaan hahmotella konstruktio ”M + verbi + K [’matkan määre’]_{par}”.

Esimerkeissä 103–106 esiintyy samanmuotoinen rakenne, jossa on muuttuja, prosessia ilmaiseva verbi ja prosessia määrittävä partitiivimuotoinen määre. Vaikkapa esimerkiksi 127 *kannatus tippua 1,5 prosenttiyksikköä* on täysin vastaava rakenne, tosin *1,5 prosenttiyksikköä* ei ole matkan pituutta ilmaiseva määre. Se ilmaisee ennemmin arvon muutosta. Tämä selittyy sillä, että verbin merkitys on metaforisoitunut, kun sitä on ryhdytty käyttämään arvon muutoksen kuvauksessa. Samalla myös konstruktio on metaforisoitunut, ja matkan määrää ilmaiseva konstruktio ilmaisee tässä siis arvon muutosta.

Samanlainen metaforisoituminen on tapahtunut myös paikkaa ilmaisevien kiintopisteiden kanssa. Konkreettisen liikkeen merkityksissä muuttuja liikkui joko jostain konkreettisesta paikasta johonkin toiseen konkreettiseen paikkaan, jolloin konstruktiot saattavat olla esimerkiksi muotoa ”M + verbi + K [’konkreettinen paikka’]_{ela/ill}”. Esimerkeinä näistä toimivat esimerkiksi *Kissa putosi katolta* ja *Omena tipahti maahan*. Arvon muutoksen merkityksessä määrätteenä toimii jokin arvoalue kuten 25 % tai *minimi*, joka mielletään metaforisesti tasoksi tai muuksi paikaksi.

107. He joutuvat kortistoon ja työeläkkeen määrä **putoaa minimiin** noina vuosina ja tästäkin hyöty jää eläkeyhtiöille, siitä palkitaan yhtiöiden johtajat satojentuhansien bonuksilla. (25.11.2015 Eläkkeen taitettu indeksi.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13965038/elakkeen-taitettu-indeksi-#comment-81857786>)
108. Selittää osittain miten kuukausikohtainen menoerä prosenteissa **tipahti 10stä alle 1een**. (10.12.2015 Mites budjetti toteutunut soten osalta?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13934013/mites-budjetti-toteutunut-soten-osalta#comment-82105843>)
109. Itse ostin ihan viimeisiä samsung s3 malleja vähän yli kaksi vuotta sitten ja niidenkin hinnat **oli** jo silloin **tipahtaneet 250euroon** (vaikka uutuutena 2012 maksaneet ekin 600e). (10.3.2016 En osta samsungia enään ikinä: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14173029/en-osta-samsungia-enaan-ikina#comment-83640776>)

110. Ilmeisesti valovoima tippuu jonnekin f6:seen? (2.12.2015 telejatkeet?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13983097/telejatkeet>)
111. Voi olla että Alanyan turismi tipahtaa puoleen viime vuotisesta. (18.2.2016 Surkea on tilanne Alanyan matkailun suhteen.: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14133298/surkea-on-tilanne-alanyan-matkailun-suhteen->)

Elatiivi- ja illatiivimuotoiset määritteet eivät ole ainoat mahdolliset, vaan määritteissä saattaa esimerkiksi esiintyä *päälle*- ja *alle*-postpositioita.

112. Naton kannatus on pudonnut jo alle 20 %:in. (23.12.2015 Nato-kannatus romahtanut Suomessa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13906408/nato-kannatus-romahtanut-suomessa#comment-82304788>)

Arvoalueen hahmottaminen tasoksi voidaan sanallistaa myös näkyviin, jolloin ilmauksessa esitetään suoraan, että jokin arvo muuttuu eli liikkuu jollekin *tasolle*. Merkitys ei kuitenkaan ole kirjaimellinen eikä viittaa konkreettiseen tasoon. Kyseessä on ennemmin *jonkin tasolle* -konstruktio, jolla ilmaistaan samankaltaisuutta jonkin toisen kanssa yleensä jokseenkin negatiivisessa sävyssä.

113. brändin arvostus putosi nyt halppismerkkinsä tasolle. (25.11.2015 saksassa ruotsissa suomessa.kaikkialla: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13964024/saksassa-ruotsissa-suomessa-kaikkialla#comment-81853567>)
114. Jo paljon ennen Suomen pisa tuloksille käy kuten Ruotsissa, **tippuvat kehitysmaatasolle.** (3.12.2015 Suomen Pisa-tulokset v.2030?: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13983666/suomen-pisa-tulokset-v-2030#comment-81987640>)
115. Tiedän useamman yksinhuoltajan jotka sanovat ettei kannata ottaa töitä vastaan kun se on - =0. Tämä asumistukihan juuri nostaa vuokratasoa ja **tippuisi realistiselle tasolle** jos poistuisi ja menisi sille realistiselle palkkatasolle mutta kun se tavallinen palkansaajakin maksaa suurimman osan asumiskuluihin. (31.12.2015 Uutisissa tänään: Asumistukeen menee miljardeja: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14035917/uutisissa-tanaan-asumistukeen-menee-miljardeja#comment-82430598>)

Arvon vähentymisen merkityksen yhteydessä esiintyy vielä yksi konstruktio, jossa on mukana translatiivimuotoinen kiintopiste. Merkityksessä muuttujana toimiva arvo muuttuu *joksikin*, eli prosessi ilmaisee myös jonkinlaista tulosta.

M [’arvo] + verbi + K [*pieni*]_{tra}

116. Nälkää näkevien määrä on pudonnut jo *aivan pieneksi*. (8.12.2015 Tieto vapauttaa: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13988754/tieto-vapauttaa#comment-82071123>)
117. [perussuomalaisten pahin painajainen] on se että **putoavat** *pienemmäksi* kuin RKP. (3.12.2015 persujen pahin psinajainen: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/13984493/persujen-pahin-psinajainen>)
118. jonnekin puoleentoista tonniin - vasta tämän jälkeen ruvetaan varovasti päästämään kytkintä annetaan tarvittaessa lisää kaasua niin, **ettei moottorin kierrokset tipahda alemmaksi** (30.3.2016 Miksi en osaa lähteä liikennevaloista: <https://keskustelu.suomi24.fi/t/14192810/miksi-en-osaa-lahtea-liikennevaloista#comment-83966512>)

Translatiivimuotoiset kiintopisteinä toimivat *pieneksi*, *pienemmäksi* ja *alemmaksi*. Positiivimuotoinen *pieneksi* ilmaisee perfektin kanssa päättynyttä prosessia, jolloin *pieneksi* on todellakin tulos. Jälkimmäisessä esimerkeissä kiintopisteet ovat komparatiivissa, ja ne esiintyvät virkkeissä, jotka kuvaavat mahdollista tapahtumaa tai fiktiivistä tapahtumaa jo tapahtuneen prosessin sijaan. Esimerkissä 117 kyseessä on pelko, siis fiktiivinen todellisuus, kun taas esimerkissä 118 ohjeistetaan, mitä tulee tehdä, jotta vältytään viimeisen lauseen kuvaamalta tapahtumalta, eli *moottorin kierroksien tipahtamiselta alemmas*.

Esimerkissä 117 muuttujaksi voidaan elliptisestä ilmaisusta huolimatta hahmottaa *perussuomalaiset*, jota ei voida pitää samanlaisena muuttuvana arvona kuin esimerkiksi *verenpainetta* tai *hintaa*. Maailmantiedon turvin voidaan kuitenkin todeta, että arvo, joka kyseisessä tapauksessa pienenee, on hyvin luultavasti joko puolueen kannatusprosentti tai puolueen jäsenten lukumäärä, jotka kummatkin ovat mitattavia arvoja, jotka voivat muuttua. Näin ollen lasken tämän esimerkin kuuluvan samaan ryhmään kahden muun esimerkin kanssa.

5 Vertailua

Tässä pääluvussa tarkastelen lyhyesti aineistoani muun muassa kvantitatiivisesta näkökulmasta. Olen tässä tutkielmassa jaotellut aineistoani erilaisiin merkityksiin ja merkitysryhmiin ja esittänyt joitakin taulukoita eri esiintymien määrästä. Tässä luvussa tarkastelen aineistoani kokonaisuutena ja pyrin selvittämään, missä suhteessa eri verbit ja merkitykset ovat toisiinsa. Lisäksi vertaan analyysini tuloksia verbien eri merkityksistä muutamien sanakirjan määritelmiin. Taulukoissa käyttämäni merkitysten nimitykset perustuvat analyysiluvuissani käyttämiin nimiin. Yleensä käytän aikaisemmin ilmoittamaani lyhyempää versioita kunkin merkityksen nimestä.

5.1 Verbit ja merkitykset

Aloitan aineistoni vertailun kokoamalla yhteen kaikki päämerkitykset, jotka esiintyvät aineistossani ja joita olen analysoinut tässä tutkielmassa. Tarkastelen myös alamerkitysten ja konstruktoiden osuuksia, mutta selkeyden ja kokonaisuuksien hahmottamisen helpottamiseksi vertailen ensin vain päämerkitysryhmiä, jotka olen esittänyt seuraavassa taulukossa.

Taulukko 17. Aineiston esiintymät päämerkityksien ja verbien mukaan.

Merkitys	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
OBJEKTIIVINEN LIIKE	54	39	69	162
'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	54	36	64	154
Asennonvaihto	0	3	5	8
ABSTRAKTINEN/SUBJEKTIIVINEN LIIKE	46	61	31	138
'ilmestyä'	1	19	7	27
Statuksen muutos	10	6	13	29
Arvon muutos	35	36	11	82

Taulukko kattaa koko aineistoni, eli yhtään poikkeustapausta ei jäänyt näiden merkitysryhmien ulkopuolelle. Tämän osoittaa se, että objektiivisen liikkeen esiintymien kokonaismäärä on 162 ja abstraktin tai subjektiivisen liikkeen esiintymien 138, ja $162 + 138 = 300$.

Ensimmäinen huomio on se, että kun kaikkien verbien esiintymät lasketaan yhteen ja vertaillaan eroja objektiivisen ja abstraktisen tai subjektiivisen liikkeen välillä, objektiivinen liike on hieman yleisempää. Objektiivisen liikkeen 162 esiintymää kattavat 54 % koko aineistosta, kun taas abstraktisen/subjektiivisen liikkeen 138 esiintymää edustavat 46 % aineistosta. Ero ei ole kovin suuri, eli määrät ovat lähes saman suuruiset. On mahdollista, että toisessa otoksessa ryhmien määrät voisivat olla kooltaan vielä lähempänä toisiaan tai jopa että abstraktinen/subjektiivinen liike -ryhmä voisi olla suurempi kuin objektiivinen liike.

Yksittäisten verbien tarkastelu tuottaa varioivampia tuloksia. *Pudota*-verbillä esiintymät jakautuvat myös melko tasaisesti liiketyyppien mukaan. Liiketyyppien prosenttiosuus vastaa itse asiassa täsmälleen koko aineiston jakautumista objektiiviseen ja abstraktiseen/subjektiiviseen liikkeeseen niin, että objektiivista liikettä edustaa 54 % ja abstraktia liikettä 46 %. Tässäkin tapauksessa aineiston koko vaikuttaa tuloksen luotettavuuteen, ja suurempi otos tai eri korpus voisi antaa hieman toisenlaisen tuloksen. Omassa aineistossani *pudota*-verbiä kuitenkin käytetään lähes yhtä paljon niin objektiivisen kuin abstraktiseen/subjektiivisen liikkeen ilmaisuun, mutta kuitenkin niin, että objektiivinen liike on hieman yleisempää.

Tippua-verbi ei jakaudu samalla tavoin tasaisesti liiketyyppien välillä. Sen sijaan abstraktisen/subjektiivisen liikkeen ryhmä on selvästi suurempi kuin objektiivisen liikkeen ryhmä. Abstraktinen/subjektiivinen liike kattaa 61 esiintymällään 61 % verbin 100 esiintymästä. Objektiivista liikettä edustaa siis jäljelle jäävä 39 % esiintymistä. *Tippua*-verbi esiintyy siis paljon yleisemmin abstraktisen/subjektiivisen liikkeen merkityksessä, jolloin kyseessä on yleensä objektiivisen liikkeen metaforinen laajentuma.

Tulos on siitä mielenkiintoinen, että *tippua*-verbin kohdalla esiintymien jakautuminen liiketyyppien välillä on päinvastainen kuin *pudota*-verbillä ja koko aineistossa yleensä. Koska pidän kaikkien kolmen verbin prototyyppisenä merkityksenä objektiivista, painovoiman aiheuttamaa muuttujan liikettä, on helppo olettaa, että kaikki verbit myös suosisivat objektiivisen liikkeen merkitystä. Näin ei kuitenkaan ole *tippua*-verbillä. Ilmiö voi johtua esimerkiksi siitä, että koska *tippua* usein implikoi jatkuvaa tai frekventatiivista prosessia, se vaatii myös muuttujan, joka on ominaisuuksiltaan tietynlainen erityisesti silloin, kun kyseessä on objektiivinen liike, jolla on vastine kielenulkoisessa todellisuudessa. Yleensä tällaiset muuttujat ovat esimerkiksi nestettä, ainesta tai ne koostuvat monesta osasta. Myöhemmin tässä luvussa tarkastelen vielä erilaisten muuttujien osuuksia aineistosta ja osoitan, että esimerkiksi neste muuttujana on todella harvinainen.

Abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen tapauksessa kyseessä on taas usein metafora tai muu kielikuvallisuus, jolloin muuttujan ominaisuuksien ei aina tarvitse täyttää samoja kriteerejä. Abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen muuttujina toimivat usein myös erilaiset abstraktit konseptit, kuten *rakkaus*, joihin fysiikan lait ja rajoitteet eivät päde lainkaan. Lisäksi *tippua*-verbin abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen osuutta lisää muun muassa vain *tippua*-verbille ominainen, runsaasti käytetty *ei tipu* -konstruktio 'ilmestyä'-merkityksessä.

Tipahtaa-verbikin poikkeaa kahdesta muusta verbistä. Kun *putoaa* jakautuu melko tasaisesti liiketyypiryhmien kesken ja *tippua* suosii abstraktista/subjektiiivista liikettä, *tipahtaa* on puolestaan selvästi objektiivista liikettä ilmaiseva verbi. Sen esiintymistä lähes 70 % edustaa objektiivista liikettä, mikä tarkoittaa vain 30 % abstraktisen/subjektiiivisen liikkeelle. Tätä selittää muun muassa se, että *tipahtaa*-verbillä on useita sellaisia 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen konstruktioita, joita kahdella muulla verbillä ei ole lainkaan. Kenties *tipahtaa*-verbin momentaanijohdin sitoo verbin läheisemmin kiinni ajalliseen ulottuvuuteen ja aspektiin. Koska olennainen osa *tipahtaa*-verbin merkityksestä on sen punktuaalisuus ja hetkellisyys, verbi vaikuttaa ankkuroituvan tiukemmin objektiiviseen liikkeeseen, sillä *tipahtaa*-verbin ilmaisemalla objektiivisella liikkeellä on yleensä selkeä alku- ja päätepiste. Usein metaforisissa ilmaisussa aspekti ei ole yhtä konkreettinen, ja verbillä saatetaan näissä tapauksissa metonyymisesti viitata pidempäänkin aikaväliin.

Tarkastelemani kolmen verbin välillä on siis selkeitä eroja siinä, suosivatko ne objektiivista vai abstraktista/subjektiiivista liikettä. *Pudota* on verbeistä neutraalein, ja sen esiintymät jakautuvat melko tasaisesti liiketyyppien kesken. *Tippua* suosii abstraktista/subjektiiivista liikettä. *Tipahtaa* puolestaan ilmaisee tyypillisesti objektiivista liikettä. Seuraavaksi analysoin lyhyesti sitä, missä suhteessa päämerkitysryhmät ovat toisiinsa nähden ja miten verbit jakautuvat päämerkitysryhmien välillä.

Aloitin tarkastelemalla sitä, missä suhteessa päämerkitysryhmät ovat toisiinsa koko aineiston tasolla. Taulukosta 17 ilmenee, että ehdottomasti suurin ryhmä on objektiivisen liikkeen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'. Ryhmän 154 esiintymää edustavat yli puolta koko aineistoni 300 esiintymästä. Pidän merkitystä jokaisen tarkastelemani verbin prototyyppisenä merkityksenä, ja aineiston analyysi tukee tätä hypoteesia. Verbien prototyyppiset merkitykset eroavat kuitenkin hieman toisistaan niin, että *tippua*-verbin prototyyppinen liike on frekventatiivista, *tipahtaa*-verbin ilmaisema prosessi on punktuaalisempaa kuin kahdella muulla verbillä ja liike kattaa yleensä vain lyhyehkön matkan. *Pudota* on neutraalimpi kuin nämä kaksi muuta verbiä.

Seuraavaksi suurin ryhmä on abstraktista/subjektiiivista liikettä edustava arvon muutos, jonka 82 esiintymää edustavat noin 27 % prosenttia eli noin neljäsosaa aineistosta. Seuraavat kaksi päämerkitystä, statuksen muutos ja 'ilmestyä' ovat lähes samankokoisia, sillä ne edustavat molemmat vajaata 10 % aineistosta. Harvinaisin päämerkitys on objektiivisen liikkeen asennonvaihto, joka kahdeksalla esiintymällään kattaa noin 3 % aineistosta.

Suurin päämerkitysryhmä edustaa siis objektiivista liikettä. Sitä seuraavat abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen kaikki merkitysryhmät, joiden merkitykset ovat kaikki metaforisia laajentumia suurimmasta 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksestä. Toinen objektiivista liikettä edustava jää suuruusjärjestyksen viimeiseksi.

Se, että noin puolet aineistostani edustaa jotain muuta merkitystä kuin prototyypistä, objektiivista 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitystä, on erittäin mielenkiintoinen tulos. Mielenkiintoisuus syntyy siitä, että esimerkiksi Marjatta Palander on kirjoittanut artikkelissaan "*Tippuuko*" taso? (Kielikello 1/2006) *tippua*-verbin käytön laajentumisesta kielenhuolto-ongelmana. Hän viittaa Annastiina Viertiön artikkeliin *Ti-lastokieli "alentaa" ilmaisukykyä* (Kielikello 1/1999) ja kertoo, kuinka yhä useammin käytetään verbejä kuten *nousta*, *laskea* ja *alentua* silloin, kun voitaisiin käyttää paremmin esimerkiksi verbejä *lisääntyä*, *kallistua* tai *vähentyä*. Viertiö antaa esimerkin *Koko maan traktorimyynti putosi noin 40 prosenttia* ja toteaa, että myynti *vähenee* tai *pienenee* eikä suinkaan *putoa*. Viertiö pitää ilmiötä ongelmana, joka aiheuttaa ilmaisukyvyn heikkenemistä. (Viertiö 1999.) Palander tuo ilmiön rinnalle erityisesti *tippua*-verbin käytön vastaavassa merkityksessä, ja nimeää sen tyylilliseksi poikkeamaksi. Lisäksi hän moittii verbin laajenemista pois konkreettisesta, kontinuaatiivisesta merkityksestä, jolla hän viittaa ilmeisesti merkitykseen, jota kutsun 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitykseen. (Palander 2006.)

Palander ja Viertiö pitävät verbiin laajentumista arvon muutoksen merkitykseen kielenhuolto-ongelmana, joka rajoittaa ja heikentää kielemme ilmaisuvoimaa. Kielen ammattilaisten mielipiteistä huolimatta merkitys vaikuttaa ainakin aineistoni perusteella kukoistavan. Merkitys on aineistoni toiseksi suurin ja käytössä kaikilla verbeillä. Aineistoni on pääasiallisesti 2010-luvulta, Palanderin artikkeli 2000-luvun puolivälistä ja Viertiön 1990-luvun lopulta. Aineistoni perusteella voidaan todeta, että näitä artikkeleita mahdollisesti seuranneet kielenhuoltoyritykset eivät ole pureet ainakaan puhekieleen, mutta toisaalta puhekielen standardoiminen tuskin on kielenhuollon tavoite.

On myös mielenkiintoista huomata, että objektiivisen liikkeen päämerkitykset ovat kooltaan niin vastakkaisia, sillä objektiivista liikettä edustavat sekä aineistoni suurin että pienin merkitysryhmä. Kun verbejä käytetään objektiivisen liikkeen merkityksessä, kyseessä on tyypillisesti lähes aina prototyypinen merkitys. Asennonvaihdon merkitys vaikuttaa erittäin harvinaiselta, ja aineistoni informaalin luonteen takia on hyvin todennäköistä, että kyseessä on puhekielinen ilmaus, joka saattaa olla vieläpä rajautunut tiettyihin murteisiin tai slangeihin, sillä en esimerkiksi ollut itse törmännyt kyseiseen käyttöön ennen kandidaatintutkielmaani, jossa *tippua*-verbillä oli muutama kyseisen merkityksen esiintymä.

Seuraavaksi analysoin lyhyesti vielä päämerkitysten jakaantumista yksittäisten verbien mukaan. Aloitan *pudota*-verbistä. Taulukosta 17 selviää, että yli puolet verbin esiintymistä edustaa 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitystä. Seuraavaksi suurin merkitysryhmä on arvon muutos noin kolmasosalla verbin esiintymistä, ja sitä seuraa statuksen muutos 10 % verbin esiintymistä. *Pudota*-verbi jakautuu selvärajaisesti kolmen eri päämerkityksen kesken, sillä 'ilmestyä'-merkitystä edustaa vain yksi esiintymä ja asennonmuutos ei ole edustettuna ollenkaan. *Pudota*-verbi on ehkä prototyypisin kaikista kolmesta verbistä, sillä sen prototyypinen 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitys on vahvasti edustettuna, ja sen kaksi muuta päämerkitystä, eli arvon muutos ja statuksen muutos, ovat selkeästi prototyypisen merkityksen metaforisia laajentumia, eli niistä on helppo havaita, mistä merkityksestä ne ovat motivoituneet.

Tippua-verbi jakautuu eri tavoin verbien kesken. Kuten jo aikaisemmin tässä luvussa totesin, *tippua* suosii abstraktista/subjektiivista liikettä objektiivisen sijaan. Tämä näkyy myös siinä, miten esiintymät ovat jakautuneet eri päämerkityksiin. Mielenkiintoisesti 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' ja arvon muutos saavat täsmälleen yhtä paljon esiintymiä, eli 36 kukin, mikä tarkoittaa sitä, että kumpikin merkitys edustaa reilua kolmasosaa verbin esiintymistä. Kolmanneksi suurin merkitysryhmä on 'ilmestyä', joka edusti *pudota*-verbillä vain yksi esiintymä. 'Ilmestyä'-merkitys edustaa noin viidesosaa *tippua*-verbin esiintymistä, mitä selittää muun muassa konstruktio *ei tipu*. Sтакuksen muutos ja asennonvaihto saavat kukin muutaman esiintymän.

Tippua-verbin esiintymät jakautuvat siis tasaisemmin kaikkien viiden päämerkityksen kesken kuin *pudota*-verbillä, jolla ei esiintynyt joitain merkityksiä ollenkaan. *Tippua* ei ole myöskään vakiintunut ilmaisemaan jotain tiettyä merkitystä, vaan se voi yhtä todennäköisesti ilmaista konkreettista, painovoiman aiheuttamaa liikettä kuin arvon muutosta.

Tipahtaa-verbistä totesin jo aikaisemmin tässä luvussa, että se suosii objektiivista liikettä. Taulukosta 17 käy ilmi, että tämänkin verbin suurin päämerkitys on 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'. *Tipahtaa*-verbillä merkityksen osuus on kuitenkin suurempi kuin *pudota*-verbillä, jolla merkityksen esiintymiä oli noin puolet verbin kaikista esiintymistä. *Tipahtaa*-verbillä merkitystä edustaa 64 esiintymää, mikä tarkoittaa noin kahta kolmasosaa verbin kaikista esiintymistä. *Tipahtaa*-verbi on kolmesta tarkastelemastani verbistä eniten profiloitunut yhteen tiettyyn merkitykseen. Seuraavana merkityksenä on kahdesta aikaisemmasta verbistä poiketen statuksen muutos, tosin merkityksellä on vain kaksi esiintymää enemmän kuin arvon muutoksella, eli näitä kahta päämerkitysryhmää voidaan pitää suunnilleen samankokoisina. Myös jäljelle jäävät 'ilmestyä' ja asennonvaihto saavat kumpikin ainakin viisi esiintymää. *Tipahtaa*-verbilläkin esiintyy kaikkia päämerkityksiä toisin kuin *pudota*-verbillä. Mielenkiintoisin huomio 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen ylivoimaisuuden lisäksi on se, että arvon muutoksen osuus jää huomattavasti pienemmäksi kuin kahdella muulla verbillä. *Pudota*- ja *tippua*-verbeillä arvon muutos sai noin 35 % kunkin verbin esiintymistä, kun *tipahtaa*-verbillä vastaava osuus on vain 11 %. Tähän voi vaikuttaa *tipahtaa*-verbin taipumus ilmaista äkkinäisiä prosesseja. Arvon muutos voi toki joissain tilanteissa olla hyvinkin äkkinäistä ja nopeasti tapahtuvaa, mutta *tipahtaa* ei ehkä kuitenkaan ole se ominaisin verbi kuvamaan metaforista tapahtumaa, jossa on kyseessä subjektiivinen liike.

Tarkasteleman kolme verbiä jakautuvat siis hyvin eri tavoin sekä liiketyyppien että päämerkitysten kesken. Voidaankin siis todeta, että vaikka verbeille esiintyy samoja päämerkityksiä, ne ilmaisevat kuitenkin erilaisia prosesseja. Tämä tukee kognitiivisen kielipin hypoteesia siitä, että ero muodossa tarkoittaa eroa myös merkityksessä.

Olen tähän saakka tarkastellut aineistoani ja vertaillut verbejä liiketyyppien ja päämerkitysten tasolla. Seuraavaksi analysoin verbien jakautumista eri alamerkityksiin ja konstruktioihin. Pidän tarkasteluni tässä kuitenkin melko yleisenä ja pintapuolisena, sillä olen käsitellyt alamerkitysten ja konstruktioiden jakautumista eri verbien kesken jo analyysiluvuissa 3 ja 4. Seuraavan sivun taulukosta 18 selviää, miten aineistoni 300 esiintymää jakautuvat eri liiketyyppisiin päämerkityksiin ja alamerkityksiin. Eri ryhmät on esitetty hierarkkisesti niin, että tumma taustaväri viittaa yläkategoriaan ja vaalea alakategoriaan. Valkealla pohjalla esitetyt alamerkitykset sisältyvät siis vaaleanharmaalla esitettyihin päämerkityksiin, jotka puolestaan sisältyvät tummanharmaalla pohjalla esitettyihin liiketyyppisiin.

Taulukko osoittaa, että myös alamerkitykset ja erilaiset konstruktiot jakautuvat eri tavoin verbien kesken. Esimerkiksi 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -päämerkityksen alle kuuluvat konstruktiot ja päämerkitykset jakautuvat niin, että *tipahtaa*-verbillä esiintyy kaikkia esittelemiäni merkityksiä, mutta valtaosa niistä esiintyy erittäin harvoin tai ei ollenkaan verbeillä *tippua* ja *pudota*. *Tipahtaa*-verbillä on myös enemmän 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen esiintymiä kuin kahdella muulla verbillä. Vaikuttaa siltä, että koska kyseinen merkitys on niin yleinen *tipahtaa*-verbillä, sen käyttö erilaisissa alamerkityksissä ja konstruktioissa on myös yleistynyt.

Taulukko 18. Koko aineisto alamerkitysten mukaan.

Merkitys	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
OBJEKTIIVINEN LIIKE	54	39	69	162
'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'	54	36	64	154
Prototyyppinen alaspäin suuntautunut liike	33	19	17	69
'irrota'	4	10	17	31
Postilaatikkokonstruktio	0	0	6	6
<i>taivas tipahtaa</i>	1	0	3	4
<i>tipahtaa taivaasta</i>	1	2	7	10
'hävitä'	0	0	2	2
'laskeutua'	0	1	1	2
Osana metaforaa	15	4	11	30
Asennonvaihto	0	3	5	8
ABSTRAKTINEN/SUBJEKTIIVINEN LIIKE	46	61	31	138
'ilmestyä'	1	19	7	27
Prototyyppinen 'ilmestyä'	1	4	7	12
<i>ei tipu</i>	0	15	0	15
Statuksen muutos	10	6	13	29
'liikkua metaf. alaspäin pois jostakin ryhmästä'	3	4	5	12
'liikkua metaf. alaspäin johonkin ryhmään'	5	2	7	14
'liikkua metaf. alaspäin ei-osallistujaksi'	2	0	1	3
Arvon muutos	35	36	11	82
Prototyyppinen arvon muutos	17	22	1	40
Arvon muutos ja ei-laadullinen matka	8	10	2	20
Arvon muutos ja suunta	8	4	6	18
Arvon muutos ja tulos	2	0	2	4

Aineistoni koon takia yksittäisen alamerkityksen esiintymien määrä kullekin verbille voi jäädä varsin pieneksi. Yhden tai kahden esiintymän ero verbien välillä ei ole

tilastollisesti merkittävä tulos, joten taulukko 18 tulee nähdä lähinnä suuntaa antavana. Suurempia eroja yksittäisen merkityksen sisällä voidaan kuitenkin jo pitää melko luotettavina tuloksia. Tästä on esimerkkinä esimerkiksi arvon muutoksen merkityksen prototyyppinen merkitys, jossa *pudota* ja *tippua* saavat kumpikin noin parikymmentä esiintymää ja *tipahtaa* vain yhden.

Taulukkoa tutkiessa tulee myös muistaa aineistoni luonne. Kyseessä on internet-keskustelusta poimittua vapaamuotoista kirjoitettua puhekieltä, jota on harvemmin edes pyritty tuottamaan yleiskielen normien mukaisesti. Lisäksi keskustelu Suomi24-foorumilla äityy usein hyvinkin alatyyliseksi ja karkeaksi, joten aineistoni ei missään nimessä edusta neutraalia asiatyylä. Aineistoni ja tämä tutkielma toimivat ennemminkin katsauksena tavallisten suomen kielen puhujien kirjoitettuun puhekieleen, jota he tuottavat ilman erityistä painetta tuottaa normitettua kieltä. Aineiston informaalius johtaa siihen johtopäätökseen, että tutkielmassani tarkastelemani merkitykset ovat ominaisia ainakin epämuodolliselle, kirjoitetulle puhekielelle, ja toisenlainen aineisto saattaisi tuottaa hyvinkin erilaisia merkityksiä tai ainakin erilaisia merkitystenvälisiä frekvenssejä ja tendessejä. Suurimmat merkitysryhmät varmasti esiintyvät myös muissa kielimuodoissa, kuten yleiskielessä, mutta merkitysten jakauma voi poiketa verbien kesken eri genreissä.

5.2 Muuttujatyypit aineistossa

Olen tässä tutkielmassa tutkinut myös sitä, mikä verbien ilmaisemissa prosesseissa on liikkeessä. Alkuperäinen inspiraationi tutkielman tekemiseen jo kandidaatintutkielmani aikana oli tarkastella sitä, mikä saa *pudota*, *tippua* tai *tipahtaa*. Olen jo eri merkitysten analyyseissa avannut sitä, millainen muuttuja esiintyy kunkin merkityksen yhteydessä. Tässä luvussa tarkastelen vielä sitä, miten muuttujatyypit jakautuvat liiketyyppien ja verbien mukaan.

Seuraavan sivun taulukko 19 on jaettu kahteen osaan niin, että objektiivisen ja abstraktisen/subjektiivisen liikkeen esiintymien muuttujat on ilmoitettu erikseen. Taulukossa on esitetty harmaalla pohjalla muuttujatyypien pääluokat ja valkealla pääluokkiin sisältyvät alakategoriat.

Odotuksenmukaisesti objektiivisessa liikkeessä muuttuja on tyypillisesti konkreettinen olio, jolla on fyysinen vastine kielenulkoisessa havaintotodellisuudessa. Tyypillisesti tällainen muuttuja on eloton kappale. Myös elollinen olento, ja tarkemmin ihminen,

on tyypillinen muuttuja. Abstrakti konsepti ei esiinny juurikaan objektiivisen liikkeen muuttujana jo siitä syystä, että objektiivinen liike yleensä vaatii muuttujan, jolla on konkreettinen vastine. Nämä muutamat poikkeustapaukset edustavatkin muun muassa niitä tapauksia, joissa 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitys toimii osana metaforaa.

Abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen muuttujana toimivat yleensä elollinen olento tai abstrakti konsepti. Muutamat kappalemuuttujat ovat 'ilmestyä'-merkityksen *ei tipu* -konstruktiosta. Elollinen olento on yleensä vielä ihminen. Kun ihminen on muuttujana abstraktisessa/subjektiiivisessä liikkeessä, ihmisellä ei yleensä tarkoiteta hänen fyysistä kehoaan vaan kyse on ennemmin hänen mielestään tai tietoisuudestaan, joka metonyymisesti edustaa koko ihmistä.

Taulukko 19: Muuttujatyypit liiketyyppien mukaan.

Muuttuja	<i>pudota</i>	<i>tippua</i>	<i>tipahtaa</i>	Yhteensä
OBJEKTIIVINEN LIIKE	54	39	69	162
Kappale	36	32	44	112
Prototyyppinen kappale	34	27	33	94
Neste	2	5	11	18
Elollinen olento	18	7	19	44
Ihminen	18	5	19	42
Eläin	0	2	0	2
Abstrakti konsepti			6	6
Prototyyppinen abstrakti konsepti			6	6
Arvo			0	0
ABSTRAKTINEN/SUBJEKTIIVINEN LIIKE	46	61	31	138
Kappale		6		6
Prototyyppinen kappale		6		6
Neste		0		0
Elollinen olento	10	6	9	25
Ihminen	10	6	9	25
Eläin	0	0	0	0
Abstrakti konsepti	36	49	22	107
Prototyyppinen abstrakti konsepti	1	13	11	25
Arvo	35	36	11	82

Olen jakanut abstraktin konseptin kahteen alakategoriaan. Prototyypillisellä abstraktilla konseptilla tarkoitan esimerkiksi *rakkautta* tai *työlupaa*, arvo taas viittaa arvon muutokseen muuttujiin, joita ovat esimerkiksi *verenpaine* tai *myyntihinta*. Erotin nämä kaksi toisistaan, sillä ne toimivat muuttujina eri tavoin. Arvon muutoksessa muuttujan omat ominaisuudet muuttuvat, sillä esimerkiksi *verenpaine* vähenee, kun taas *työlupa* voi toimia esimerkiksi 'ilmestyä'-merkityksen muuttujana, jossa se ainoastaan muuttaa metaforisesti lokaatiotaan. Taulukosta 19 käy ilmi, että arvo on näistä tyypillisempi.

Pääsääntöisesti voidaan todeta, että ihminen voi toimia muuttujana kummassakin liiketyypissä. Objektiiivinen liike hyväksyy tämän lisäksi kappaleen muuttujaksi, kun taas abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen muuttujana voi toimia abstrakti konsepti.

Tarkastelen seuraavaksi muuttujatyyppejä verbikohtaisesti. *Pudota*-verbin tyypillisemmät muuttujatyypit ovat kappale ja abstrakti konsepti. Kappaleista tyypillisin on prototyypinen kappale, sillä nesteitä ei esiinny *pudota*-verbin muuttujana juuri ollenkaan. Abstraktin konseptin alaryhmistä selkeästi suurin muuttujatyyppi on arvo, joka on itse asiassa *pudota*-verbin suurin yksittäinen muuttujatyyppi, mutta se voittaa prototyypin kappaleen vain yhdellä esiintymällä. Käytännössä arvo ja kappale ovat siis yhtä suuret. Prototyypistä abstraktia konseptia ei sitäkään esiinny juuri ollenkaan. Ihmismuuttujaa esiintyy sekä objektiiivisessä että abstraktisessa/subjektiiivisessä liikkeessä. Taulukosta voidaan päätellä, että *pudota*-verbin muuttujat varsin selkeästi kappale, ihminen ja arvo. *Pudota* on mielenkiintoisen selvärajainen, sillä verbin esiintymätkin jakautuvat lähes kaikki vain kolmelle päämerkitykselle viiden sijaan.

Tippua-verbin muuttujaryhmistä suurin on abstrakti konsepti, mikä käy yksiin sen kanssa, että verbillä on eniten abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen esiintymiä. Suurin alaryhmä on jälleen arvo, mutta verbillä esiintyy myös muuttujaa, joka on prototyypinen abstrakti konsepti. *Tippua*-verbin erikoisuus on se, että se on ainoa verbi, jolla esiintyy kappalemuuttujaa abstraktisen/subjektiiivisen liikkeen merkityksissä. Kyseessä on siis 'ilmestyä'-merkityksen konstruktio *ei tipu*, jossa muuttuja voi olla myös konkreettinen kappale tai aines. Objektiiivisessä liikkeessä yleisin muuttujatyyppi on prototyypinen kappale. Vaikka Palanderin (2006) mukaan *tippua*-verbiä tulisi käyttää nesteen liikkumisesta pisaroina, neste toimii *tippua*-verbin muuttujana vain viisi kertaa koko aineistossani.

Toinen huomionarvoinen seikka on se, että ihmismuuttuja on selvästi harvinaisempi *tippua*-verbillä kuin kahdella muulla verbillä. *Pudota*- ja *tipahtaa*-verbeillä kummallakin esiintyy ihmismuuttujaa yhteensä 28 esiintymässä. *Tippua*-verbillä vastaava

luku on 11. Luultavasti verbin toistuvan liikkeen luonne ohjaa kielenkäyttäjän valitsemaan jonkin muun verbin. Lisäksi *tippua*-verbi on ainoa verbi, jolla esiintyy aineistossani eläin muuttujana. Nämä kaksi esiintyvää ovat molemmat asennonvaihdon merkityksessä, joka itsessään on melko harvinainen ja oletettavasti puhekielinen ilmaisu.

Tipahtaa-verbin yleisin muuttuja on objektiivisen liikkeen kappale. Eniten esiintymiä on prototyyppisellä kappaleella, mutta verbillä on myös eniten nestemuuttujan esiintymiä, kun verbejä vertaillaan toisiinsa. Seuraavaksi suurin ryhmä on ihmismuuttuja, jota esiintyy molemmissa verbityypeissä. *Tipahtaa*-verbin erikoisuus on se, että sillä esiintyy muutama abstraktin konseptin muuttuja objektiivisessa liikkeen merkityksessä. Nämä tapaukset edustavat muun muassa *tipahtaa taivaasta*-konstruktiota ja 'hävitä'-merkitystä, joita esiintyy vain *tipahtaa*-verbillä. Abstraktisessa/subjektiivisessä liikkeessä abstraktin konseptin muuttujaa esiintyy kuitenkin paljon vähemmän kuin kahdella muulla verbillä.

Muuttujien tarkastelu osoittaa, että verbit eroavat toisistaan. *Pudota* on melko neutraali verbi, jonka muuttuja voi olla konkreettinen tai abstrakti. *Tippua* suosii abstraktia muuttujaa, ja sillä on vähemmän ihmismuuttujan esiintymiä kuin kahdella muulla verbillä, mikä on jossain määrin linjassa esimerkiksi KS:n (s.v. *tippua*) ja Palanderin (2006) mainitsemien kielenhuollon normien kanssa. *Tipahtaa* on verbi, joka suosii konkreettista muuttujaa.

5.3 Aineisto ja sanakirjojen määritelmät

Tässä alaluvussa vertailen vielä lyhyesti aineistoni analyysin tuloksia KS:n ja NS:n sanakirjan määritelmiin. Tarkoitukseni on tutkia, mitä merkityksiä ja alamerkityksiä sanakirjojen määritelmässä on esitelty ja miten merkitykset on esitetty suhteessa toisiinsa.

Aloitan verbistä *pudota*, jolla on tarkastelemistani verbeistä kaikista laajimmat määritelmät. KS:n ja NS:n ensimmäiset merkitykset *pudota*-verbille ovat seuraavat:

pudota

1. liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin (nopeasti) alaspäin, maata kohti; vrt. laskeutua, painua, vajota. *Vapaasti putoava kappale. Pudota katolta, sängystä. Pudota maahan, lattialle, veteen. – – Pudota [= kieriä, luisua] alas portaita. Pudota [= lysähtää] polvilleen, kanveesiin. Housut putosivat [= valahtivat] nilkkoihin. Kädet putosivat [= vaipuivat, hervahtivat] rentoina sivulle.*

(KS s.v. *pudota*, viitattu 19.4.2019.)

- I. painovoiman vaikutuksesta, omasta painostaan kohti (tav. ilman halki) alaspäin, maata kohti; vrt. laskeutua, painua, vajota. | Vapaasti, kiihtyvällä nopeudella putoava kappale. Ilmaan heitetty kivi putoaa maahan. Lentokone alkoi p. Päästää jk putoamaan kädestään. P. katolta, tuoilta, hevosen selästä. – – Rännistynyt katto oli putoamassa niskaan. Tuntui kuin pohja olisi p:nnut alta. – – P. [= kieriä, luisua] alas portaita, jyrkännettä. P. [= lysähtää] penkille istumaan, polvilleen. – –

(NS s.v. *pudota*.)

Tämä sanakirjojen määrittämä ensimmäinen merkitys vastaa 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitystä, jota pidän kaikkien kolmen verbin prototyypisenä merkityksenä, tosin sillä huomiolla, että kullakin verbillä on ominaispiirteensä, jotka tekevät kustakin prosessista hieman erilaisen. Pääasiallisesti sanakirjojen määritelmät ja esimerkit vastaavat omaa prototyypistä 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkitystä, mutta omassa aineistossani ei kuitenkaan esiintynyt tapauksia, jotka olisivat muistuttaneet NS:n toiseksi viimeistä esimerkkiä. *Pudota alas portaita* on määritelty sanakirjassa 'luisumiseksi'. Jos aineistossani olisi esiintynyt vastaava tapaus, olisin saattanut määritellä sen omaksi alamerkitykseksi. Lisäksi viimeinen tapaus '*lysähtää*' *penkille istumaan, polvilleen* vastaa ennemmin asennonvaihdon merkitystä. Onkin mahdollista, että asennonvaihdon merkitys on laajentunut NS:n antaman esimerkin tapaisista käytöistä.

Seuraavaksi sanakirjoissa on määritelty muutamia alamerkityksiä:

Erik. jstak irtoamiseen, luiskahtamiseen tms. liittyen. *Kynä putosi kädestä. Takista on pudonnut nappi. Lehdet putoavat [= varisevat] puista. Puikolta pudonnut silmukka.*

Kuv. *Oli kuin puusta pudonnut hämmästynyt, ällistynyt. Pudota kärryiltä lakata ymmärtämästä. Kivi, paino putoaa jkn sydämeltä [helpotuksen tunteesta]. Tekstistä on pudonnut [= jäänyt] pari sanaa pois. Pudota [= karsiutua] (pois) kilpailusta, pelistä. Hän kiristi vauhtia ja toiset putosivat [= jäivät] joukosta heti. Pudota väliin vrt. väliinputoaja.*

(KS s.v. *pudota*. Viitattu 19.4.2019.)

1. a. irrota, luiskahtaa [tms.] jstak ja pudota. | P. junasta, reestä, veneestä. P kärryiltä (myös kuv; vrt. kärry 1). Pidä lujasti kiinni ettet putoa kyydistä! Hattu siinä vauhdissa päästä putosi. Hevoselta on p:nnut kenkä. – – Lehdet alkavat p. [= varista] puista. P:nneiden omenain talteen ottaminen.

- b.** *kuv.* tav. ed:een liittyen. | Tekstistä on p:nnut [= jäänyt] pari sanaa pois. – P. [= karsiutua] (pois) kilpailusta, pelistä. N. putosi pois jo välierissä. – –
- c.** Kutimesta p:nnut [= vartaalta luiskahtanut] silmukka.
- 2.** *kuv.* sanonnoissa. | Seisoa kuin puusta, pilvistä p:nneena 'hämmästyneenä, ällistyksissään, ymmällään'. Kivi, paino putoaa jkn sydämeltä. – –
- 3.** laajentunutta käyttöä | Housut putosivat [= valahtivat] nilkkoihin. Kädet putosivat [= vaipuivat, hervahtivat] rentoina sivuille. Esirippu putoaa 'laskeutuu'. – –

(NS s.v. *pudota*.)

Tässä tutkielmassa esitellyistä alamerkityksistä sanakirjojen määritelmässä mainitaan ainakin 'irrota', joka saa kummassakin sanakirjossa oman osionsa. Lisäksi mainitaan esimerkkejä kuten *kivi putoaa jkn sydämeltä*, joka edustaa 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' osana metaforaa -ryhmää. Sanakirjat antavat myös *pudota*-verbille käytön *tekstistä on pudonnut pari sanaa pois*, jonka olen määritellyt tässä tutkielmassa omaksi alamerkitykseksi 'hävitä'. Mielenkiintoisesti aineistossani merkitystä esiintyi vain verbillä *tipahtaa*. Esiintymiä oli kuitenkin niin vähän, ettei aineistoni sulje pois myös *pudota*-verbin käyttöä tässä merkityksessä.

Molemmissa sanakirjoissa esiintyy myös tapaus *pudota pois kilpailusta*, joka sanakirjoissa on vain painovoiman aiheuttaman liikkeen kuvainnollinen laajentuma. Omassa analyysissäni määrittelin statuksenmuutoksen kokonaan omaksi merkitykseksi, joka toki on selvästi motivoitunut ja laajentunut 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksestä. NS:n kolmatta lisäystä vastaavia tapauksia aineistossani ei ole.

Seuraavaksi siirryn sanakirjojen toisiin päämerkityksiin.

- 2.** laskeutua, aleta, madaltua, painua (nopeasti, runsaasti). *Veden pinta on pudonnut pari metriä. Jyrkästi putoava [= viettävä] rinne.*
- 3.** joutua (huomattavasti) alempaan arvoasemaan. *Pudota arvoasteikolla, tulosluettelossa.*
- 4.** vähetä (nopeasti, runsaasti) määrältään, arvoltaan tms.; us. paremmin: vähentyä, pienentyä, supistua, heikentyä, huonontua (huomattavasti, nopeasti). *Oppilasmäärä on pudonnut 20:een. Hinta putosi 50 %. Ruplan arvo alkoi pudota. Koettaa saada painonsa putoamaan.*

(KS s.v. *pudota* 18.12.2018.)

- II.** 1. korkeuden vähenemisestä: (vars. nopeasti, runsaasti) laskeutua, aleta, maldaltua, painua. | Veden pinta on p:nnut 20 cm. - - kinosten harjat olivat p:nneet matalammiksi. KATAJA. – Lämpömittari [= lämpömittarin elohopeat. spriipatsas] on p:nnut nollaan.
2. *kuv.* ed:een liittyen: (tav. voimakkaasti, runsaasti) aleta, vähetä, pienetä. | Kuume putosi yön aikana 37 °:seen. Luokan oppilasluku on p:nnut 20:een. Tavarahan hinta putosi 50 %. – –
3. *harv.* äänen korkeustasosta: aleta, laskea (vars. jyrkästi). | Melodia putoaa välillä c:hen.
- III.** 1. riippuvasta vaatteesta ym. : laskeutua. | Väljästi putoava takin selkä. Kau- niina laskoksina putoava verho. – –
2. a. jyrkästä rinteestä, jyrkästi viettävästä tiestä yms. | Pystysuoraan, äkkijyr- kästi putoava rinne, vuorensinämä, rantatörmä. Välillä tie putosi rot- koon. Jyrkästi putoava vuoripuro.
- b. maaston, tien yms. korkeussuhteista: laskeutua, aleta. | Hiihtorata, joka ki- lometrin matkalla putoaa 150 m.

(NS, s.v. *pudota*.)

Määritelmistä voidaan löytää vastineet muun muassa merkityksille 'laskeutua', statuksen muutos ja arvon muutos. NS laajentaa 'laskeutua'-merkityksen määritelmää, mutta omassa aineistossani *pudota* ei esiinny merkityksessä 'laskeutua' kertaakaan. Aineistoni analyysiä tukee kuitenkin se, että merkityksiä 'ilmestyä' ja asennonvaihto ei ole havait- tavissa sanakirjojen määritelmässä, eikä niitä myöskään esiintynyt juuri ollenkaan aineis- tossanikaan. *Pudota*-verbin käyttö aineistossani vastaa siis melko hyvin KS:n ja NS:n laajoja määritelmiä.

Seuraavaksi tarkastelen verbiä *tippua*. KS ja NS määrittelevät verbin seuraavasti:

tippua

1. nesteestä: putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida. *Hanasta tippui vettä. Haavasta tippuu verta. Uurasti niin, että hiki tippui. Vettä tippuvat vaat- teet. Räystäät tippuvat* – –
2. muusta kuin nesteestä: putoilla, pudota, varista, karista. *Katosta tippui rap- pausta. Kypsät omenat olivat tippuneet maahan.*
3. *kuv., ark.* herua, tihkua. *Tietoja tippui vähitellen. Häneltä ei tipu keräyk- seen kolikkoakaan. | ”Anna se tänne!” ”Ei tipu [= en anna, ei tule kuu- loonkaan]!”*
4. kerrallisesta putoamisesta paremmin toisin. *Omena tippui* [paremmin: pu- tosi, tipahti] *maahan.*

(KS s.v. *tippua* 18.12.2018.)

1. nesteestä: (tihkua ja) putoilla tippoina, pisaroina, pisaroida.
  - a. subj. ilmaisee sen, mitä jstak (tihkuu ja) putoilee. | Hanasta, räystäästä, katosta, vaatteista t:puu vettä. Haavasta t:pui verta. Nauroin niin, että kyyneleet t:ppuivat silmistä. Kohta alkaa t. 'sataa'. | Satoi ja t:pui. (- -)
  - b. subj. ilmaisee sen, mistä jtak (tihkuu ja) putoilee. | Räystää t:puvat (vettä). Vettä t:puvat vaatteet. (- -)

2. muusta kuin nesteestä: putoilla. | Taivaalta t:pui suuria lumihutaleita. – – *Kuv.* Heikot marssijat t:puiivat matkan varrelle. Matkustajia alkoi t. junasta asemille ja pysäkeille. Vieraita t:pui yksitellen pitkin päivää.

(NS s.v *tippua*.)

Sanakirjat määrittelevät verbille muun muassa merkitykset 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' ja 'ilmestyä'. Määritelmässä näkyy pyrkimys määritellä tarkemmin muuttuja ja se, että muuttujan luonne muuttaa prosessin luonnetta. Konkreettista ja metaforista käyttöä ei ole erotettu toisistaan.

Mielenkiintoisesti aineistossani esiintyviä merkityksiä asennonvaihto, statuksen muutos ja arvon muutos ei ole mainittu määritelmässä ollenkaan. Asennonvaihdon puuttuminen selittyy todennäköisesti sillä, että kyseessä on mitä varmimmin puhekielinen, kenties vain jollekin murteelle tai slangille ominainen merkitys, joten sen ei voida olettaa esiintyvän sanakirjoissa. Situksen muutos ja arvon muutos sen sijaan ovat vaikeammin selitettävissä. Kenties kyseessä on ajan mittaan tapahtunut kielenmuutos, kuten Viertiö (1999) ja Palander (2006) antavat ymmärtää. Heidän mukaansa verbien käyttö näissä merkityksessä on lisääntynyt. Jos kyseessä on verrattain tuore muutos kielessä, se ei tietenkään voi näkyä 1950- ja 1960-luvuilla kirjoitetussa NS:ssa. KS:sta ei selviä, milloin *tippua*-verbin määritelmä on päivitetty. Aineistoni kuitenkin osoittaa, että verbiä käytetään näissä merkityksissä, ja erityisesti arvon muutos on todella yleinen *tippua*-verbin merkitys. Palanderin (2006) *tippua* olisi jopa syrjäyttämässä *tipahtaa*-verbin ja nousemassa jopa *pudota*-verbin synonyymiksi.

Viimeisenä tarkastelen verbiä *tipahtaa*. KS antaa verbille määritelmän, mutta NS:sta verbiä ei löydy. Tarkastelen siis analyysini tuloksia vain yhtä määritelmää vasten.

tipahtaa^{53*F} pudota. *Nenänpäästä tipahtava hikipisara. Älä nuolaise ennen kuin tipahtaa – – Tipahtaa puusta. Lasi tipahti kädestä. Kukkaro ti-*

pahti kadulle. Mistä sinä siihen tipahdit [= ilmestyit yhtäkkiä]? Tipahti kirkijoukon vauhdista. Joukkue tipahti mestaruussarjasta. Hänen nimensä on tipahtanut luettelosta.

(KS s.v. *tipahtaa* 18.12.2018.)

Verbille määritellään merkitys 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin'. Lisäksi esimerkeistä voidaan löytää muun muassa *älä nuolaise ennen kuin tipahtaa* -sanonta, *tipahtaa taivaasta* -konstruktiota vastaa käyttö *Mistä sinä siihen tipahdit?*, joka toisaalta voidaan myös linkittää 'ilmestyä'-merkitykseen, sekä statuksen muutoksen merkitys ja 'hävitä'-merkitys. Varsin suppeasti määritelmästä jäävät puuttumaan 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen useat alamerkitykset ja konstruktiot kuten *taivas tipahtaa*. Lisäksi kokonaan puuttuvat asennonvaihto ja arvon muutos, joka tosin ei ollut kovin yleinen merkitys *tipahtaa*-verbillä. Näin ollen myös *tipahtaa*-verbillä esiintyy aineistossani sellaista käyttöä, jota ei mainita KS:n määritelmässä laisinkaan. Voidaan pohtia sitä, onko myös *tipahtaa*-verbin käyttö ja merkitykset muuttuneet ajan kuluessa, ja onko sen käyttö yleisesti lisääntynyt noin puolessa vuosisadassa, koska verbiä ei ole NS:ssa, vaikka se KS:ssa onkin.

Vertaamalla aineistoni tuloksia sanakirjojen määritelmiin huomataan, että *pudota*-verbin määritelmä vastaa melko hyvin aineistoni merkityksiä. *Pudota* on tarkastelemistani verbeistä myös oletettavasti vanhin kirjakielessä, sillä siitä on ensimmäiset kirjalliset todisteet noin 200 vuotta ennen verbejä *tippua* ja *tipahtaa* (Jussila 1998). Korp-palvelimen Suomi24-foorumin aineistossa *pudota* on myös paljon useammin käytetty verbi kuin tarkastelemani kaksi muuta.

Aineistossani verbit *tippua* ja *tipahtaa* saavat useita sellaisia merkityksiä, joita ei ole mainittu KS:ssa tai NS:ssa. Voidaan pohtia, onko kyseessä kielenmuutos. Palanderin (2006) artikkeli antaisi viitteitä tähän suuntaan ainakin *tippua*-verbin kohdalla, sillä Palander viittaa verbin vastikään lisääntyneeseen käyttöön. Yksi mielenkiintoinen huomio on se, että koko aineistoni toiseksi yleisin merkitys arvon muutos, jota esiintyy kaikilla verbeillä, on listattu merkitykseksi vain *pudota*-verbillä. Kenties tässä näkyy Viertiön (1999) pohtima tilastokielen vaikutus, joka on lisännyt ja muuttanut myös *tippua*- ja *tipahtaa*-verbin merkityksiä ja käyttäjiä.

6 Pohdinta

Olen tarkastellut tässä tutkielmassa verbejä *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa*. Olen osoittanut, että kaikki kolme verbiä ovat polyseemisiä, sillä niillä on useita toisiinsa liittyviä merkityksiä. Tarkoitukseni oli tutkia, millaisia erilaisia merkityksiä verbeillä on ja millaisia niiden muuttajat ovat. Olen tämän lisäksi tarkastellut myös sitä, miten verbit eroavat toisistaan sen mukaan, millaisia merkityksiä niillä on ja kuinka paljon tiettyjä merkityksiä käytetään. Vertailin pintapuolisesti aineiston analyysin tuloksia myös sanakirjojen määritelmiin nähdäkseni, miten verbien käyttö informaalissa kirjoitetussa puhekielessä mahdollisesti eroaa sanakirjojen usein normitettuun yleiskieleen pohjaavista määritelmistä.

Aineistostani on käynyt ilmi, että verbit jakavat useita merkityksiä ja että paikoitellen verbejä käytetään lähes synonyymisesti. Verbien välillä on kuitenkin myös eroja, ja tiettyjä verbejä pyritään käyttämään tietyissä tarkoituksissa, sillä kullakin verbillä on tietyt ominaispiirteensä, jotka vaikuttavat siihen, millaista prosessia ne ilmaisevat. Tämä havainto tukee kognitiivisen kielentutkimuksen hypoteesia siitä, että ero muodossa tarkoittaa myös eroa merkityksessä. Koska kielessämme on kolme eri hahmoista verbiä kuvamaan muuttujan alaspäin suuntautunutta liikettä, myös niiden kuvaamat prosessit eroavat toisistaan.

Aineistoni kaikki esiintymät voidaan jakaa kahteen eri liiketyyppiin, joita ovat objektiivinen liike ja abstraktinen/subjektiiivinen liike, ja viiteen päämerkitysryhmään, jotka sisältyvät liiketyypiryhmiin. Objektiivista liikettä edustavat merkitykset 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' ja asennonvaihto. Abstraktista tai subjektiivista liikettä edustavat taas merkitykset 'ilmestyä', statuksen muutos ja arvon muutos. Kaikkia merkityksiä ei esiinny aineistossani kaikilla verbeillä. Näiden päämerkitysten lisäksi verbeillä esiintyy päämerkitysten erilaisia alamerkityksiä ja konstruktioita, joilla on oma, tunnistettava merkityksensä.

'Liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' on merkitys, jota pidän kaikkien kolmen verbin prototyypisenä merkityksenä. Se on myös ehdottomasti koko aineistoni yleisin merkitys ja kattaa yli puolet aineistoni 300 esiintymästä. Merkitys ilmaisee muuttujan liikettä paikasta A paikkaan B vertikaaliakselilla alasuuntaan. Muuttujana toimivat kappaleet ja ihmiset, ja kiintopisteinä toimivat konkreettiset kappaleet, joilla on vastine kielenulkoisessa todellisuudessa. Liike ei ole muuttujan itsensä alulle panemaa, vaan ulkopuolinen voima, painovoima, saattaa prosessin käyntiin. Tästä syystä liikkeeseen liittyy

usein yllätyksellisyyden tai vahingon sävy. Merkityksen prosessi on aikarakenteeltaan yleensä rajattu ja lyhytkestoinen, mutta on myös tapauksia, joissa prosessi kestää kauan ja prosessin loppupisteestä ei välttämättä ole tietoa. Myös matka, jonka muuttuja liikkuu prosessin aikana, voi vaihdella senttimetreistä useisiin tuhansiin kilometreihin. Matkan pituus vaikuttaa osaltaan myös prosessin aspektiin.

Asennonvaihto on merkitys, jolla viitataan osittain metonymis-metaforiseen prosessiin, jossa elollisen muuttujan psyykkis-fyysisessä olotilassa tapahtuu negatiivinen muutos, joka voi ilmetä esimerkiksi tajunnanmenetyksenä tai kuolemana. Tämän muutoksen seurauksena muuttujan konkreettinen ruumis yleensä siirtyy tahdottomaan, alaspäin suuntautuneeseen liikkeeseen, koska hän ei enää pysty kontrolloimaan kehoaan ja pitämään sitä pystyssä. Prosessi on punktuaalinen. Muuttujana toimivat ihmiset ja eläimet, kiintopisteinä yleensä prosessin alku- tai päätepisteinä toimivat konkreettiset kappaleet. Tämä merkitys on melko harvinainen, ja pidän sitä puhemielessä esiintyvänä merkityksenä, joka saattaa rajautua tiettyihin murteisiin tai slangeihin. Tätä tulkintaa tukee muun muassa se, että merkitys ei sellaisenaan esiintynyt missään sanakirjojen määrittelyissä.

'Ilmestyä'-merkitys edustaa abstraktia liikettä. Sillä ilmaistaan muuttujan saapumista vastaanottajan luo. Muuttujan kulkema matka lähtöpisteestä päätepisteeseen rinnastetaan metaforisesti 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen kaltaiseen liikkeeseen. Kun kyseessä on *ei tipu* -konstruktio, merkitykseen liittyy muuttujan lähtöpisteen eli lähettäjän intentio. Muuttuja voi olla konkreettinen kappale, ihminen tai abstrakti konsepti. Koska kyseessä ovat abstraktinen liike, metaforinen liike subjektiivinen konstruointi, prosessi ei ole yhtä sidoksissa aikaan kuin objektiivisen liikkeen merkitykset.

Statuksen muutoksen merkitys ilmaisee muuttujan siirtymistä ryhmästä toiseen ilman muuttujan tarkoituksellista pyrkimystä kyseiseen muutokseen. Verbi ilmaiseva prosessi ei ole muuttujan konkreettista liikettä ryhmän A luota ryhmän B luo, vaan kyseessä on metafora muuttujan ominaisuuksien ja statuksen muutokselle. Lähtöpisteenä toimiva ryhmä asettaa ryhmään kuulumiselle tietyt ehdot, ja kun muuttuja lakkaa täyttämästä nämä ehdot, muuttuja joutuu siirtymään pois ryhmästä. Liikkeen alasuunnalla on myös metaforista arvottavaa merkitystä. Muuttujina toimivat ihmiset ja abstraktit konseptit, kiintopisteet ovat samoin abstrakteja konsepteja. Prosessi itsessään on punktuaalinen ja aikarakenteeltaan rajattu.

Viimeinen aineistoni päämerkitys on arvon muutos. Merkitys on metaforinen, ja siinä suunta ALAS on yhdistetty kuvaamaan huonoutta. Muuttujana toimiva arvon väheneminen esitetään 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' -merkityksen tai sen alamerkityksen 'laskeutua' -merkityksen tapaisena liikkeenä. Prosessi voi olla aikarakenteeltaan rajattua tai rajaamatonta. Muuttujana toimiva arvo on abstraktin konseptin muuttujatyypin alatyyppejä, joka on yksi yleisimmistä muuttujatyypeistä aineistossani. Koko aineiston tasolla arvon muutoksen merkitys on toiseksi yleisin päämerkitys.

Kaikkia muuttujapäättyyppejä esiintyy kaikilla verbeillä. Näitä päättyyppejä ovat kappale, elollinen olento ja abstrakti konsepti. Näistä yleisin muuttujatyyppejä on kappale, ja sen alatyyppejä prototyyppejä kappale on yleisin kaikista alatyypeistä. Seuraavaksi suurin muuttujatyyppejä abstrakti konsepti, jonka alatyypeistä yleisin on arvo. Muuttujatyyppejä jakautuvat liiketyyppejä mukaan niin, että kappale ja ihminen ovat objektiivisen liikkeen muuttujia, ja abstraktisen ja subjektiivisen liikkeen muuttujana toimivat arvo ja ihminen. Ihminen voi toimia siis kummankin liiketyyppejä muuttujana. Muutamia poikkeustapauksia lukuun ottamatta kappale ei voi toimia abstraktisen/subjektiivisen liikkeen muuttujana, eikä abstrakti konsepti objektiivisen liikkeen muuttujana.

Pudota on kolmesta tarkastelemastani verbistä neutraalein, sillä sen esiintymät jakautuvat lähes puoliksi objektiivisen liikkeen ja abstraktisen/subjektiivisen liikkeen välillä. Sen suurin merkitysryhmä on 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' ja toiseksi suurin on arvon muutos. Lisäksi sillä esiintyy statuksen muutoksen merkitystä, mutta asennonvaihdon merkitystä ja 'ilmestyä' -merkitystä ei esiinny aineistossani käytännössä ollenkaan. Muuttujatyypeistä *pudota*-verbillä esiintyy kappalemuuttujaa ja abstraktia konseptia yhtä paljon.

Tippua-verbillä on frekventatiivinen merkitys, mikä tarkoittaa sitä, että se pääsääntöisesti ilmaisee jatkuvaa tai toistuvaa prosessia. *Tippua* suosii abstraktista ja subjektiivista liikettä, mutta sen suurimmat merkitysryhmät ovat 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin' ja arvon muutos, joilla on aineistossani täsmälleen yhtä paljon esiintymiä. Verbin suurin muuttujatyyppejä on kuitenkin abstrakti konsepti. Erona kahteen muuhun verbiin on se, että *tippua*-verbillä ei esiinny läheskään niin paljon ihmismuuttujaa kuin verbeillä *pudota* ja *tipahtaa*. *Tippua*-verbillä esiintyy kaikkia päämerkityksiä, mutta erityishuomion saa 'ilmestyä' -merkitys, sillä *tippua* on ylivoimaisesti eniten tässä merkityksessä käytetty verbi. Tätä selittää muun muassa konstruktio *ei tipu*, jota ei esiinny lainkaan muilla verbeillä.

Tipahtaa on verbi, joka suosii objektiivista liikettä. Sen suurin merkitysryhmä on 'liikkua painovoiman vaikutuksesta alaspäin', ja sillä on enemmän kyseisen merkityksen esiintymiä kuin verbeillä *pudota* ja *tippua*. Sillä on myös huomattavasti vähemmän abstraktisen tai subjektiivisen liikkeen esiintymiä kuin muilla tarkastelemillani verbeillä. Siitä syystä verbin tyypillisin muuttuja on kappale. Erityinen huomio on se, että vaikka arvon muutos on koko aineiston tasolla toiseksi suurin merkitysryhmä, *tipahtaa*-verbillä on paljon harvinaisempi kuin verbeillä *tippua* ja *pudota*. Aikarakenteeltaan *tipahtaa* ilmaisee tyypillisesti rajattua ja punktuaalista prosessia, mikä todennäköisesti on osasy siihen, miksi verbi suosii objektiivista liikettä, jossa aspekti on selkeämmin sidoksissa liikeprosessiin.

Verbit eroavat toisistaan siis sen perusteella, millaista liikettä ja missä merkityksissä niitä käytetään. Merkitykset myös ohjaavat sitä, millaisia verbien tyypilliset muuttajat ovat. On kuitenkin hyvä muistaa, että aineistoni edustaa informaalia kirjoitettua puhekieltä, joka on paikoitellen erittäin alatyylisistäkin. Analyysini ei siis kerro koko kuvaa näiden kolmen verbin käytöstä suomen kielessä. Olisinkin siis mielenkiintoista tutkia, miten verbejä käytetään muun muassa hyvin formaalissa ja normitetussa kielessä esimerkiksi virallisissa asiakirjoissa, tai hieman vapaammassa yleiskielessä esimerkiksi erilaisissa lehtiteksteissä tai kaunokirjallisuudessa. Mahdollisesti myös puhutun kielen analysointi voisi paljastaa toisenlaisia tuloksia.

Tässä tutkielmassa tekemäni analyysin tulokset tukevat kandidaatintutkielmani tuloksia. Kandidaatintutkielmassani tutkin vain *tippua*-verbiä ja huomasin, että kielessä elää arvon muutoksen merkitys, jota ei ollut mainittu KS:ssa. Tuo merkitys ei ole KS:ssa vielä tämän tutkielman kirjoittamisen aikaanakaan. Aineistoni pohjalta voidaan osoittaa, että arvon muutos esiintyy merkityksenä verbeillä *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa*, mikä on tilanne, jonka Viertö (1999) ja Palander (2006) ennustivat ja jota he jopa ehkä pelkäsivät.

Alkuperäinen kiinnostukseni kandidaatintutkielmani ja pro gradu -tutkielmani aiheeseen heräsi yhdestä tokaisusta siitä, että *tippua*-verbiä saisi käyttää vain nesteestä ja toistuvan liikkeen merkityksessä. Tästä tokaisusta hermostuneena lähdin tutkimaan aineistoa. Kandidaatintutkielmassani huomasin, että verbiä käytetään kuitenkin myös kappaleista ja ihmisistä kerrallisen liikkeen merkityksessä. Tässä tutkielmassani osoitan kuitenkin, että ihmismuuttuja esiintyy lähinnä abstraktisen tai subjektiivisen liikkeen muuttujana, ja kappaleiden sijaan liikkeessä ovat usein abstraktit konseptit. Lisäksi verbejä vertailemalla voidaan todeta, että *tippua*-verbiä käytetään ihmisestä paljon vähemmän kuin muita verbejä.

Aineistoni pohjalta voidaan todeta, että suomen kieli muuttuu ja elää jatkuvasti. 2010-luvun kieltä edustavassa aineistossani on merkityksiä, jotka eivät 1950- ja 1960-luvuilla päässeet sanakirjaan ja joista kielentutkijat ja -ammattilaiset varoittelivat huolestuneita 2000-luvun vaihteessa. En pyri vastaamaan Viertiön ja Palanderin huoliin siitä, että esimerkiksi arvon muutoksen merkityksessä käytetyt *pudota*, *tippua* ja *tipahtaa* rajoittaisivat ilmaisukykyämme ja olisivat suoranainen kielenhuolto-ongelma. Totean ainoastaan, että kyseinen merkitys elää vahvana kielessämme. Palander (2006) esittää myös, että *tippua* olisi syrjäyttämässä *tipahtaa*-verbin. Vaikka Korp-palvelimen aineistossa *tipahtaa*-verbi on kolmesta verbistä harvinaisin, en kuitenkaan pitäisi sitä katoavana verbinä. Analyysini osoittaa, että kullakin verbillä on oma selkeä tarkoituksensa ja omat tietyt käyttöyhteydet ja merkitykset, joissa niitä suositaan. *Tippua* on ehkä vienyt jotain sellaisia merkityksiä, jotka olivat ennen ominaisia *tipahtaa*-verbille, mutta kieli muuttuu ja elää, ja verbit ovat mukautuneet siinä samalla ja löytäneet uusia merkityksiä.

AINEISTO

KORP-KORPUS. Kielipankki. Suomi24-keskutelufoorumin keskustelut vuosilta 2001–2016 (10/10). Saatavilla Korp, <https://korp.csc.fi/>

LÄHTEET

CLAUSNER, TIMOTHY C. & WILLIAM CROFT 1999: ‘Domains and image schemas’, *Cognitive Linguistics*, 10, 1, 1–31.

EVANS, VYVYAN & GREEN, MELANIE 2006: *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh University Press. Saatavilla: ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=264956>.

FILLMORE, CHARLES 1982: ‘Frame semantics’, in *Linguistic Society of Korea (ed.), Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing, pp. 111–37.

FLORINUS, HENRICUS 1702: Wanhain Suomalaisten Tawaliset ja Suloiset, Sananlascut. Saatavilla: Varia – Tekstejä eri aloilta. Vanhan kirjasuomen korpus. Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla: http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/varia/flor1702_rdf.xml

GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: Chicago University Press.

GOLDBERG, ADELE E. 2005: *Constructions at Work : The Nature of Generalization in Language*. Oxford University Press USA - OSO, 2006. Saatavilla: ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=3052348>

HANHIEMON SATUAARRE 1954: Suom. Tarja Saarikoski. Helsinki: WSOY.

ILTASATU.ORG. Saatavilla: <https://iltasatu.org/>

JAAKOLA, MINNA 2012: Kognitiivinen kielentutkimus tekstien tutkimuksena. – Heikkinen, Vesa & Lounela, Mikko & Voutilainen, Eero (toim.) *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja*, s. 537–545. Helsinki: Gaudeamus.

JESHOI, ANNIINA 2017: MIES EI VOI TIPPUA – Verbin *tippua* erilaisia merkityksiä. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten kielten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

JOHNSON, MARK 1987: *The body in the mind: the bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: University of Chicago Press.

JUSSILA, RAIMO 1998: *Vanhat sanat – Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä*. Helsinki: SKS.

- KS = KIELITOIMISTON SANAKIRJA. 2018. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 6.6.2018 [viitattu 30.11.2018].
- LAKOFF, GEORGE & JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors we live by*. Chicago (IL): University of Chicago Press cop.
- LANGACKER, RONALD 1987: *Foundations of cognitive grammar 1. Theoretical prerequisites*. Stanford UP.
- LANGACKER, RONALD W. 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, RONALD ([1991] 2002) *Concept, Image, Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*, 2nd edn. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LEINO, PENTTI 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1: Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, PENTTI 2001: *Roolit ja rakenteet : henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. Herlin, Ilona; Honkanen, Suvi; Kotilainen, Lari; Leino, Jaakko; Leino, Pentti; Vilkkumaa, Maija. Helsinki: SKS.
- NS = NYKYSUOMEN ETYMOLOGINEN SANAKIRJA. 2004. Kaisa Häkkinen. Helsinki: WSOY.
- ONIKKI, TIINA 1994: *Näkökulmia polysemiaan. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2*. Toim. Pentti Leino ja Tiina Onikki. Kieli 8. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PALANDER, MARJATTA 2006: ”Tippuuko” taso? – Kielikello 1/2006.
- ROSCH, ELEANOR 1973: Natural categories. – *Cognitive Psychology*. Volume 4, Issue 3, s. 328–350.
- SIVONEN, JARI 2005: Mutkia matkassa: nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SWEETSER, EVE 1990: *From etymology to pragmatics : metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge University Press.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a Cognitive Semantics : Concept Structuring Systems*. Cambridge, Mass: A Bradford Book. Saatavilla: http://search.ebsco-host.com.libproxy.helsinki.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=74893&site=ehost-live&scope=site&ebv=EB&ppid=pp_Cover
- TIETEEN TERMIPANKKI. Saatavilla: <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu>

VENDLER, ZENO 1967: *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

VIERTIÖ, ANNASTIINA 1999: Tilastokieli ”alentaa” ilmaisukykyä. – Kielikello 1/1999.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 6.11.2018. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7

WITTGENSTEIN, LUDWIG 1981: *Filosofisia tutkimuksia*. Suom. Heikki Nyman. Tasakutieto 155. Juva.